

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Brno 2009

Bc. Olga KRČMAŘOVÁ

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

**Současný stav prevence šikanózního chování
na II. stupni základních škol**

DILOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
PaedDr. Libuše Mazánková, Dr.

Vypracovala:
Bc. Olga Krčmařová

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Současný stav prevence šikanózního chování na II. stupni ZŠ“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 10. 03. 2009

.....
Bc. Olga Krčmařová

Poděkování

Děkuji paní PaedDr. Libuši Mazánkové, Dr. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Bc. Olga Krčmařová

OBSAH

I. Teoreticko-metodologická část

Úvod	1
1. Úvod do problému	
1.1 Definice a historie šikany	4
1.2 Vývojové stadia, druhy šikany	7
1.3 Prevence šikany – vymezení pojmu	9
1.4 Druhy prevence šikany	13
2. Jak a proč šikana vzniká?	
2.1 Znaky šikany	19
2.2 Osobnost agresora, osobnost oběti	22
2.3 Důvody vzniku šikany	26
2.4 Psychické a fyzické důsledky šikany	31
2.5 Právní důsledky šikanování	33
3. Předcházení šikanóznímu jednání	
3.1 Prevence šikany – specifika II. stupně ZŠ	39
3.2 Jak bojují s šikanou v zahraničí	53
3.3 Učitel = primární preventista	57
3.4 Nabídka vzdělávání pro učitele v ČR	59
3.5 Nové, moderní přístupy v boji proti šikaně	63
Závěr teoreticko-metodologické části	66

II. Aplikační část

4. Průzkum šikany	
4.1 Cíle a metody projektu	66
4.2 Realizace projektu	66
4.3 Výsledná analýza	67
Závěr praktické části	75
Závěr	76
Resumé	77
Anotace	78
Seznam použité literatury	79
Seznam příloh	82

*„Cokoliv, co zasadíme do svého podvědomí a zaléváme emocemi
a tím, že se k tomu neustále vracíme, se jednoho dne stane
skutečností.“*

-- Earl Nightingale --

ÚVOD

K násilí dochází den co den. Dochází k němu všude – v rodině, ve škole i mezi kamarády.¹

NIKDO není proti šikaně imunní. NIKDE nejsou proti šikaně imunní.² Šikana se může objevit kdekoliv - v jakékoliv třídě, v kterékoliv škole, i ve škole elitní. Všichni v sobě máme zakódován jak sklon k soucitu, tak ke krutosti. Záleží na tom, co převáží v okamžiku, kdy ucítíme, že máme nad někým moc. Šikana začne bujet tehdy, když se nějakým způsobem oslabí skupinový organismus. Definujeme ji jako těžkou poruchou vztahů ve skupině a musí se léčit podle stadia onemocnění. Nepříznivou okolností může být především riziková konstelace, kdy je ve skupině alespoň jeden žák, který má k týrání slabších sklon, a většina ostatních si raději takzvaně hledí svého, aby měli klid a aby se šikana náhodou neobrátila i proti nim.

Šikana je jen jedním článkem začarovaného kruhu zraněných a zraňujících. Násilím a manipulací se strachem a závislostí druhých si dítě vždycky řeší nějaký svůj problém.³ I proto je šikana ve svých počátečních stádiích přítomna na většině škol.⁴

Škola je místem, kde problém šikany v poslední době nejčastěji vzniká. Ve škole jsou pro šikanu ideální podmínky. Je tam veliká koncentrace dětí, dostatečný "výběr obětí", ve škole existuje řada míst, kam oko pedagoga nedohlédne.⁵ Spirála násilí dosáhla dnes právě ve školách takových rozměrů, že se mu jednotlivý žák ani NEMŮŽE vyhnout. Hlavně na vyšších stupních škol se vytvářejí party, pro které je samozřejmé provozovat více či méně nesmyslné, avšak brutální zkoušky odvahy. Ani zbraně už nejsou ve školách výjimkou, kopance, boxerské údery a rvačky patří k životu mnoha žáků stejně jako vybírání „výpalného za ochranu“ či násilné odebírání drahých částí oděvu a jiných předmětů. Je nabíledni, že se pro mnohé žáky stává docházka do školy hotovým utrpením a že někteří nevidí východisko ze své situace. To potvrzuje

1 Erb, H. H. Násilí ve škole a jak mu čelit. Praha: Amulet, 2000, str. 8

2 <http://www.minimalizacesikany.cz/dokument.php3?kategorie=4>

3 http://new.marianne.cz/clanek/216/maskovana_sikana.html

4 http://new.marianne.cz/clanek/216/maskovana_sikana.html

5 Lašek, J. Sociálně psychologické klima školních tříd a školy. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové a Gaudeamus, 2001, str. 143

i skutečnost, že neexistuje mladý člověk, kterého by někdo už jednou neobtěžoval.⁶ Přesto jsou školní docházka, pobyt dítěte ve škole jedním ze základních složek jeho socializačního procesu - neučí se zde pouze poznatkům, ale vytváří si řadu velmi podstatných sociálních návyků, které se uplatňují v celém jeho dalším životě.

Denně ve škole dítě vstupuje do mnohočetných interakcí se spolužáky, učiteli apod. Získává si ve třídě určitou pozici a s ní související role. Je hodnocen učitelem, okolím a také sám sebou (viz. příloha: tabulka č. 5 – 8)

Prožívá sám sebe jako:

- dítě,
- žáka,
- kamaráda,
- soupeře.

V tomto prožívání hraje podstatnou úlohu celé prostředí, které jej obklopuje. Rozdíly v prožívání jsou patrné i mezi chlapci a dívkami: přesto, že dívky obecně vstupují do školy s více rozvinutou sociabilitou a snáze plní učitelé požadavky v roli žáka, jsou v průběhu školy více závislé na klimatu třídy, především z hlediska své sociální úspěšnosti ve třídě.⁷

Je známá stará pravda, že pokud by děti nemusely chodit do školy, většina případů šikany by se byla nestala. Právě proto, že jsme již tak daleko, že si jsme si ochotni a schopni připustit, že šikana se běžně na školách vyskytuje, je to velmi důležitý základ pro to, abychom mohli s násilím bojovat.

Proto také pedagog jako takový má VYJÍMEČNÉ postavení, neboť je jediným, kdo může šikanu v první linii odhalovat, dále s ní pracovat či bojovat, eliminovat ji – minimalizovat její zhoubné působení jak na oběť, tak na agresora. Je na něm, jaké

⁶ Erb, H. H. Násilí ve škole a jak mu čelit. Praha: Amulet, 2000, str. 16

⁷ Lašek, J. Sociálně psychologické klima školních tříd a školy. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové a Gaudeamus, 2001, str. 144

zaujme k šikaně stanovisko: zda ji *přezíravě* bagatelizovat nebo *úspěšně* potírat.

CÍL PRÁCE:

Cíl diplomové práce a jeho zdůvodnění:

- zmapovat možnosti prevence šikany na druhém stupni základních škol a jejich následné uplatnění v praxi (vymezit pojem šikana a další důležité pojmy s šikanou související, odhalit osobnosti agresorů, i obětí a zaměřit se na možnosti a východiska prevence šikany),
- zacílit na roli učitele jako preventisty šikany (v souvislosti s nutností boje proti šikaně také plánuji uvést možnosti vzdělávání),
- provést VÝZKUM,
- v závěru potvrdit či vyvrátit stanovené hypotézy na podkladě výzkumu a zjištěných informací.

Cílem mé diplomové práce je zaměřit se na pedagoga jako takového, který má jedinečnou možnost ovlivnit svými dovednostmi a znalostmi prostřední na škole, v níž působí. Chci zmapovat, jaké jsou možnosti jeho vzdělávání v rámci České republiky, potažmo našeho školství. Ráda bych tím pohnula stojatými vodami českého školství ve smyslu zvýšeného zájmu o boj se šikanózním chováním.

HYPOTÉZA:

Hypotéza č. 1: Minimální preventivní program na ZŠ II. stupně obsahuje minimálně 6 aktivit v rámci boje proti šikaně.

Hypotéza č. 2: Metodikové prevence na II. stupni ZŠ považují prevenci proti šikaně na své škole za účinnou.

I. TEORETICKO - METODOLOGICKÁ

ČÁST

ÚVOD DO PROBLÉMU

1.1 Definice a historie šikany

Metodický pokyn MŠMT definuje šikanu takto: „Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrožit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků.“⁸

Šikanování je úmyslné jednání, které je namířené proti jinému subjektu a které útočí na jeho lidskou důstojnost. Není důležité, jak k němu dochází, ale rozhodující je, že se to děje úmyslně. Samotné jednání pak může spočívat buď v bezprostředním konání pachatele nebo naopak v tom, že se pachatel nějakého jednání zdrží.⁹

Šikana je záměrné a nevyprovokované užití síly jedincem nebo skupinou, zpravidla opakovaně, ať už je to bití, tahání za vlasy nebo oděv, ohrožování, vydírání, oloupení, rozšiřování pomluv.¹⁰ Agresor se jimi pokouší získat určité výhody, dále dominanci, uspokojení, zadostiučinění. Nelze ani vyloučit motiv odplaty za křivdy, které se mu staly v minulosti nebo za ty, které do oběti promítá a tak či onak ji činí za ně odpovědnou. Jde o konání nezákonné, agresivní a oběť ponižující.

8 <http://www.sikana.org/>

9 Kolář, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál, 1997, str. 118

10 Jana Drtilová: Šikana (leták), Nadace Naše dítě, 2002

Bývá buď podporováno nebo alespoň mlčky trpěno skupinou, ve které se odehrává. Skupinu může také na základě tzv. falešné solidarity stmelovat.¹¹

Podle Stanislava Bendla je šikana fyzické nebo psychické, popř. kombinované ponižování, až týrání slabších jedinců (většinou ve skupině) "silnějšími". Jedná se o chování, jehož cílem je ublížit, ohrožit nebo zastrašit jiného člověka, popř. skupinu lidí.¹²

Podle britských badatelů je definice šikany tato: Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.¹³

Mohli bychom tedy říci, že šikana se od ostatních "podobných" činností liší především tím, že jde o úmyslné, cílené konání, nejde jen o legraci nebo "náhodu".

Zlomyslnost a krutost jsou odvěké lidské nectnosti, a proto se domníváme, že i šikana se vyskytovala v některých sociálních situacích odedávna. Slovo šikana pochází z francouzského slova „*chicane*“ - zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, např. vůči podřízeným nebo vůči občanům, od nichž šikanující úřednice zbytečně vyžadují nová a nová potvrzení a razítka, nechávají je pro nic za nic čekat apod.

Pojem „šikana“ zavedl pražský psychiatr, doktor Petr Příhoda, který jako první před listopadem 1989 veřejně promluvil o šikaně v armádě – která byla do té doby utajovaná.¹⁴

Mnohé jazyky nemají pro šikanu vlastní slovo a často se ve svých pedagogických materiálech drží anglického termínu „bullying“. Jiné země ji jednoduše označují obecnými výrazy jako:

11 Capponi, V., Novák, T. Sám proti agresí. Praha: Grada, 1996, str. 45

12 Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV nakladatelství, 2003, str. 26

13 <http://sikana.i-extra.net/rubrika/co-je-to-sikana/>

14 Říčan, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha: Portál, 1995, str. 25

- hrubost,
- agresivitu,
- agresivitu na školách.

Historie: v odborné literatuře se šikane jako samostatnému problému dostává pozornosti až koncem šedesátých let našeho století, především ve Skandinávii.¹⁵ Šikana ve škole je ale zřejmě stará jako škola sama, neboť vždy docházelo k přestupkům, že "silnější" ubližovali "slabším", či "jiným - odlišným". Jde o staronový jev. Příklad tzv. křtících praktik pak ukazuje, že šikana není záležitostí jen doby poslední, nýbrž že k jejím projevům docházelo již v dobách dávno minulých.

Již od 17. století docházelo na internátech či univerzitách k určitému jevu - tzv. pennalismu či faggingu. **Fagging/pennalismus** – v anglických soukromých školách v Etonu, Harrowu, Westminsteru, Winchesteru, Rugby aj. v 19. století to byl systém, v jehož rámci muži z nižších tříd museli sloužit mužům z vyšší třídy (fagmaster): připravovat snídani, rozdělávat oheň v krbu, čistit jim boty, dělat jim posličky, anebo prostě plnit jejich vrtochy (přihlízet hrám). Z tohoto přísluhování (fagging) nejsou vyjmuti ani synové zámožných rodičů. Od toho se odvozuje výraz "fag" (nebo "faggot") – hoch, který má výše uvedené "povinnosti".

V dnešní době toto najdeme např. v Americe - přijímání nových členů do elitních studentských klubů, kam si musí nově příchozí "zasloužit" být přijati (známe z amerických filmů či seriálů). Ve Francii je známo zasvěcování (křest) nováčků pod pojmem *bižutage*. Jde o velmi náročný týden fyzického týrání a psychického ponižování. Tyto projevy jsou zakázány, i zákonem, ale stejně je mnoho lidí považuje za věc tradice a zábavy. Proto ji tiše, a někteří i pobaveně, tolerují.

Oproti dřívější době je ale alarmujících několik změn:

- věk agresorů je nižší (i učitelky v jeslích a MŠ si stěžují, že děti se mezi sebou chovají daleko více násilněji než dříve),
- zvýšená brutalita a agrese,
- rafinovanost šikany,

15 http://www.sikana.cz/sikana_a_tv.html

- vzrůstající počet případů šikany,
- šikanování učitelů ze strany žáků.¹⁶

1.2 Vývojové stadia, druhy šikany

Šikanu je možné členit dle následujících kritérií:

- „viditelnost“ šikany – šikanování zjevné (fyzické útoky, psychické ponižování, vydírání) a skryté (vyloučení ze skupiny), Kolář mluví o šikaně přímé a nepřímé, obsahově je však oboje dělení velmi blízké;
- míra nutné aktivity oběti – pasivní snášení útoků a nedobrovolné vykonávání příkazů agresora;
- forma útoku – fyzické nebo verbální šikanování, dále i ničení a odcizování osobních věcí.

Tabulka č. 1: Klasifikace typů šikany

Klasifikace typů šikany:				
	Druh šikanování		Příklady projevů:	
1	fyzické	aktivní	přímé	útočníci oběť věší do smyčky, škrtí, kopou, fackují
2			nepřímé	kápo pošle nohsledy, aby oběť zbili, oběti jsou ničeny věci
3		pasivní	přímé	agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice (fyzické bránění oběti v dosahování jejich cílů)
4			nepřímé	agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod (odmítnutí splnění požadavků)
5	verbální	aktivní	přímé	nadávání, urážení, zesměšnění
6			nepřímé	rozšiřování pomluv, patří sem i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních apod.
7		pasivní	přímé	neodpovídání na pozdrav, otázky apod.
8			nepřímé	spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna u něčeho,co udělali její trýznitelé. ¹⁷

¹⁶ Erb, H. H. Násilí ve škole a jak mu čelit. Praha: Amulet, 2000, str. 31

¹⁷ Kolář, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001, str. 32

Kritéria dělení umožňují klasifikovat různé typy šikany. Znalost variant a typologie usnadňuje „léčení“ i odhalení signálů, které šikanovaný dává svému okolí.

Tradiční křtící rituály zacházení s nováčky nejsou šikanou v pravém slova smyslu. Od šikany jako takové se odlišují tím, že „slouží spíše zábavě, jsou jednorázové, oběť je podstupuje dobrovolně, ví, že jde o zkoušku, vše se řídí pravidly a zvykovým právem“. Vhodnější je tedy patrně označení „praktiky blízké šikaně“.¹⁸

Dr. Michal Kolář člení vývoj šikany ve skupině, či ve třídě, do možných pěti stupňů.

První stupeň - zrod ostrakismu:

Jedná se o etapu vzniku počátků šikany. Stačí, aby se ve třídě objevily méně oblíbené děti, „obětní beránci“, „černé ovce“, outsideři. Stačí, aby učitel častěji vytýkal žáku některé jeho slabiny, neschopnost, snižoval jeho autoritu, dotýkal se slovně nevhodně jeho osoby. Takové děti se okamžitě dostanou na chvost skupiny a začnou zakoušet první, sice mírné, převážně psychické formy násilí. Jsou to různé legrácky, intriky, pomluvy. Ostatní se s ním nebaví, odstrkují jej, povyšují se nad ním, baví se na jeho účet. Takové dítě začíná přijímat roli utlačovaného, odstrkovaného, nedokáže se účinně bránit. Tento první stupeň je velice těžko pozorovatelný. Učitel by měl mít pro tyto projevy vytríbený cit a měl by umět rozlišit skutečný vtip od zlého úmyslu. Rodiče se většinou o těchto projevech nedozví, mohou však vyzorovat, že se mění chování dítěte.

Druhý stupeň - fyzická agrese a přitvrzování manipulace:

Je charakteristický tím, že psychický nátlak přerůstá ve fyzickou agresi, přitvrzuje se manipulace s obětí. Agresor v této etapě vstřebává zážitek jak chutná moc, jaké uspokojení mu přináší to, když bije, týrá, ponižuje. Nereaguje-li v tomto stádiu pozitivní jádro skupiny, třídy, neexistují-li kamarádské vztahy, záporný vztah k násilí, pozitivní morální vlastnosti, pak dochází k prolomení posledních morálních zábran a šikana se rozjíždí ve větším rozsahu.

Třetí stupeň - vytvoření jádra (klíčový moment):

Je prakticky rozhodující. Existuje stále možnost vzniku silné pozitivní skupiny, která by oslabila vliv tvořícího se „úderného jádra“. Pokud tato silná pozitivní skupina

18 http://cs.wikipedia.org/wiki/Šikana#Prevence_a_.C5.99e.C5.A1en.C3.AD

nezasáhne, pak tažení tyranů přechází do dalších fází. K agresorům se přidají další jednotlivci. Cílem tohoto „úderného jádra“ budou stále ti nejslabší, ti nejnižší postavení.

Čtvrtý stupeň - většina přijímá normy:

Šikana se rozjíždí v plném rozsahu. Působení agresorů je tak silné, že jejich normy přijímá celá skupina. Klást odpor v této fázi se již nedá. I mírní a ukáznění žáci se začínají chovat krutě, aktivně se zúčastňují týrání spolužáka. I oni prožívají pocit uspokojení z ponížení, bolesti a útrap toho druhého, slabšího. Dělají to proto, aby oni sami se nestali tím týraným. Vliv pedagogů na chování takové skupiny – třídy je minimální, případně zprostředkovaný přes „vůdce“, „kinga“.

Pátý stupeň - totalita (dokonalá šikana):

Zpravidla se na základní škole nestačí vytvořit, je to spíše záležitost věznic, výchovných ústavů, případně středních škol. Jeho charakteristickým znakem je to, že agresori jsou chápáni a uznáváni jako „vůdci“, „kingové“, „nadhli“, „otrokáři“, „velkoknížata“, „ministři“ apod. Oběti jsou vnímány jako „podlidi“, „poddaní“, „nevolníci“, „otroci“. Vůdce tyranů zaujímá vedoucí místo, rozhoduje o všem, co se ve skupině děje. Nejhorší je, jestliže je tímto vůdcem žák s výborným prospěchem, ochotně pomáhající pedagogovi, žák mající podporu třídního učitele, protože „on přece všechno spolehlivě zařídí“. Oběť v tomto stadiu utíká do nemoci, má mnoho absencí, často i neomluvených, vyhýbá se škole a v nejhorším případě končí psychickým zhroucením nebo pokusem o sebevraždu.¹⁹

1.3 Prevence šikany – vymezení pojmu

Primární prevence sociálně patologických jevů u žáků – základním principem strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže ve školství je výchova žáků ke zdravému životnímu stylu, k osvojení pozitivního sociálního chování a zachování integrity osobnosti. Jedná se o oblast zabývající se prevencí s cílem zabránit výskytu rizikového chování v daných oblastech, nebo co nejvíce omezit škody působené jejich výskytem mezi žáky.²⁰

19 <http://www.sikana.org>

20 <http://www.msmt.cz/dokumenty/2007-11-1>

Prevence šikany je na místě jak tam, kde k ní dosud nedochází, resp. kde nebyla zpozorována, tak i tam, kde k ní prokazatelně došlo, kde byla uplatněna opatření k bezprostřední nápravě a kde jde nyní o odstranění hlubších příčin a o to, aby se problémy neopakovaly. K účinné prevenci šikanování je zapotřebí určitých příznivých podmínek a okolností. Minimálním požadavkem je, aby tu byla snaha řešit problematiku šikanování ze strany školy, učitelů, ministerstva školství a dalších institucí, které mají co do činění s danou problematikou.

Opatření k prevenci šikany existuje celá řada. Jejich škála je velice široká a pestrá. Jednotlivá opatření se mezi sebou liší jak šíří záběru (dílčí nesystémové rady až rozsáhlé intervenční programy; od opatření v rámci třídy k opatření v rámci školy, popř. až k začlenění celé komunity – obce – do řešení problému; metody pracující pouze s oběťmi nebo jen s agresory, popř. s celou skupinou), tak principy, na kterých jsou založeny.²¹

Jak již bylo zmíněno, paleta opatření, přístupů, metod, zásad či prostředků proti šikaně je opravdu pestrá. Automaticky sem patří povědomí o příčinách a stádiích šikanování, porozumění situaci, za které k šikaně dochází. Součástí preventivních opatření je informování žáků o linkách důvěry, včetně sdělení kontaktních adres a telefonních čísel, na která se mohou v případě potřeby obrátit.²²

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy má stěžejní podíl v primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v České republice, šikany pak především. ***Je to dáno nejen celkovým počtem dětí, žáků a studentů vzdělávajících se ve školách, ale také celkovou délkou působení školního prostředí na ně.*** Období školního vzdělávání má velmi významnou funkci v oblasti formování osobnosti mladých lidí a vše, co se v tomto období nepodaří se jen velmi obtížně napravit v období dospělosti. Toto je také důvod, proč je oblast prevence sociálně patologických jevů u školní populace věnována mimořádná pozornost, a to nejen ze strany ministerstva, ale i všech dalších složek podílejících se na řízení školství, zvláště pak krajů a obcí.²³ Kompletní „Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy“ je uložena jako příloha č. 16.

21 Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV nakladatelství, 2003, str. 66

22 Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV nakladatelství, 2003, str. 77

23 <http://www.msmt.cz/socialni-programy/strategie-prevence-socialne-patologickych-jevu-u-deti-a>

Cíle specifické primární prevence

- Provázanost systému resortu školství se systémy ostatních věcně příslušných resortů.
- Jednotný systém koordinace činností v oblasti primární prevence na horizontální i vertikální úrovni preventivní činnosti přímo řízených organizací MŠMT a preventivních strategií na úrovni krajů.
- Efektivní spolupráce na mezinárodní úrovni v oblasti primární prevence sociálně patologických jevů dětí a mládeže.
- Funkční informační systém pro realizaci preventivního působení.
- Funkční systém vzdělávání školních a metodiků a krajských koordinátorů prevence.
- Efektivní systém akreditací vzdělávacích programů v oblasti primární prevence.
- Vícezdrojové a víceleté financování projektů primární prevence.²⁴

Pocit bezpečí každého jedince je neodmyslitelnou podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu školy. Všechny školy a školská zařízení mají proto povinnost *předcházet* všem náznakům agresivity a všem způsobům šikany mezi žáky a svěřenci. Šikany nesmí být pracovníky školy v jakékoli formě akceptovány. Šikany probíhá nejčastěji mezi žáky ve stejné třídě či výchovné skupině a odehrává se v době přestávek, cestou do školy a ze školy nebo v době osobního volna. Škola či školské zařízení má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky v době vyučování a školních akcí, a to podle § 27 nařízení vlády č. 108/1994 Sb. a podle vyhláška č. 263/2007 Sb. pracovního řádu pro zaměstnance škol a školských zařízení. Podle § 422 občanského zákoníku odpovídá škola nebo školské zařízení i za škodu způsobenou žákům v době vykonávání přechodného dohledu, tj. při vyučování a v přímé souvislosti s ním. Z tohoto důvodu pedagog musí šikany mezi žáky neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.²⁵

Oblast prevence šikany nabízí hlubší zamyšlení v rámci otázky viny, jež je v souvislosti se vznikem šikany vždy přítomná. Je dobré, když ředitel školy pochopí, že se nemusí cítit provinile za to, že se mu šikana ve škole objevila. Zároveň musí vědět, že jeho skutečným proviněním je, pokud její výskyt *toleruje*. Vedení škol má přirozenou

24 <http://www.msmt.cz/dokumenty/2007-11-1>

25 <http://www.zsvb.cz/prevence%20sikany.htm>

tendenci bagatelizovat či nepřiznat projevy šikany na své škole. Je to spojené s nedávnými dobami, kdy přiznat šikanu rovnalo se býti označen nálepkou nekvalitní školy, na níž bují agrese a vedoucí pracovníci “to nezvládají”. I když cesta k uvědomění si, že problém není v tom šikanu přiznat, ale naopak postavit se jí, byla dlouhá, první výsledky se už dostavují. Zaznamenáváme slábnoucí tendence něco na školách tutlat a „schovávat pod pokličku“. Příznačně to vyjádřil ředitel jedné základní školy v Hradci Králové: „Teď už vím, že se nemusím před veřejností obávat prezentovat spolupráci s vámi na řešení šikany. Již si neříkám, že škola ztratí kredit, když šikanu přizná. Naopak se mohu pochlubit, že naše škola nabízí odbornou preventivní péči o své žáky i v této oblasti, a tím přispívá ke snížení rizika jejího výskytu.“²⁶

Prevenici šíření šikany pak dále představuje:

- praktikování dozorů;
- snaha odhalit šikanu cíleným pozorováním a dotazováním (i formou dotazníků a sociometrických šetření);
- práce s (potenciální) obětí za účelem zvýšení sebedůvěry i odolnosti proti projevům šikany,
- práce s (potenciálními) agresory, pěstování empatie, pomoc při budování jejich osobní perspektivy i s programy na odplavení stresu a agresivity;
- práce se všemi žáky, která sestává z osvěty, mravní výchovy, pěstování spolupráce.

Pedagog by měl vždy vycházet ze znalosti třídy, z poměrů mezi žáky, měl by vztahy zkoumat například sociometrickými testy a pozorovat chování a jednání jedinců, skupin a třídy jako celku.²⁷

26 http://www.sikana.org/12_vratislav.pdf

27 <http://sikana.i-extra.net/rubrika/co-je-to-sikana/>

1.4 Druhy prevence šikany

Druhy prevence představuje:

1. primární prevence,
2. sekundární prevence,
3. terciální prevence.

Primární prevence – osvětové přednášky, semináře ve třídách, kde problém šikany nenastal

Cílem primární prevence je především posílení právního vědomí dětí. Jde o to, aby děti počínající šikanu dokázaly rozeznat, aby poznaly, kdy toto zlo začíná ovlivňovat jejich třídu a věděly, jakým způsobem je možné se bránit. Je důležité předávat informace atraktivní formou, která by podnítila zájem a angažovanost dětí. Vhodnou možností jsou např. interaktivní prezentace a workshopy, neformální besedy. Osvědčilo se také oslovovat kategorii dospívajících žáků a studentů, zástupci městské policie mají dobrou zkušenost s prací u kategorie dětí mladšího školního věku.

Graf č. 1: Spektrum aktivit primární prevence:

Oblast primární prevence doplňuje také působení *propagačních materiálů*, jež jsou distribuovány na školách. Poskytují informace o šikaně samotné a důležité telefonní kontakty, které mohou využít děti, jejich rodiče i pedagogové; zároveň mají dětem pomoci rozlišit, kdy jsou jejich práva v rámci vztahů ve třídě porušována - např. pomocí obrázkových příběhů. (příloha č. 22 Kurzy občanského sdružení Život bez závislostí pro metodiky prevence, část 6. Program PMP - Komplexní program prevence.)

Sekundární prevence – diagnostika

Kvalitní práce se třídou, ve které se již problém šikany projevuje, nebo její výskyt bezprostředně hrozí, se ve většině případů musí opírat o podrobnou analýzu dat o třídě. Výjimku tvoří případy otevřené a svědecky doložitelné agrese, kde je nezbytné uplatňovat rychlé restriktivní postupy. Oblast sociometrické diagnostiky vztahů mezi žáky a celkového klimatu třídy zabezpečují odborní pracovníci Střediska výchovné péče, která spadají pod pracoviště Dětských diagnostických ústavů. Do práce se třídami by se za ideální situace měl zapojovat celý tým (všichni pracovníci ambulance) – speciální pedagogové, psychologové a sociální pracovníci.

Zdroje informací a dat jsou v zásadě dva. **První** představují informace pedagogů, které jednak informují o tom, jak se jeví třída navenek, jednak jde o anamnestická data, která zaznamenávají důležité mezníky v průběhu vývoje třídy a naznačují etiologii výskytu problémů. **Druhým** zdrojem je pak vlastní výpověď dětí o jejich třídě, kterou realizujeme nepřímo prostřednictvím sociometrických dotazníků: SORAD, Braun B-3, B-4, test „Barvy života“.

Porovnání a analýza získaných dat má zcela zásadní význam pro volbu dalšího postupu. Jde o zmapování rolí jednotlivých žáků, norem a hodnot, které skupina vyznává, a celkového klimatu skupiny. To napomáhá rozlišit stádium šikany a z toho vyplývající přiměřený způsob intervence.

V zásadě je možné volit několik variant:

- přímou intervenci ve třídě,
- individuální péči o agresora či oběť,
- poradenství směrem k působení pedagogů nebo radikální restriktivní zákrok.

Správné využití diagnostických závěrů může maximálně zefektivnit způsob řešení problému, zároveň si jím lze ušetřit zážitek vlastního zklamání, který se dostaví v momentě, kdy se situaci nepodařilo dobře vyhodnotit a zvolené postupy nepřinášejí očekávaný efekt.

Sekundární prevence – přímá intervence ve třídě

Úspěšnou intervencí ve třídě považujeme za optimální možnost ovlivňování vztahů mezi žáky. Jde o terapeutický nástroj, kterým se aktivuje pozitivní potenciál skupiny. Ten se z nějakého důvodu dosud neprojevil, což dalo průchod negativnímu vývoji.

Výhodou tohoto postupu je, že děti mají možnost zažít novou zkušenost, která může přinést žádoucí změny a která spočívá v tom, že žáci mohou sami v sobě objevit schopnost nasměrovat skupinu k obratu v jejím vývoji, k jejímu růstu a trvale ji zbavit rizika výskytu šikany. Podstatou metody není patologické nastavení skupiny a potlačování projevovaného zla silou, jak to uplatňují restriktivní postupy, ale směr jejího působení je orientován tak, aby zápas se zlem začalo vybojovávat každé dítě ve svém vlastním nitru (příloha č. 6: Hra pro agresora a oběť šikany).

Práce není snadná. Jedná se o vysoce profesionální úkon a odborný pracovník v sobě musí snoubit roli terapeuta, vychovatele a mediátora zároveň. Z toho vyplývá, že je nezbytné, aby uměl vhodně aplikovat direktivní i nedirektivní způsoby vztahování se k dětem a role podle potřeby střídát. Někdy se vyplácí jít na věc „od lesa“, vyzkoušet, zda se děti k problému dostanou přes „méně choulostivá“ témata. Jindy je účinné použití neverbálních technik, protože v neverbální komunikaci nejsme zvyklí používat vybudované psychické obrany. Jde o jakousi lest, pomocí níž děti téma otevrou, aniž by si to v první chvíli přály. V některých případech je zase přínosné skupinu překvapit přímočarým sdělením závažných diagnostických závěrů, a využít tak pro nastartování ozdravného procesu momentu překvapení.

Po vybudování si patřičného vlivu a pojmenování tématu je důležité dětem pomoci dospět k jejich vlastní reflexi dění ve skupině a odhalit podobu zla, které na ně působí a kterému vytvořily svými postoji prostor. Otevírají se tu nepříjemné, ale podstatné otázky viny. Spolu s nimi se často dostávají prožitky bolesti související s procesem poznání a uvědomování. Mnohdy bývá vidět, jak je procítění vlastní viny sice bolestné, ale zároveň očištné a úlevné. Při skutečně otevřeném identifikování velikosti viny každého jednotlivce je třeba dát pozor na stigmatizaci agresora, aby nedošlo k nežádoucímu „černobílému“ hodnocení situace. Každý aktér je veden k vlastní zodpovědnosti za stav, do jakého se třída dostala. Toto poznání mu ale zároveň umožňuje objevovat pozitivní východiska směrem do budoucnosti. Je vhodné hovořit o tom, čím konkrétně může každé dítě přispět k pozitivní změně. Kladnou roli obvykle sehrává i touha napodobovat vzor chování vrstevníků. Zažili jsme již úžasná setkání, kdy projev pokory a vyznání se z vlastního provinění u jednoho jediného žáka strhl lavinu jeho následovníků. Stali jsme se tak svědky bodu obratu a třída tím dala

jednoznačně najevo touhu po uzdravení. Sami jsme si pak uvědomili, že k tomu stačila zdánlivá maličkost – vytvořit pro tento proces prostor.

Osvědčuje se využívat méně direktivní způsoby vedení, pracovat s prožitky, které se dostavují spontánně, nebo se mohou evokovat vhodně vybranou zážitkovou technikou („horké křeslo“, psychodramatické přehrávání situací, výměna rolí apod.). Techniky samotné však nejsou rozhodující a je zavádějící podlehnout představě o jejich všemocnosti. Skutečně rozvinutá práce s dynamikou skupiny vyžaduje střídavé poskytování ochrany obětem, zbytku skupiny i agresorům, a to podle aktuálního dění. Direktivní role vychovatele je na místě pouze v situaci, kdy je nutné zajistit bezpečný prostor pro vlastní terapeutický proces, nebo je-li třeba obnovit sílu vlastního vlivu. Avšak pozor na přemíru direktivity, protože dětem zabrání v nezbytném spontánním vyjadřování svých postojů, hodnot, prožitků a emocí. Při takovémto potlačení spontaneity pak hrozí, že se děti dostatečně neotevřou, což fakticky znemožní další postup v práci se třídou. Po ukončení procesu „praní špinavého prádla“ je dobré dosavadní poznání a naznačená východiska na konci sezení zrekapitulovat. Následné setkání pak slouží nejen k pokračování „nastartovaného“ procesu, ale také k hodnocení toho, co se skupině od minulého setkání podařilo změnit.

Vzhledem k tomu, že šikana bývá ve skupinách tabu, je dobré využívat určité strategie, jak dané téma otevřít.

Sekundární prevence – individuální péče o agresora a oběť, poradenství směrem k působení pedagogů

Individuální péče o agresora či oběť agrese vychází ze základní náplně práce střediska výchovné péče a pokud ji lze realizovat, bývá někdy významným doplněním přímé terapeutické intervence ve třídě, jindy její nezastupitelnou alternativou. Opět záleží na stavu a pokročilosti patologického vývoje skupiny.²⁸

Terciální prevence

V rámci šikanování v současné době prakticky neexistuje. Do budoucna je však nutné o ní začít uvažovat a především na ní pracovat.²⁹

28 http://www.sikana.org/12_vratislav.pdf

29 Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV nakladatelství, 2003, str. 78

V rámci realizace prevence šikany je důležité uplatňovat principy, které jsou zárukou kvalitního a efektivního působení samotné prevence:

- **Princip týmovosti** spočívá v tom, že každý subjekt (složka) se může na základě vlastního zaměření a společné dohody specializovat na určitou oblast pomoci. Přitom jak organizační a provozní záležitosti projektu, tak i odborné zákroky v jednotlivých třídách jsou konzultovány na společných poradách, které probíhají podle potřeby – minimálně však jednou za měsíc.
- **Princip komplexnosti** znamená, že v rámci prevence budou uplatňovány jak aktivity z oblastí diagnostiky, primární a sekundární prevence, tak i někdy nezbytné restriktivní zákroky.
- **Princip nazírání na pozici agresora či agresorů** - agresor není vnímán pouze jako *nositel zla*, ale zároveň jako jeho *oběť*. Jde o zvýraznění známé skutečnosti o podobnosti údělu oběti a agresora. Bývalá oběť šikany se mnohdy posléze sama stává agresorem, protože ten, kdo byl vystaven zneužívání moci a cítil se opakovaně bezmocný, má později – stane-li se mocným – sám silnou tendenci moc zneužívat. Svým způsobem je na tom agresor ještě hůře než oběť, protože na rozdíl od oběti již uvízl v patologicky bludném kruhu řešení vlastních citových úrazů a bolesti prožité v minulosti – tedy v nutkavém šíření utrpení a bolesti kolem sebe. Zde se projevuje podstata vzájemné závislosti agresora a jeho oběti. Agresor nevědomě podléhá klamně iluzi, že se vlastního utrpení zbaví, jakmile si za něj někdo jiný (oběť) jeho bolest prožije.

Protože kromě prevence šikany realizované školou, existují i semináře pro děti pořádané externími odborníky, vybrala jsem si jeden jako ukázkou z praxe:

Program PMP - KOMPLEXNÍ PROGRAM PREVENCE

Program realizuje v o. s. ŽIVOT BEZ ZÁVISLOSTÍ - nestátní, nezisková organizace, která vznikla v roce 1994 za účelem realizace primární prevence návykových látek a sociálně nežádoucích jevů. Tato činnost se postupně rozrostla o oblast psychoterapie, vzdělávání ostatních odborníků v této oblasti a dalšího servisu spojeného s prevencí. V současnosti realizujeme prevenci sociálně patologických jevů, jako je zneužívání

návykových látek, týrání dětí, sexuální zneužívání, šikana, agresivita, kriminalita. Vznikl v roce 1993. Od té doby se postupně realizuje na stále větším počtu základních škol. Nyní působíme na 44 základních a středních školách celkem osmi MČ hl.m. Prahy a máme v péči více než 14000 pražských dětí.

STRUČNÝ OBSAH PROGRAMU:

6. ročník – třídní soudržnost, komunikace, kamarádství bezpečné chování

7. ročník – agresivita a její alternativy: ”Jak se vyhnout problémům”

8. ročník – právní vědomí: ”Co smím, nesmím a musím”

9. ročník – sebepercepce, hodnoty: ”Kdo jsem, kam jdu, co chci”

Charakteristiky programu

Program je dlouhodobý. Dítě, které jej absolvuje během deseti let prožije celkem 40 hodin přímé práce se třídou. Na základní škole proběhne 30 a na střední 10 hodin. Preventisty jsou vysokoškolsky vzdělaní psychologové, nebo speciální pedagogové s odbornými výcviky. Program je komplexní a dlouhodobý. Základní filozofií programu je spolupráce se školou a spoluvytváření konkrétního programu potřebného pro danou dětskou populaci.

Program je realizován na prvním stupni dvě hodiny v každé třídě ve formě osvěty, her a technik. Na druhém stupni ve formě prevence v rozsahu šesti hodin v každé třídě. Na třetím stupni (SŠ) v rozsahu deseti hodin v prvním ročníku v podobě včasné intervence. Lze jej po dohodě modifikovat. Program kontaktuje písemnou formou rodiče dětí.

Před každým seminářem a po jeho skončení preventista hovoří s třídním učitelem. O každé třídě se vede dlouhodobá dokumentace (jakýsi „chorobopis“), která slouží jako podklad ke zprávě o průběhu prevence v dané třídě s doporučeními školy jak by měla při práci se třídou postupovat. Zároveň je též prostředkem ke kontinuální práci s kolektivem dětí. Z celkového pobytu preventistů ve škole se odevzdává jednou ročně závěrečná zpráva o průběhu prevence ve škole, která se předává za přítomnosti metodika prevence řediteli školy. Cena jedné hodiny přímé práce se třídou je 1100,-Kč. Garant programu: PhDr. Helena Vrbková. Supervizor: PhDr. Magdalena Frouzová.³⁰

³⁰ http://www.zivot-bez-zavislosti.cz/?s=program_prevence

2. JAK A PROČ ŠIKANÁ VZNIKÁ?

Mezi vyvolávající faktory patří především:

- *mediální násilí*, které zprostředkuje atraktivní povrchní prožitek, kde chybí analýza problému, což znemožňuje přirozené chápání i představu problému,
- *nárůst dětské kriminality*, pro kterou je mimo jiné typická skutečnost, že stoupá brutalita, nejčastějším typem dětské kriminality jsou loupežná přepadení (na prvním místě opět vlastní prospěch bez ohledu na ublížení druhému),
- *nárůst násilí na dětech*, zejména v těch sociálních systémech, které by měly dítěti zajišťovat pocit jistoty a bezpečí, což je rodina, škola, tábory, dětské domovy, mezi nejčastější formy násilí patří tělesné, psychické a citové týrání, sexuální zneužívání včetně pornografie a prostituce, kontakt s drogami apod.

Společným jmenovatelem všech rizikových faktorů je nezájem, nedostatek emocionální odezvy v rodinách, sobectví, lhostejnost - jinými slovy to, že žijeme vedle sebe, nikoliv pro sebe a spolu.³¹ Potom už je to jen krok ke vzniku sociálně - patologických jevů – rasismu, vandalismu, zneužívání alkoholu, drog či šikaně. K tomu je třeba připočítat nároky, které jsou na děti kladeny rodiči i školou a se kterými se musí denodenně vyrovnávat. Ne všem dětem se poradí prosadit se tak, jak by to ony samy chtěly a proto svůj neúspěch řeší tak, jak mají odkoukané: NÁSILÍM.

2.1 Znaky šikany

Jak rozeznat šikanu?

Základní rozdíl mezi šikanou a škádlením je ten, že škádlení by měla být zábava pro obě strany.³² Když někdo někoho škádlí a on mu jasně řekne, aby toho nechal, tak to musí respektovat. Při zábavě někdo někoho zraní, pocítí lítost a omluví se mu, u šikany je to obráceně. Agresor chce druhému ublížit. Má z toho radost, neomlouvá se a své chování opakuje. Jde potom o porušování práva druhého člověka. A to má už k šikanování blízko. **Naše práva končí tam, kde začínají práva druhého.**

31 <http://www.icm.uh.cz/str/socialnepatologickejvy/socialne-patologicke-jevy/sikana-a-nasili>

32 Řízení školy č. 3/2005

O šikaně lze hovořit tehdy, když některý žák ohrožuje a zastrašuje druhého s cílem dosáhnout „na jeho náklady“ zvýhodnění:

- materiální (věci, peníze),
- sociální (postavení ve třídě či jiné skupině),
- psychické (pocit vlastní důležitosti, nadřazenosti, moci nad druhým).³³

Nepřímé (varovné) znaky šikanování:

- žák je o přestávkách často osamocený - soc. izolovaný, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády, spolužáci ho nepreferují pro hru ani práci,
- při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními (např. vybíjená),
- o přestávkách vyhledává blízkost učitelů,
- má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený,
- nízká sebeúcta, zpochybňující poznámky a výpovědi o sobě,
- působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči (a to nejen dívky),
- stává se uzavřeným a odtažitým,
- snížená frustrační úroveň,
- jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje, nekoncentrovanost při výuce,
- jeho věci i oděv jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené,
- stále postrádá nějaké své věci,
- odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy,
- mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy,
- začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole i za cenu postihu či trestu,
- odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit (hlavně je potřeba věnovat pozornost mladším žákům nově zařazeným do třídy, neboť přízpůsobovací konflikty nejsou vzácností!),
- zvýšená četnost chybění ve škole s omluvenkami typu: “Necítil se dobře”, “Měl bolesti hlavy, břicha.” ad.

33 Ondráček, P. Františku, přestaň konečně zlobit, nebo... Praha: ISV nakladatelství Praha, 2003, str. 85

Přímé znaky šikanování:

- Posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet. Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je daný žák konkrétní přezdívkou nebo "legrací" zranitelný.
- Kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávistným, nebo pohrdavým tónem.
- Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem, a skutečnost, že se jim podřizuje.
- Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich.
- Honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že oběť neoplácí rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout. Agrese (fyzická i verbální) vůči jedinci slabšímu fyzicky nebo v závislém postavení.³⁴

Co mohou zjistit rodiče:

- za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi,
- dítě nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, s nímž by si chatovalo, telefonovalo apod.,
- dítě není zváno na návštěvy, oslavy aj. akce k dalším dětem,
- nechce jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo), odkládá odchod z domova, případně je na něm možno při bedlivější pozornosti pozorovat strach,
- ztráta chuti k jídlu,
- dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, střídá různé cesty, prosí o dovoz/odvoz autem,
- dítě chodí domů ze školy hladové - agresori mu berou svačinu, nedovolují zúčastnit se oběda),
- usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze sna, např. "Nechte mě!",
- dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně,
- dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad, zmínky o možné sebevraždě a odmítá svěřit se s tím, co je trápí,

34 Kolář, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001, str. 52

- dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze,
- dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí,
- dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům,
- dítě se vyhýbá docházce do školy,
- dítě se zdržuje doma víc, než mělo ve zvyku.

2.2 Osobnost agresora, osobnost oběti

AGRESOR

Pro šikanující dítě je typická touha:

- dominovat,
- ovládat druhé,
- bezohledně se prosazovat.³⁵

Dítě, které je donuceno násilím potlačovat své násilí, se samo projevuje stále násilněji. Proto není dobré brát tělesné tresty jako součást výchovy, jako normu. Dítě, které je takto vychovááno, se totiž poté stává rodičem, který trestá, bití se pro něj stalo normou. Mimo to, dle jedné americké studie, která děti z osmi set rodin sledovala celých osm let, zjistila, že ty děti, které byly fyzicky trestány, měly častěji špatné studijní výsledky, lhaly, kradly a byly neklidnější než ostatní. Navíc se velmi jasně prokázalo, že tyto obtíže objevovaly zcela úměrně k množství ran a výprasku, které dostaly!³⁶

Bylo zjištěno, že se mladiství násilníci cítí z velké části:

- nejistí,
- neschopní,
- poníženi,
- sami o sobě pochybují.

V rodině často padá všechno na jejich hlavu. Někteří žijí v rodinách, které je psychicky, tělesně, či sexuálně zneužívaly. Nebo jsou vystaveni tlaku své party, nesmějí projevovat

35 Říčan, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha: Portál, 1995, str. 32

36 Antier, E. Agresivita dětí. Praha: Portál, 2004, str. 78

své skutečné city nebo mají pocit, že jsou stejně „vyvrhelové“ společnosti. Nevěří svým schopnostem, poněvadž si myslí, že pro ně beztak nic nemá cenu. Naproti tomu filmy a televizní seriály předvádějící neustále vysoký životní standard blahobytu – auta, nákladné oblečení, nádherné byty, ke kterému by se mladíci taky chtěli dopracovat, ať už násilím, loupeží nebo prostitucí. Jakmile se tato spirála roztočí, je těžké přesvědčit je, že kdo si chce koupit auto, musí určitou dobu pracovat a šetřit.³⁷

Trýznitelé bývají obvykle nadprůměrně velcí a silní a mívají sklon k:

- impulsivitě,
- antisociálnímu jednání,
- agresivitě.³⁸

V mnoha případech agresori pocházejí z domovů, kde se rodiče:

- dopouštějí fyzického nebo citového násilí, čímž své děti učí, že agrese a násilí jsou vhodnými prostředky k tomu, aby člověk dosáhl svého,
- jsou nedůslední ve svém chování a vůči sobě navzájem hrubí.

Značná část agresorů toho ve škole dokáže jen málo, při první příležitosti školu opouští a zaplétá se i do vážné trestné činnosti. Trýznitelky ženského rodu vyrůstají v tyranské matky a jejich děti se posléze stávají také trýzniteli. Trýznitelé mužského rodu vykazují obdobný vzorec rodičovství. **Bezútěšný, děsivý generační cyklus se tak může opakovat znovu a znovu.**

Typy trýznitelů

1. typ

Hrubý, primitivní, impulsivní, se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy, narušeným vztahem k autoritě, někdy zapojený do gangů páchajících trestnou činností.

Vnější forma šikanování: šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, používá šikanování cíleně k zastrašování ostatních.

Specifika rodinné výchovy: častý výskyt agrese a brutality rodičů. Jako by agresori násilí vraceli nebo napodobovali.

37 Erb, H. H. Násilí ve škole a jak mu čelit. Praha: Amulet, 2000, str. 31

38 Capponi, V., Novák, T. Sám proti agresí. Praha: Grada, 1996 str. 45-46

2. typ

Velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, sevřený úzkostný, někdy má zvýšeně sadistické sklony, které se demonstrují zvýšeně především v sexuálním směru. Vnější forma šikanování: násilí a mučení je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků.

Specifika rodinné výchovy: časté uplatňování důsledného a náročného přístupu, někdy až vojenského drilu bez lásky.

3. typ

„Srandista“, optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídká oblíbený a vlivný.

Vnější forma šikanování: šikanuje pro pobavení sebe i ostatních, patrná snaha vypíchnout "humorné" a "zábavné" stránky.

Specifika rodinné výchovy: nezaznamenána žádná specifika. Pouze v obecnější rodině je přítomna citová subdeprivace a absence duchovních a mravních hodnot v rodině.³⁹

OBĚŤ

Popsat typickou oběť je obtížnější než popsání typického agresora, protože se jí při troše smůly může stát téměř kterékoli dítě. Přesto však existují typické oběti, které jsou např. i po přestupu na jinou školu opakovaně týrané. Nejsilnějším magnetem chronicky šikanovaných obětí je jejich příliš viditelná bojácnost a slabá reaktivita v zátěžových situacích. Na rozdíl od agresorů ve střetech ztrácejí hlavu, propadají panice, hrůze, výčitkám svědomí, přílišné sebekritičnosti. Bývají většinou tiché, plaché a mají nízké sebevědomí, ale mohou se jimi stát i děti protivně s provokujícím chováním, děti prosazující zastaralé názory svých rodičů (nebo vůbec jakékoliv odlišné názory, než má většina) nebo děti s přednostmi – stručně řečeno, každý, kdo se alespoň trochu odlišuje od průměru. Ve “špatné” skupině jsou takto předem odsouzeny děti nějak oslabené – často mívají nějaký tělesný, nebo psychický handicap. Silní žáci pak doslova větří, aby tohoto oslabení zneužili ve svůj prospěch.

39 Psychologie Dnes č. 8/2004 (Prof. PhDr. Zdeněk Matějček, CSc.)

Šikana hrozí např. dítěti:

- nově příchozímu do sehraného kolektivu,
- s nějakou předností (šplhoun – dobře se učí nebo má kladný vztah k učiteli),
- s nějakým handicapem (tělesná slabost a neobratnost při fyzickém střetnutí – neschopnost porvat se),
- s odlišností ve zjevu (brýle, obezita, zrzavé vlasy, koktání či jiná vada mluvy, vzhledová vada – rozštěp měkkého patra, nedostatek půvabu – případně přímo odpudivý zjev nebo projev),
- s rasovou odlišností (barva pleti především),
- s jiným vyznáním (někdy i jen tím, že vůbec nějaké vyznání má),
- sociálně slabé (nemá značkové oblečení či vybavení).

Obětí se stává často outsider třídy, dítě bez kamarádů, osamělé, neschopné se přidružit, podělit o hračku, neschopné zaujmout, poskytnout kladnou citovou odezvu.⁴⁰

Předpokládá se, že trýzněným bude osoba nějakým způsobem handicapovaná. Tj. "malý, slabý potomek přistěhovalců, poněkud zadržávající v řeči". Obdobně ale mohou být týráni lidé, kteří žádný handicap nemají. Zajímavé jsou rozdíly mezi pohlavími. Šikana mezi dívkami byla sice také zaznamenána, ale méně. U žen jsou častější sklony k ochraně napadeného. Někdy je to u žen vysvětlováno menší tendencí k agresivitě a větší schopností empatie.

*Pravděpodobná je i menší závislost oběti na skupině a menší sklon přizpůsobit se nepsaným tradicím daného typu.*⁴¹

Oběti šikany lze rozlišit na tyto typy:

- **pasivní** oběti (bojácné, opatrné a uzavřené děti, často fyzicky slabé, neschopné samy se bránit),
- **provokující** oběti (svým chováním vyvolávají negativní reakce jiných dětí),
- **účelové** oběti (beroucí na sebe roli oběti, aby získaly popularitu a uznání),
- **falešné** oběti (které k sobě chtějí záměrně připoutat pozornost),

40 Říčan, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha: Portál, 1995, str. 35

41 Capponi, V., Novák, T. Sám proti agresí. Praha: Grada, 1996, str. 45-46

- **útočníci = oběti** (děti, které jsou šikanovány dospělými a proto jsou více náchylné k agresivitě vůči mladším a slabším).⁴²

Oběti šikany jsou ve většině případů oproti normě:

- úzkostlivější,
- nejistější,
- opatrnější,
- citlivější,
- klidnější,
- mají těsnější vztahy se svými rodiči (a možná jimi bývají přehnaně ochraňovány).⁴³

2.3 Důvody vzniku šikany

Důvody k šikaně:

- zvědavost,
- nuda a touha po stále silnějším vzrušujícím zážitcích,
- touha po moci,
- motiv krutosti,
- tlak kolektivu/tlak k mužnosti.⁴⁴

Jednu z hlavních rolí při vzniku šikany však hraje **NÁSILÍ**, jehož jsme denně svědky díky televizi. Vliv televize na člověka je obrovský. Bylo vypočítáno, že dvanáctileté dítě už vidělo v televizi a na videu či DVD v průměru čtrnáct tisíc vražd. Bylo dokázáno, že sledování násilných činů trvale mění náš postoj k násilí - svádí nás k lehkomyšlnosti. Jelikož je pro lidi a pro děti pak zřejmě těžké rozlišovat mezi filmem a skutečností, a jelikož ve filmu (i kresleném) pak oběti vesele vstanou a hrají dál, většina lidí ze všeho nejdřív ztratí lidský soucit, neosvojí si schopnost vnímat utrpení, smrt jako realitu. Triumfuje ten silnější.

Kdo chce něčeho dosáhnout, musí umět udeřit a nebyť malicherný. Děti, které se často

42 Klapilová, S. Kapitoly ze sociální pedagogiky. Olomouc: UP, 1996, str. 42

43 Bourcet, S., Gravillonová, I. Šikana ve škole, na ulici, doma: jak bránit své dítě. Praha: Albatros, 2006, str. 33

44 Říčan, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha: Portál, 1995, str. 29-30

dívají na takové násilné scény, bývají agresivnější. Mnohé násilné scény, které se stanou, jsou napodobeninami těch, co děti viděly v televizi. Kromě toho se v televizi ukazuje mnohem více násilných scén, než kolik se jich stává ve skutečnosti. *Násilí se potom stává normou, realitou všedního dne.*⁴⁵

Tabulka č. 2: Negativní jevy ve vysílání dle hodnocení televizních diváků a expertů

Negativní jevy ve vysílání dle hodnocení televizních diváků a expertů								
Negativní jev ve vysílání	ČT 1	ČT 1 experti	ČT 2	ČT 2 experti	Nova	Nova experti	Premiéra	Premiéra experti
samoúčelné zobrazování násilí a jeho zlehčování	2,2	2,33	1,83	1,73	3,70	4,27	2,60	3,00
špatný příklad pro děti a mladistvé ohrožující jejich psychický, morální a sociální vývoj	2,32	2,28	1,91	1,70	3,58	3,98	2,49	2,75
nacionalismus	1,83	1,53	1,74	1,50	3,24	1,95	1,98	2,00
rasismus	1,67	1,48	1,62	1,44	2,14	1,95	1,87	1,96
antisemitismus	1,69	1,30	1,67	1,35	1,99	1,73	1,76	1,78
agresivita zaměřena proti některým náboženským, politickým, sociálním, etnickým či jiným skupinám	1,95	1,58	1,77	1,53	2,38	2,24	2,00	1,86

Tabulka ukazuje výskyt negativních jevů ve vysílání některých stanic v ČR dle hodnocení diváků a expertů. Např. v USA bylo v roce 1980 počet násilných činů v kreslených filmech pro děti vysílaných v sobotu ráno 18,6 za hodinu, v roce 1990

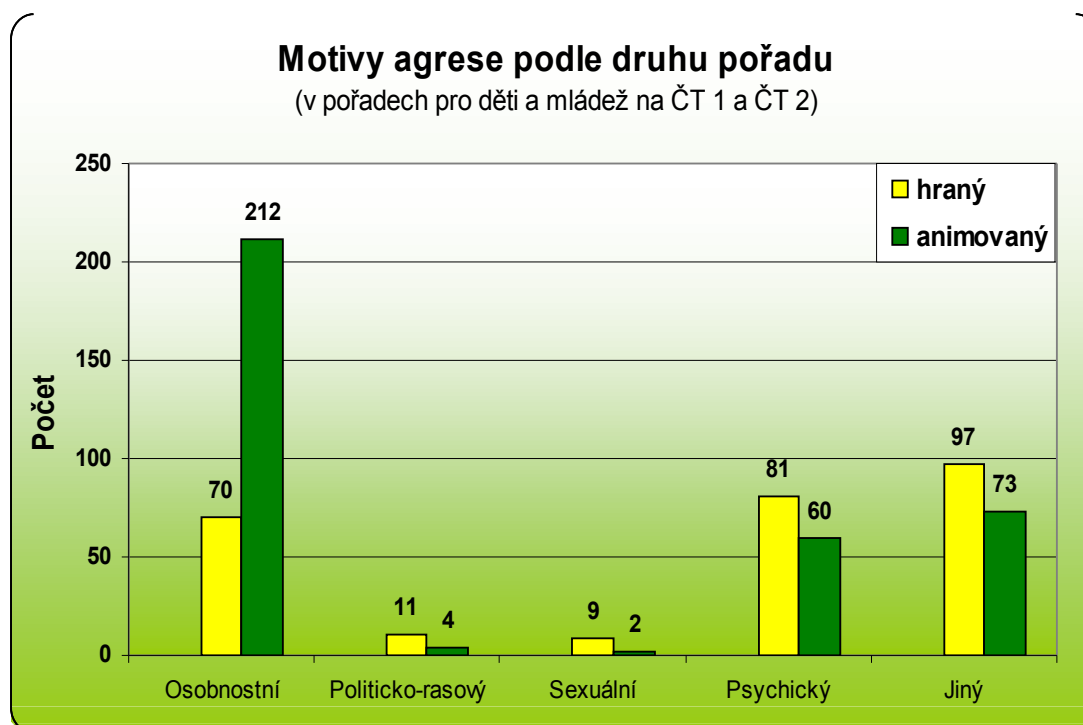
45 Erb, H. H. Násilí ve škole a jak mu čelit. Praha: Amulet, 2000, str. 35-36

to již bylo 26,4 za hodinu.⁴⁶

Bezprostřední vliv televizního násilí na zvýšení hladiny agresivity

Dle Vlastníka (2005) se dětem ve věku 5 – 6 a 8 – 9 let pouštěly dva druhy přibližně třímínutových spotů buď se sportovní anebo s násilnou tematikou. Poté uvedli do děti do místnosti a umístili před ně dva knoflíky s nápisem "ZRANIT" a "POMOCI" a vysvětlili jim, že ve vedlejší místnosti jiné dítě hraje hru o odměnu a v momentu, kdy se rozsvítí kontrolka "PŘIPRAVENO", mohou stisknutím příslušného knoflíku buď dítěti pomoci nebo jej zranit. Bylo jim řečeno, že stisknutím knoflíku "ZRANIT" rozpálí kliku, s níž si dítě hraje, což jej bude bolet. Poté byly děti ponechány v pokoji samy a výzkumníci rozsvítili dvacetkrát po sobě kontrolku "PŘIPRAVENO". Ukázalo se, že jedinci, kteří viděli násilné scény bez rozdílu pohlaví a věku, tiskli výrazně víckrát tlačítko "ZRANIT". Stanice Nova, ČT a Prima patří, pokud se vysílání násilné tematiky týče, mezi světovou špičku. Celkový počet násilných činů, jejich druh a porovnání vysílání stanic ČT a Nova v jednom týdnu ukazuje průzkum z roku 1994 – graf č.1.

Graf č. 2: Motivy agrese podle druhu pořadu

46 Atkinsonová, R. a kolektiv. Psychologie. Praha: Portál, 2003, str. 459

Velmi vysoký je podíl násilí v kreslených filmech, které jeho měrou dokonce převyšuje filmy hrané - graf č. 2.⁴⁷ Výše uvedený průzkum potvrdil vysoký počet násilných činů v pořadech určených dětem a mládeži, přičemž agrese brachiální převyšuje agresi verbální, dále jednoznačně převažuje typ tzv. hostilní agrese, spojené s krutostí a nenávisí, vycházející z nepřátelského postoje a motivované snahou ublížit, převládá osobnostní motiv agrese, který je projevem agresivních tendencí osobnosti.

Zejména na kvalitativní stránku násilí byl zaměřen výzkum provedený v USA v roce 1995 na čtyřech amerických univerzitách, zastřešený agenturou Mediascope. Z výsledků tohoto výzkumu mimo jiné vyplynulo:

- 57% programů obsahovalo násilí,
- 33% programů obsahovalo nejméně 9 násilných interakcí (pod pojmem interakce přitom výzkumníci pojali násilné akty spáchané jedním pachatelem proti jedné oběti v průběhu jedné scény – jedna interakce tak může obsahovat více násilných činů),
- 51% násilných aktů se odehrálo v reálném prostředí,
- 73% násilných scén obsahovalo akty, které nebyly potrestány,
- 39% násilných aktů bylo spácháno ve spojení s humorem,
- 58% násilných aktů neukazovalo utrpení oběti,
- 44% násilných aktů se jevilo jako ospravedněných,
- pouhá 4% pořadů se zabývalo tematikou zaměřenou proti násilí.

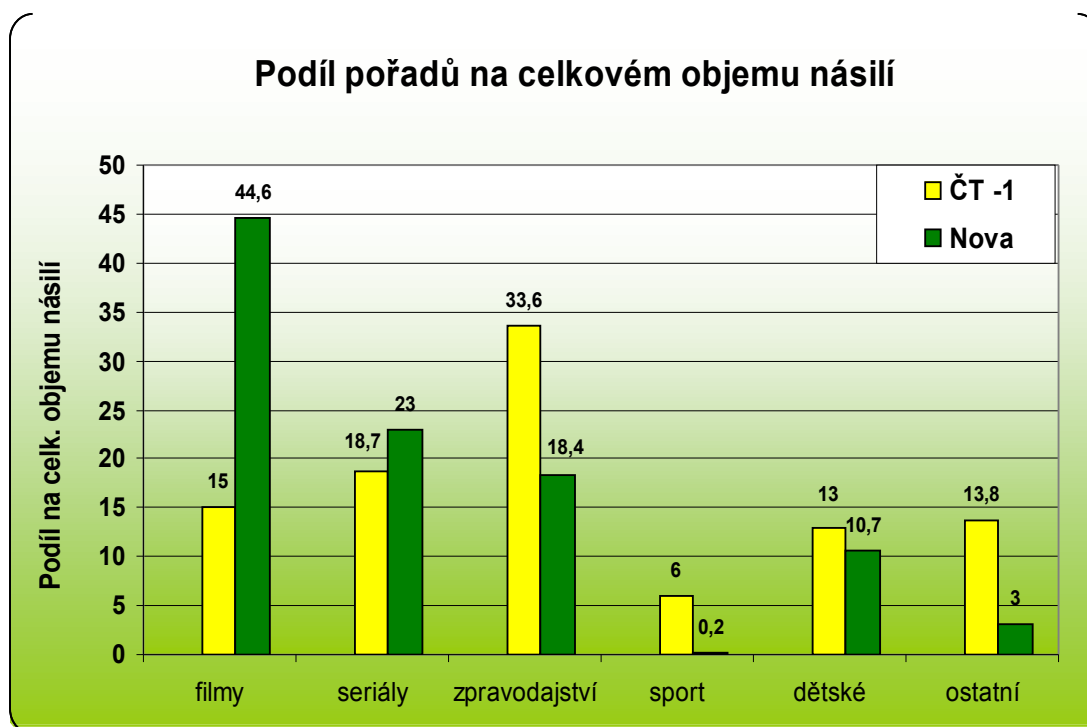
Bezprostřední vliv televizního násilí na dětské agresivní chování zkoumal v roce 1984 také Freedman. Laboratorní experiment prokázal, že sledování násilných programů zvyšovalo agresi v laboratorních podmínkách následovně:

- V laboratořích děti odpovídaly na vymyšlenou agresi rovněž agresi.
- V těchto provedených experimentech se děti ztotožňovaly s přístupem experimentátora: pokud ten naznačil souhlas, odtlumily a vystupňovaly svou agresi.
- Denní expozice násilí v laboratorních podmínkách způsobovaly hlubší změny v dětském chování.⁴⁸

47 Vlastník, J. Televizní násilí a zákon. Olomouc: Votobia a Institut mediální komunikace při VŠJAK, 2005, str. 209

48 Vlastník, J. Televizní násilí a zákon. Olomouc: Votobia a Institut mediální komunikace při VŠJAK, 2005, str. 68-69

Graf č. 3: Podíl pořadů na celkovém objemu násilí

V průzkumu provedeném redakcí amerického časopisu USA Today mezi 71000 čtenáři uvedlo přes 86% dotázaných, že pozorovali změny chování dětí, které viděly násilí v TV (14% se vyjádřilo záporně nebo odpovědělo "nevím")

Vliv sledování televizního násilí na nenarušeného jedince vyrůstajícího ve zdravém sociálním prostředí, je **omezený**. Nicméně toto konstatování je možní prohlásit o každém společensky negativním jevu. Zatímco však společnost už pochopila, jak důležité je právně omezovat např. užívání drog, u televizního násilí se k jeho úpravě stavěl doposud spíše zády. Důvod je prostý – příčinná souvislost mezi požíváním drog a jeho sociálně pataologickými následky se dokazuje podstatně snadněji než souvislost mezi sledováním televizního násilí, změnou hodnotových postojů a kriminálním chováním. Přesto existuje mezi těmito jevy souvislost.

*Televizní násilí se negativně podílí na řadě společensky negativních jevů.*⁴⁹

49 Vlastník, J. Televizní násilí a zákon. Olomouc: Votobia a Institut mediální komunikace při VŠJAK, 2005, str. 83

2.4 Psychické a fyzické důsledky šikany

Důsledky šikany můžeme dle Stanislava Bendla rozdělit na:

- důsledky pro oběti,
- důsledky pro agresory,
- důsledky pro ostatní žáky.⁵⁰

Důsledky pro oběti:

- posttraumatická stresová porucha (postižený opakovaně prožívá událost v myšlenkách, snech a fantaziích a vyhýbá se místům a situacím, ve kterých k události došlo. Projevuje se poruchami spánku, soustředění nebo úlekovými reakcemi, může se přidat i deprese, generalizovaná úzkostná porucha, agorafobie, depersonalizace nebo různé závislosti),⁵¹
- náchylnost k tomu stát se agresorem, pachatelem násilí,
- náchylnost k neetickému chování.⁵²

Důsledky pro agresory:

- vysoké riziko budoucí kriminalizace (rekrutace ze současných členů pochybných part),
- agresori se stávají členy marginálních sociálních skupin, majících časté konflikty.

Důsledky pro ostatní žáky:

- celkový negativní vliv na skupinu,
- schvalování (vnitřně i navenek) násilného chování,
- pobízení k trýznění oběti – aktivní spoluúčastníci šikanování.⁵³

V důsledku šikanování se šikanovaní cítí izolovanější a navíc u nich může vzniknout pocit, že si všechno trápení a obtěžování vlastně zaslouží. To ještě více poškozuje jejich obraz o sobě, který už tak bývá ubohý. Po tělesné stránce bývá většina obětí menší

50 Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV nakladatelství, 2003, str. 37

51 http://cs.wikipedia.org/wiki/Posttraumatická_stresová_porucha

52 Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV nakladatelství, 2003, str. 38

53 Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV nakladatelství, 2003, str. 39

než ti, kdo je trýzní a obecně mohou být méně schopny bránit se fyzicky či slovně.

Následky agrese se ovšem liší také podle:

- osobnosti oběti,
- agresora
- a podle okolností.

Všechny (nebo téměř všechny) oběti cítí stud a vinu, jiné zacházejí tak daleko, že se s agresorem **ztotožní**. Být šikanován je *nesmírně* nepříjemný zážitek a každý, kdo tenhle fakt jakkoli zlehčuje, to zjevně na vlastní kůži nikdy nezažil. Být obětí šikanování, to neznamená jenom snášet fyzickou bolest, snášet nadávky a urážky a denně se při cestě do školy třást, co si na vás zase dneska vymyslí. Může to také znamenat, že vám klesne sebevědomí a vy sami o sobe začnete pochybovat. Nebudou výjimkou pocity, že jste na nic, že jste své rodině přítěží a budete se zlobit i na své okolí, že vám nepomůže. Navíc každý napadený zažije fázi akutního stresu ihned po napadení, ale posttraumatické příznaky se potom mohou objevit po týdnech či měsících.⁵⁴ Ti, kteří někoho šikanují, totiž v podstatě moc dobře vědí, že jim to s velkou pravděpodobností projde.⁵⁵

Děti, které už ve škole zjistí, že se násilí netrestá nebo se dokonce vyplácí, užívá podobné strategie chování i v dospělosti. Výzkumy ukazují, že útočníci bývají v dospělosti častěji soudně stíháni než průměr populace.⁵⁶

Někdy se oběť agrese stane agresorem, protože:

- jiné chování nezná,
- chce se pomstít,
- domnívá se, že na to má právo.⁵⁷

Na agresi se stejně jako na úmrtí nebo jinou něšťastnou životní událost nezapomíná, avšak postupem času je možné se s ní naučit žít, aniž by představovala bolest, handicap nebo brzdu. Aby to mladá oběť mohla dotáhnout až sem, musí se pevně opřít o své okolí, aby se z incidentu dokázala vymanit a uzdravit.⁵⁸

54 Bourcet, S., Gravillonová, I. Šikana ve škole, na ulici, doma: jak bránit své dítě. Praha: Albatros, 2006, str. 33

55 Goldmanová, J. Jak si nenechat ublížit. Praha: Portál, 1996, str. 94-95

56 Klapilová, S. Kapitoly ze sociální pedagogiky. Olomouc: UP, 1996, str. 43

57 Bourcet, S., Gravillonová, I. Šikana ve škole, na ulici, doma: jak bránit své dítě. Praha: Albatros, 2006, str. 68

58 Bourcet, S., Gravillonová, I. Šikana ve škole, na ulici, doma: jak bránit své dítě. Praha: Albatros,

2.5 Právní důsledky šikanování

Pedagogičtí pracovníci stejně jako ředitel školy nesou odpovědnost za chování žáků probíhající během výuky, ale i o přestávkách - mají odpovědnost po celou dobu, kdy je žák svěřen jejich dočasnému doзору (od vstupu do školy až po její opuštění, ale např. i při různých výletech, exkurzích apod.).

Pokud je tedy šikana páchána v tomto období, pak je na místě odpovědnost příslušných pedagogických pracovníků za ní. Odpovědnost pedagogických pracovníků je stanovena v § 27 nařízení vlády č. 108/1994, kterým se provádí zákoník práce a některé další zákony, dle Pracovního řádu pro zaměstnance škol a školských zařízení č. 14 269/2001-26. Povinnost ředitele je potom stanovena v § 3 zák. č. 564/1990 o státní správě a samosprávě ve školství.⁵⁹

Šikana bývá nejčastěji postihována podle ustanovení trestního zákona a to jako:

- trestný čin omezování osobní svobody (podle § 231),
- trestný čin vydírání (podle § 235),
- trestný čin útisku (podle § 237),
- trestný čin loupeže (podle § 234),
- trestný čin ublížení na zdraví (podle § 221),
- trestný čin poškození cizí věci (podle § 257),
- trestný čin znásilnění (podle § 241) či pohlavního zneužívání (podle § 242).⁶⁰

Je-li v souvislosti s šikanou způsobena materiální škoda (např. zničení věcí, oděvů, školních pomůcek apod.), je možno žádat náhradu škody v občanskoprávním řízení. Tohoto řízení se použije též, odkáže-li soud v trestním řízení poškozeného s nárokem o náhradu škody na občanskoprávní řízení. Každý odpovídá za škodu, kterou způsobil porušením právní povinnosti (§ 420 Občanského zákoníku).

2006, str. 70

59 http://www.sikana.cz/sikana_prav_rozb.html

60 <http://www.poradenskecentrum.cz/sikana-paragrafy.html>

Pro vznik občanskoprávní odpovědnosti za škodu musí být splněny tyto čtyři znaky:

- protiprávní jednání - porušení právní povinnosti (tj. někdo jedná v rozporu s právem, např. neoprávněně poškodí něčí věc, která mu nepatří, ublíží někomu na zdraví apod.); naproti tomu oprávněným porušením právní povinnosti by bylo ublížení na zdraví v rámci nutné obrany či krajní nouze (napadený v rámci přiměřené sebeobrany způsobí újmu na zdraví či věcech).
- škodlivý následek - vzniklá škoda,
- příčinný vztah mezi protiprávním jednáním a vzniklou škodou,
- zavinění toho, kdo škodu způsobil, a to buď úmyslné nebo nedbalostní; odpovědnosti se zproští ten, kdo prokáže, že škodu nezavinil,
- navíc musí být u pachatele dostatečně vyvinuta rozumová volní složka, tzn. musí být schopen rozpoznat a ovlivnit své jednání.

ŠKODA NA VĚCECH: hradí se skutečná škoda (roztržené oblečení apod.) a ušlý zisk (to, co poškozenému ušlo např. ušlý výdělek při pracovní neschopnosti, poškození počítače, na kterém vykonává poškozený svou výdělečnou činnost, ušlý zisk u poškození vozidla taxikáře apod.) Byla-li škoda způsobena úmyslným trestným činem, z něhož měl pachatel majetkový prospěch, může soud rozhodnout za podmínek § 442 odst. 2 Občanského zákoníku tím způsobem, že je možno právo na náhradu škody uspokojit z věcí, které z majetkového prospěchu nabyl pachatel. Při samotném určování výše škody na věci se potom vychází z ceny věci v době poškození.

ŠKODA NA ZDRAVÍ: při škodě na zdraví se jednorázově odškodňují bolesti poškozeného (bolestné) a ztížení společenského postavení (§ 444 Občanského zákoníku). Výše odškodnění se stanoví na základě bodového ohodnocení vymezeném v lékařském posudku podle vyhlášky Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb. O odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění.

OSOBNOSTI (dle Občanského zákoníku): při šikanování často dochází k slovnímu napadání, urážkám, ponižování před ostatními apod. Zde přichází v úvahu ochrana osobnosti dle Občanského zákoníku.

Jsou známy případy, kdy se oběť šikany (respektive její rodiče) domáhají vyšetření šikany, potrestání agresorů a vyvození důsledků ve škole. Mnohdy se stanou terčem dalších útoků ze strany pedagogů či ředitele, kteří odmítají odpovědnost za šikanu a kteří oběti obviňují z toho, že šikanu zveličují, přehánějí apod. Stávají se tak paradoxně dvojí obětí jednak přímé šikany a následné šikany ze strany ostatních spoluobčanů či školního vedení. Mnohdy útoky a urážky dosáhnou takové intenzity (např. výslovné urážky, jednoznačně nepravdivé informace, použití tisku, televize apod.), kdy je snižována lidská důstojnost či vážnost osoby ve společnosti, a je tak zasahováno do práva na ochranu osobnosti. Jedná se zejména o různé pomlouvání, rozšiřování nepravdivých informací o poškozeném či jeho rodičů, osočování. Ochranu osobnosti poskytuje vedle práva trestního zejména právo občanské v § 11 Občanského zákoníku. Fyzická osoba má právo na ochranu osobnosti, zejména života, zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, svého jména a projevů osobní povahy.

V souvislosti se šikanou přichází v úvahu ochrana těchto osobnostních práv:

- právo na tělesnou integritu (ochrana života a zdraví),
- právo na osobní svobodu – ochrana je poskytována též jinými právními předpisy (např. Trestní zákoník),
- právo na občanskou čest a důstojnost - ochrana spočívá zejména v zákazu neoprávněných zásahů na cti či důstojnosti. Při urážce na cti se vyžaduje, aby pomluva či jiný zásah byly nepravdivé a dosáhly určité intenzity, která je schopna snížit vážnost napadené osoby ve společnosti,
- právo na podobu a právo k podobizně (podobiznou je jakékoliv hmotné zachycení člověka např. obrazem, fotografií),
- právo na slovní projevy (právo uplatnit svůj slovní projev),
- právo na soukromí - právo jednotlivce rozhodnout, v jakém rozsahu mají být skutečnosti týkající se jeho soukromého života zpřístupněny ostatním. Právo na soukromí může ohrozit zveřejnění či rozšíření nejen nepravdivých, ale i pravdivých informací.

Jednotlivé prostředky ochrany osobnosti uvádí (§ 13 Občanského zákoníku).

Fyzická osoba má žalobou na ochranu osobnosti právo domáhat se zejména:

- aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do práva na ochranu její osobnosti,
- aby byly odstraněny následky těchto zásahů,
- aby jí bylo poskytnuto přiměřené zadostiučinění (tím může být nejen např. veřejná omluva, ale i peněžité zadostiučinění v případě, že byla značně snížena důstojnost fyzické osoby nebo její vážnost ve společnosti). Výši škody určí soud s přihlédnutím k závažnosti vzniklé újmy a k okolnostem, za nichž k porušení práva došlo.

Aby byl pachatel trestně odpovědný, musí být splněny tyto podmínky trestní odpovědnosti:

- musí se dopustit protiprávního jednání (trestného činu), jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně a jež je společensky nebezpečný,
- protiprávním jednáním musí být poškozen či ohrožen právem chráněný zájem,
- mezi protiprávním jednáním a poškozeným zájmem musí existovat příčinné souvislost (jednání musí přímo způsobit škodlivý následek),
- zavinění pachatele (úmysl, nedbalost),
- pachatel musí v době spáchání trestného činu dovršit minimálně 15. rok života a být příčetný.

Není důležité, zda k šikaně dochází slovními útoky, fyzickou formou nebo hrozbou násilí. Rozhodující je, když se tak děje úmyslně. Agresorovi je třeba spolehlivě dokázat, že spáchal trestný čin, proto je třeba pro účely (případného) trestního řízení uschovat všechny věci, které by mohly sloužit jako důkaz - lékařské zprávy, popř. znalecké posudky psychologa, rozbité věci, které byly poškozeny v souvislosti s šikanou, fotografie. Problémem vyšetřování šikany je její skrytá povaha, agresori mají mnohdy dobrou pověst mezi učiteli, šikana nemusí zanechat fyzické stopy, může se však projevit na psychice oběti, což může být vážným problémem při vyšetřování a dokazování šikany. Důkazem je mnohdy pouze výpověď poškozeného - oběti nebo znalecký posudek psychologa, neboť ostatní svědkové často odmítají vypovídat ve strachu z možné persekuce ze strany agresora.⁶¹

61 http://www.sikana.cz/sikana_prav_rozb.html

Pomoc policie je nezastupitelná. Pedagogové by ale měli vědět, co mohou od policie čekat a jakým způsobem jim může pomoci. V případech šikany je třeba spolupracovat se sociálním kurátorem, který obdrží zprávu policie a má řadu kompetencí, které škola nemá.

U trestných činů, jejichž podstatou byla šikana, lze proto předpokládat, že právě s ohledem na rozšiřující se případy podobných jednání bude skutek jako trestný čin považován. K tomu, aby byl pachatel postižen, musí být starší 15 let (15-18 let mladiství). K trestní odpovědnosti mladších 15 let nedochází, neznamená to však, že nemohou být postiženi jinak, případně mohou být postiženi rodiče. Nezletilý pachatel může být postižen nařízením ústavní výchovy, může nad ním být stanovený dohled. Pokud jde o trestní sazby, je v případě šikany možný i jednočinný skutek, tzn. že jedno jednání může být kvalifikováno jako více trestných činů.

Pokud k šikanování došlo v průběhu vyučování, nese plnou odpovědnost škola. Prokáže-li se zanedbání ředitele školy nebo některého pedagoga, může být právně nebo pracovněprávně potrestán. Na školském zařízení lze v oprávněných případech požadovat i náhradu škody vzniklé v důsledku šikany. A to jak náhradu na věcech, tak na zdraví, včetně způsobené psychické újmy. Pokud dítě v důsledku šikany nemohlo např. docházet do školy (vyšší stupeň šikany), nese školské zařízení odpovědnost i škody vzniklé rodičům dítěte v důsledku např. uvolnění ze zaměstnání, zajištění hlídání dítěte, zajištění doprovodu do a ze školy apod.

Na řešení pokročilého stádia kriminální šikany musí spolupracovat více odborníků:

- třídní učitel i ředitel školy,
- výchovný poradce nebo školní preventista,
- specialista na problematiku šikanování ze servisního zařízení – pedagogicko psychologické poradny, střediska výchovné péče, OS Společenství proti šikaně apod.,
- policista (nejlépe odborník zaměřený na problematiku kriminality mládeže),
- sociální kurátor.

Zatím je koordinovaný postup uvedených odborníků bohužel spíše výjimkou.⁶²

62 Rodina a škola 10, 6/2005

3. PŘEDCHÁZENÍ ŠIKANÓZNÍMU JEDNÁNÍ

Máme doloženo, že se v dobrých školách násilí neuhnízdí. Čím aktivnější jsou žáci, vedení školy a učitelé, tím menší úlohu každé sebemenší násilí veřejně poukáže, že tu nemá nepřiměřená agrese místo.⁶³

Je zřejmou skutečností, že kdyby děti nemusely chodit do školy, k většině případů šikanování by nikdy nedošlo. Škola má tedy *mimořádnou* odpovědnost za to, aby předcházela vzniku tohoto problému a aby se s ním vyrovnala, když nastane. Poznatky ukazují, že tam, kde se soustavně provádí tažení proti šikaně, její výskyt dramaticky klesá a nedochází k přenosu tohoto problému ze školy mimo ni.⁶⁴

3.1 Prevence šikany – specifika II. stupně ZŠ

Prevence na druhém stupni je velmi náročná na koordinaci, tak aby byla probrána všechna témata, ale nedocházelo k jejich překrývání a přesycení žáků informacemi. S tématy z oblasti prevence se pracuje v předmětech občanská výchova, výchova k občanství, rodinná výchova, osobnostní výchova, přírodopis, chemie, dějepis, český jazyk a literatura. K práci s tématy lze využít metod výkladu, samostatné práce, práce s médii, projektové vyučování, skupinová práce, hraní rolí, práce s materiálem, besed, přednášek.

Zaměření na starší školní věk – prevence = základ předcházení problémům.

Jako příklad prevence šité na míru II. stupni ZŠ jsem si vybrala Základní školu Gajdošova v Brně, jejíž minimální preventivní program se mi jevil jako velmi podrobný, detailně - do hloubky fundovaně vypracovaný. Zde jej předkládám:

A. Úkoly a činnost učitelů a jiných pedagogických pracovníků:

- posílení úlohy učitelů v oblasti tvorby pozitivního sociálního klimatu, včasná diagnostika a intervence při riziku vzniku sociálně patologických jevů a kooperace s odborníky při jejich řešení. Zejména spolupráce s výchovnou poradkyní a třídními*

63 Erb, H. H. Násilí ve škole a jak mu čelit. Praha: Amulet, 2000, str. 94 - 95

64 Fontana, D. Psychologie ve školní praxi. Praha: Portál, 1997, str. 303 - 304

učiteli.

- *věnování pozornosti problematickým skupinám žáků nebo jednotlivcům, odhalování projevů asociálního chování mezi žáky – soustředit se zejména na problematiku šikany,*
- *v rámci prevence kouření vytvoření dostatečné informovanosti,*
- *sledovat často opakující se krátkodobé absence žáků – prevence záškoláctví. Spolupráce s rodiči žáků s tendencemi vyhýbat se školní docházce. V problematických případech možnost vyžadování lékařského potvrzení.*
- *sebevzdělávání učitelů v metodikách preventivní výchovy a ve výchově ke zdravému životnímu stylu v souladu s Národními vzdělávacími osnovami pro oblast prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže,*
- *shromáždování a zpřístupňování materiálů pro pedagog. sbor,*
- *zapojení vedení školy i kolegů do tohoto programu,*
- *nově příchozím vyučujícím nabídnout všestrannou kolegiální pomoc.*

B. Aktivita pro žáky:

- *výchova k odpovědnosti za zdraví své i ostatních – vytváření eticky hodnotných postojů a způsobů chování,*
- *zaměření pozornosti na projekty prevence drogových závislostí, konzumace alkoholu, vandalismu, rasismu, násilí, komerčního sexuálního zneužívání apod.,*
- *na základně loňského i předloňského průzkumu zaměřeného na zneužívání návykových látek věnovat nadále zvýšenou pozornost prevenci kouření - osvěta v rámci hodin Vo, Vz, třídnických hodin,*
- *dovednost volby správné životosprávy - poruchy příjmu potravy – mentální anorexie a bulimie,*
- *akce zaměřené na práci s národnostními menšinami směřující k potlačení rasismu a xenofobie,*
- *zvyšování příznivého klimatu ve třídních kolektivech formou organizování výletů, exkurzí, ŠVP, lyžařského výcvikového kurzu atd.,*
- *organizování akcí směřujících k oživení klimatu ve škole a zábavnou formou zpříjemnění školního prostředí (tematické dny, sportovní akce, víkendové výjezdy),*
- *široká nabídka volnočasových aktivit (webové stránky školy – aktivity – kroužky),*

- účast v literárních, vzdělávacích, sportovních a jiných soutěžích,
- ekologická výchova (sběr plastových lahví a víček, apod.)
- v červnu tradiční sportovní den soutěží a míčových her v areálu naší školy
včleňování výchovy ke zdravému životnímu stylu a oblastí preventivní výchovy
do výuky jednotlivých předmětů (Vz, Vo, Z, D, Ch, PŘ, Z, TV),

C. Aktivity pro rodiče a veřejnost:

- seznámení rodičů s MPP v rámci třídních schůzek,
- nabídka propagačních materiálů o drogách,
- seznámení rodičů s postupem školy v případě problémů žáků s drogami,
- na třídních schůzkách hovořit o nebezpečí drog zejména u starších žáků, kterým
rodiče povolují účast na diskotékách,
- informovanost občanů Tidenic prostřednictvím místního periodika o programu školy
v oblasti prevence sociálně patologických jevů a zdravého životního stylu,

Pár slov pro rodiče:

- *O drogách. Jak poznám, že moje dítě alkohol nebo drogy bere?*
- *Doporučení rodičům, jejichž dítě má problémy s návykovými látkami.
Čemu se vyhnout?*
- *O šikaně. Definice pojmu. Varovné signály pro rodiče. Co tedy dělat ?*
- *Aktivity školy.*

Prevence šikany rozebraná podrobně v jednotlivých třídách:

6.třída

Vhodná náplň volného času, zdravý životní styl

- OsV (září, prosinec)

Prevence, problémy šikany

- OsV (říjen) – divadelní představení se zapojením žáků

Ochrana zdraví

- OsV (prosinec) – zdravý životní styl, režim dne

Rodina a její funkce pro zdravý rozvoj jedince

- OsV (květen) – sociální role

Osobní bezpečí, způsob chování v krizových situacích

- Průběžně třídní učitel, třídnické hodiny

Způsoby odmítání

- OsV (leden) - komunikace

Centra odborné pomoci

- Průběžně, únor

7.třída

- komunikace mezi lidmi
- volnočasové centrum Lužánky – téma komunikace (termín bude upřesněn),
- školní výlet (květen),
- třídnická hodina (říjen),
- LVZ (leden 2009),
- mezilidské vztahy,
- třídnická hodina (listopad),
- péče o zdraví, život s handicapem,
- třídnická hodina (prosinec, leden),
- sexuální výchova, vztahy mezi dívkami a chlapci,
- třídnická hodina (únor),
- drogy a jejich dělení, účinky, prevence,
- třídnická hodina (duben),
- výchova k občanství,
- říjen – majetková,
- prosinec – problémy náboženství, náboženská nesnášenlivost,
- leden – člověk a morálka, člověk a lidská práva,
- březen – lidská práva, osobní bezpečí,
- duben – sexuální násilí pohlavní nemoci,
- květen – sociální skupiny, život s handicapem,
- červen – zdravý životní styl,
- výchova ke zdraví,
- září – právo na bezpečí, osobní bezpečí, rizika v každodenní dopravě,

- listopad – pohlavní nemoci, prevence, zdroje,
- leden – zdravá výživa,
- únor – návykové látky,
- březen – vztahy dívky, chlapci.

8.třída

- fyziologie, působení drog na oběhový, nervový a dechový systém tělesné, duševní a sociální změny u závislého člověka,
- PŘ – leden (základní životní funkce člověka – zdravý životní styl, chemická reakce v organizmu)

tělesné, duševní a sociální změny u závislého člověka,

- rozvoj sebepoznání a sebepojetí,
- VO – listopad (poznání druhých, silné a slabé stránky mého já) řešení problémů, chování v krizových situacích, konflikty,
- VO – říjen (náhračky smyslu života, co řeší droga), září (chování, jednání, city – agresivita, konflikty, šikana), březen (konflikty v manželství),
- VZ – (drogy, nejčastěji užívané látky, dopad na zdraví, osobní bezpečí, partnerství a rodinné soužití, těhotenství,
- agresivita, šikana, různé formy násilí,
- sexuální výchova, odlišnosti, deviace,
- VZ – (sex. výchova, sexuální deviace, promiskuita a ohrožení života, pohlavně přenosné choroby),
- PŘ – květen (rozmnožování člověka, rodičovství),
- drogová závislost, kontaktní centra,
- ŠVP – komunikace, práce ve selhání kolektivu, snášenlivost, přizpůsobivost, řešení konfliktních situací (city, jednání, chování návaznost v VO),

Beseda – říjen – MuDr. Uzel – sexuální výchova, využití k diskuzi o všedních i nevšedních problémech.

Th – podle potřeby během roku zařazovat práci v boji proti šikaně, agresivitě.

Upevňovat harmonické vztahy ve třídě.

Obeznamit s kontaktními místy pro krizové stavy.

– beseda s právníkem – právo osobní svobody

9.třída

Třídnické hodiny – volba povolání (1x měsíčně) probrány témata níže:

- *sebevědomí, sebepojetí, rozvoj osobnosti,*
- *zdravé sexuální chování,*
- *volba životního partnera,*
- *sociální výchova, vztah k jiným kulturám, národnostem,*
- *komunikace (Jak si poradit s násilím-přednáška, beseda),*
- *právní odpovědnost, trestní normy.*

Školní výlet – květen – červen (komunikace, mezilidské vztahy aj. sociální dovednosti)

Občanská výchova

Září

- *volba povolání, nezaměstnanost.*

Říjen

- *návykové látky – zneužívání- beseda R. John,*
- *rodina, sexuální výchova, antikoncepce- beseda- R.Uzel,*
- *právo trestní, pracovní- beseda s právníkem.*

Listopad

- *sexuální výchova, antikoncepce,*
- *volba povolání - návštěvy škol.*

Prosinec

- *potřeby dítěte, týrání, zneužívání.*

Leden

- *ochrana člověka za mimořádných okolností.*

Únor

- *zdravá výživa.*

Březen

- *volba povolání.*

Duben

- *tělesná a duševní hygiena.*

Květen

- *genderová politika - menšiny ve společnosti,*
- *vztah k jiným kulturám a národnostem.*

Červen

- *komunikace.*

Cíl

Žáci by před opuštěním ZŠ měli znát a umět:

- *pojmenovat základní návykové látky,*
- *znát jejich účinky na lidský organismus,*
- *orientovat se v problematice závislosti,*
- *znát základní právní normy,*
- *vědět, kde jsou kontaktní místa pro danou problematiku,*
- *posilovat své sebevědomí,*
- *správně se rozhodovat, odmítat,*
- *zaujímat zdravé životní postoje,*
- *orientovat se v problematice sexuální výchovy,*
- *bránit se různým formám násilí, vědět, kde hledat pomoc,*
- *zvládat základní sociální dovednosti.*

Další aktivity školy:

- *poznávací pobyty, výlety – Praha, Vídeň, Anglie,*
- *pravidelná spolupráce s PPP, SPC,*
- *spolupráce s Policií ČR,*
- *příprava a realizace projektů – Národnostní menšiny, Den evropských jazyků, Den Země, Cestujeme po Evropě,*
- *Vánoce – společná akce žáků u Vánočního stromu, vánoční dílny.*

Koncepce zážitkových kurzů:

- *lyžařský kurz pro přihlášené žáky 7. tříd*
- *Sportovní den.*

Cíle:

7. třídy – zvládnutí základů sjezdového lyžování doplněné o aktivity zážitkové pedagogiky, týmové spolupráce.

9. třídy - pohyb jako přirozená součást života:

- vazby ve skupině,
- chování v zátěžové situaci,
- relaxačně – ozdravný cíl.

Školní parlament.

Zástupci jednotlivých tříd se pravidelně scházejí s vedením školy a na schůzkách prezentují zájmy třídy/nové nápady,návrhy ale i kritické připomínky/. Děti se tak učí formulovat svoje myšlenky,vyjadřovat svoje názory a naslouchat druhým, diskutovat o problémech. Jsou tak vedeny k přijetí základních demokratických principů.

Rizikové skupiny – maximální snaha o pomoc problémovým dětem/jednání s rodiči za přítomnosti výchovného poradce, popř. psychologa, spolupráce s ped. psych. poradnou.

Spolupráce s rodiči

Stále hledáme nové cesty, jak navázat užší kontakt s rodiči, jak vzbudit jejich hlubší zájem o problémy svých dětí a získávání poznatků především v oblasti komunikace a výchovného působení .Často se stává, že rodiče hledají pomoc až v okamžiku kdy jsou zcela bezradní - kdy si potomek dělá, co chce a to se cesty k nápravě hledají velmi těžko.

Třídní schůzky

- možné uspořádání po adaptačním školním kursu, získají podrobné informace o průběhu a důvodech konání výjezdu, o možných úskalích, která je mohou potkat v souvislosti s dospíváním dítěte a o MPP na škole.

Vzdělávání učitelů, zejména v komunikačních dovednostech a nových pedagogických směrech

Podpora vedení školy

Vedení školy v průběhu školního roku vytváří podmínky pro naplňování cílů preventivního programu, umožňuje odborné vzdělávání školního metodika prevence, výchovného poradce i ostatních pedagogických pracovníků. V rámci pedagogických porad vytváří prostor pro informování učitelů. Zajišťuje vybavení školy materiály

pro realizaci MPP.

Spolupracuje s metodikem prevence a vých. poradcem při řešení problémových situací.

Informovanost pedagogických pracovníků.

S minimálním preventivním programem jsou seznámeni všichni pedagogičtí pracovníci, kopie je umístěna ve sborovně. Aktuální informace jsou umístovány na nástěnku, popřípadě sdělovány třídním učitelům.

Volnočasové aktivity. Nabídka zájmových činností, vedených odbornými lektory nebo učiteli – kroužky, přístup k PC a netu v PC učebně.

1) Školy v přírodě.

2) Den otevřených dveří.

3) Informační nástěnka.

4) Nadstavbové aktivity ve spolupráci s externími subjekty.

Volnočasové aktivity

Jedná se o aktivity, které nesouvisejí s výukou, ale jsou nabízeny školou nebo partnerskými subjekty, mohou je využívat žáci školy a napomáhají k formování zdravého životního stylu .

Informování rodičů:

- třídní schůzky, hovorové hodiny,*
- den otevřených dveří,*
- konzultační hodiny,*
- internetové stránky školy,*
- informační nástěnka.⁶⁵*

Zásady efektivních programů primární prevence:

- Program odpovídá věku.
- Je malý a interaktivní.
- Zahrnuje získávání sociálních a jiných dovedností.
- Bere v úvahu místní specifika.
- Využívá pozitivní vrstevnické modely.
- Zahrnuje především legální (alkohol a tabák) i nelegální návykové látky.

65 <http://www.zsgajdosova.cz/dokumenty/mpp.pdf>

- Zahrnuje i snižování dostupnosti návykových rizik.
- Je prezentován kvalifikovaně a důvěryhodně.
- Je komplexní, užívá více strategií, spolupracuje s rodiči.
- Počítá s komplikacemi a nabízí možnosti, jak je zvládat.
- Dětem se zvýšeným rizikem se poskytuje pomoc cíleně.
- Zahrnuje i relaxační techniky a zvládání stresu, řešení konfliktů.
- Zahrnuje i pomoc pro problémy s návykovými látkami.
- Program pokračuje a je dlouhodobý.

K dosažení statisticky prokazatelných pozitivních výsledků preventivního programu činí alespoň 10 hodin v prvním roce a 5 hodin ve druhém roce.

Kroky plánování preventivního programu ve škole:

1. Vyhodnocení a zmapování potřeb (proč ? – výskyt problémů, tlak rodičů a samosprávy, metodický pokyn, běžná praxe, potřeby žáků, škola program vnímá jako povinnost i jako vhodnost).
2. Stanovení cílů – krátkodobé, střednědobé, dlouhodobé (reálné, kvantitativní a kvalitativní cíle, pravidla, předpisy a normy školy, předávání znalostí, cíle na podporu zdraví a klima ve škole, promyslet, kdo by měl cíle stanovit...).
3. Zvážení alternativ i neočekávaných výsledků, volba spektra programu pro koho je program určen - cílová skupina, co program sděluje určité věkové skupině, jedná se o jednorázový či dlouhodobý program, na co je program zaměřen obsahově, odpovídá program filozofii školy a prostředí...
4. Příprava a zhodnocení současného stavu – monitoring, přehled aktivit - zapadají do systému plánování školy?
5. Zahájení implementace - provádění ustanovení koordinátora/metodika, pracovní skupiny (pedagogové, vedení školy, zástupci komunity, rodiče, děti...), pravidla komunikace, předávání informací ve skupině, motivace x vnější nutnost?. Implementace je soubor mnoha činností, které vyžadují hlubší poznání.

6. Monitorování – prostudování oficiálních dokumentů, zmapování prostředí školy - jak působí, jsou zde riziková místa?, diskuse s pedagogy, rodiči, dětmi..., dotazníky a další nástroje, záznamy...

7. Evaluace - vyhodnocení je nezbytné, zásadní, ale není snadné. Umožňuje zjistit, zda aktivity přinášejí požadované výsledky a zda jsou cíle plněny. Nabízí zpětnou vazbu a korekci. Poskytuje důvěryhodnost projektu, seriózní zhodnocení. Jedná se o poměrně složitý proces.

8. Opakování, přizpůsobení, doladění při zjištění nesplnění potřeb...

Rizika a reálné komplikace:

- není zapojená celá škola,
- nedostatek finančních prostředků x vysoká míra očekávání,
- výsledky nelze měřit po krátké době, vyžadují dlouhodobé sledování a vyhodnocení, z toho to důvodu bývá efektivita PP slabým místem,
- po určité době se ztrácí motivace u zainteresovaných, nedostatečné ohodnocení pedagogů aj.,
- kladeny vysoké požadavky na vedení školy v PP x vysoké požadavky v oblasti vzdělávacích výsledků,
- pedagogové nepovažují zlepšení sociálních dovedností žáků za tak důležité,
- očekávání, že se v hodinách preventivního programu vyřeší všechny lidské problémy....

Protektivní a rizikové faktory ve vývoji dětí

Sociální prostředí ovlivňuje vývoj dítěte, je třeba upozornit na opatrnost při posuzování rizikových faktorů, jejichž znaky mohou být průvodním jevem např. psychické poruchy. Důležitá je spolupráce s odborníky a nepouštět se do laického diagnostikování, neboť některé symptomy mohou mít rozsáhlé příčiny.

Tabulka č. 3: Sociální prostředí

Protektivní faktory

dobrá škola, školní a mimoškolní prostředí
podpůrné instituce
adekvátní materiální zázemí rodiny, bydlení...
dobré vrstevnické vztahy
identifikační mediální vzory

Rizikové faktory

chudoba
nezaměstnanost některého z rodičů
rizikové party v souvislosti s rizikovou rodinou
sekty...
rizikové autority-mediální vzory

Tabulka č. 4: Rodinné prostředí

Protektivní faktory	Rizikové faktory
harmonické vztahy	násilí v rodině - traumatizování- psych./fyzické
výchovné postoje a hodnoty	závislosti v rodině - drogy, alkohol
kvalita trávení času s dítětem	psychiatrické onemocnění v rodině
kvalitní vazba na blízkou osobu - matka i jiná	kriminalita, komplikované rozvody
pečující osoba	
podpůrná, podnětná a oceňující rodina	ambivalentní výchovné postoje
iniciační a kulturně sociální rituály	neuspokojení vývojových potřeb

Tabulka č. 5: Rizikové a protektivní faktory u osobnosti dítěte

Protektivní faktory	Rizikové faktory
pozitivní temperament	vulnerabilita, nízká odolnost vůči zátěži
resilience - odolnost, důvěra ve svět	předčasný porod
adaptabilita, vyšší IQ, soc. zdatnost	nižší IQ, mental. retardace
dobrá péče o sebe a své tělo	Určité typy temperamentu
směřování do budoucna a mít perspektivu v adolescenci	sociální neobratnost, chronické onemocnění, handicap

Role rodičů v prevenci rizikových projevů chování

Rodiče zaujímají v prevenci rizikových projevů chování zásadní místo, jako první uspokojují konkrétní bazální potřeby a tak mohou výrazně ovlivnit směřování svého dítěte k rozvinutí zralé, autonomní, spokojené osobnosti i v případě, že jej provází nějaký handicap. Jestliže dítě bylo nějakým způsobem zraňováno psychicky nebo fyzicky a projevují se u něj např. poruchy chování, syndrom ADHD, poruchy učení apod., lze také uvažovat o příčinách souvisejících s traumatizováním a to nejen dítěte samotného. Některé deficity lze alespoň částečně kompenzovat nebo vytvořit naději v životě jinak frustrovaného jedince a také je dobré věřit ve vysokou míru seberegulace jedince. Rizikovému chování, nespokojenosti se životem lze předcházet nebo je minimalizovat nejen preventivními aktivitami, ale i jiným pohlížením na danou problematiku a uvědoměním si širších souvislostí. Nepodceněním významu stupňovitěho uspokojení bazálních potřeb lze předejít dalšímu rizikům ve vývoji člověka.

Ke zdárnému výsledku tohoto procesu potřebuje jedinec uspokojení bazálních potřeb místa, péče, podpory, ochrany, limitu-umožňuje rozvoj a zrání, sjednocení polarit bytosti, rozvoj svědomí, jedinečnosti potencialit. Instinktivní dětské potřeby k primární osobě (matce) se vyznačují silnou dynamikou a umožňují rozvíjet motivaci k naplňování bazálních potřeb. Potřeba a možnost dítěte přimknout se k primární postavě ve skutečném reálném a vzájemném vztahu umožňuje s jeho délkou dostatečně saturovat potřeby dítěte. Toto bazální přimknutí se děje formou interakce mezi rodičem (primární postavou) a dítětem. Matka se ale také snaží o naplnění své potřeby mít dítě a tak uspokojit sebe příchodem dítěte na svět. Ovšem tato potřeba matky musí být doprovázena pravdivou vnitřní potřebou zabezpečit dítěti jeho potřeby. Jinak může dojít k tomu, že dítě je stvořeno pouze pro potřeby matky a od početí je dítě zneužíváno rodičem jako objekt uspokojení jeho deficitů ve vztazích.

Rodiče nabízí častěji aktivity dětem mimo školu a nejsou dostatečně se školou i komunitou propojeni, mohou mít i pocit vyloučenosti a obav s pedagogy více komunikovat. Mnohdy určité negativní signály vysílá i sama škola a rodiče se necítí být dostatečně kompetentní k rovnocenné komunikaci s pedagogy a ani pedagogové, vzhledem ke své vytíženosti nemají dostatek energie pro nějaké činnosti mimo rámec školního prostředí. Zapojit rodiče ke spolupráci, zvláště dětí, o kterých by bylo třeba více komunikovat, bývá složité a občas škola musí přijmout i restriktivní opatření. Jak zapojit lépe rodiče do spolupráce se školou?

Míra zapojení rodičů :

Jsou rodiče a zákonní zástupci dětí informováni o tom, co se ve škole realizuje?

Mají rodiče a zákonní zástupci dětí možnost se podílet na vzdělávání a organizaci školy?

Jsou rodiče a zákonní zástupci dětí zapojeni do debaty o rozdělení úkolů i odpovědnosti mezi rodinou a školou?

Mohou si rodiče a zákonní zástupci vyměnit názory s jinými rodiči?

Zlepšení zapojení rodičů:

Zlepšení komunikace mezi rodiči, pedagogy, vedením školy a komunitou.

Zapojení rodičů a komunity do organizace školy.

Zapojení rodičů do ovlivňování strategií, např. prevenci rizikových projevů chování.

Rodiče i škola mohou společně vytvářet zdravé, estetické prostředí (společně zařizují pohodlné prostředí ve škole, např. pro dětský nebo rodičovský klub).

Rodiče by měli mít důvěru v pedagogy, klasifikaci a normy školy.

Rodiče by měli mít důvěru ve své děti a umožnit jim vyjadřovat své názory.

Zvážení zapojení rodičů a komunity má i své záludnosti a slabosti. Rodiče mají obavy z větší spolupráce, stejně jako pedagogové bývají kritičtí a mají obavy z laických zásahů rodičů nebo komunity. Často si všichni vzpomínají na své negativní zkušenosti ze školy a máme předem negativní očekávání. Tato rizika a mnohá další existují a důvěra v jednotlivé subjekty systému se budují dlouho a vyžadují osvědčeného ředitele a dobrý tým pedagogů, kteří se snaží o to, aby jim i dětem bylo ve škole dobře, rodiče byli spokojeni a komunita byla na školu hrdá.⁶⁶

Jak může samotná škola nejlépe ochránit děti před šikanou? Protože je šikanování závažnou nemocí skupinové demokracie, je nejlepší primární prevencí proti šikanování a násilí pedagogická komunita. Zjednodušeně řečeno budování *otevřených, kamarádských, bezpečných* vztahů mezi všemi členy společenství školy. Ukázalo se, že ani to nejlepší demokratické společenství nemůže nákaze šikanování výrazně zabránit. Každá škola musí mít svůj **speciální program proti šikaně**, který ji dokáže včas odhalit a léčit. Cestou k zastavení epidemie násilí mezi žáky je vytvoření příznivého sociálního klimatu a vybudování speciálního programu proti šikanování.

Základní preventivní postupy, lze je rozdělit do čtyř podskupin:

1. První pomoc.
2. Minimální celková léčba skupin (základní intervenční program).
3. Pedagogická komunita, jejíž organickou součástí je specifický program proti šikanování.
4. Systémová (sedmivrstevná) prevence šikanování.

Za hlavní se považuje 13 součástí, které by neměly v nějaké podobě chybět v žádném programu proti šikaně. Mají *univerzální* charakter a v obecné rovině platí i pro ostatní sociálně patologické jevy.

- Společné vzdělávání a supervize.
- Užší realizační tým.
- Zmapování situace a motivování pedagogů pro změnu.

66 <http://www.vzdelavani-centrum.cz/dokumenty/Pro%20odborniky.pdf>

- Společný postup při řešení šikanování.
- Prevence v třídních hodinách.
- Prevence ve výuce.
- Prevence ve školním životě mimo vyučování.
- Ochranný režim.
- Spolupráce s rodiči.
- Školní poradenské služby.
- Spolupráce se specializovanými zařízeními.
- Vztahy se školami v okolí.⁶⁷

3.2 Jak bojují s šikanou v zahraničí

Skandinávie: zde existují zákyně, které působí jako smírčí soudkyně - zasahují všude tam, kde hrozí násilí či neshody. Ve sporných případech přivedou oběť a pachatele k jednomu stolu a zorganizují jejich "vyrovnání". V některých německých školách jsou tzv. bezpečnostní rady. Scházejí se tu zástupci škol, církví, rodičů, sportovních klubů, policie, průmyslové a obchodní komory, sociálních institucí a řemeslnických firem. Zjišťují kde nemají např. mladí dostatek prostoru a možností ke smysluplnému využití volného času a uvažují o tom jak by se to dalo změnit. Je totiž známo, že násilí stupňuje frustrace a nuda. Tyto rady se také snaží dohlížet na agresivní party a přimět je ke spolupráci.⁶⁸

Norsko: zde je realizován tzv. *celoškolní přístup* (whole school approach). Spočívá v širokém informování rodin a škol o tom, jak lze redukovat násilí a šikanu. Jeho cílem bylo, aby si zúčastnění lépe uvědomili problém školního šikanování, měl podnítit větší angažovanost učitelů i rodičů, vytvořit přesná pravidla v boji s agresivitou a obětem poskytnout podporu a ochranu. Uvedená pravidla chování byla stanovena pro třídy i jednotlivce, do vyučování se zařazovaly diskuze o problému a potencionální oběti povzbuzovány, aby případy násilí hlásily. Účastníci projektu věnovali pozornost dohledu na hřištích a v době po skončení vyučování. Výsledky přinesly velké povzbuzení, počet případů šikany a viktimizace (při níž se člověk stává

⁶⁷ <http://www.msmt.cz/files/HTM/KTSkolniprogramprotisikanovani.htm>

⁶⁸ Erb, H. H. Násilí ve škole a jak mu čelit. Praha: Amulet, 2000, str. 96

obětí trestného činu) ve škole i mimo ni poklesl.⁶⁹

Německo: od roku 1997 tu funguje projekt *“Mobile”*, který je přístupný žákům, učitelům, ale i zainteresovaným rodičům. Pro všechny bez rozdílu věky a pozice je určen výcvik v sociálních dovednostech, vedený specializovanými psychology. Pravidelné vyhodnocení četnosti a intenzity agresivních a násilných interakcí na školách dokládá, že v dosavadním průběhu projektu došlo k výraznému zlepšení klimatu – děti jdou do školy rády a beze strachu a tendence k poškozování věcí se snížila. I spojení mezi rodiči a učiteli je silnější. I když je účast na projektu dobrovolná, je množství aktivně spolupracujících dětí i dospělých značně vysoké. Jediným problémem jsou finance: na jednu školu je třeba 170 tisíc marek ročně.⁷⁰

Dalším modelem v Německu je *“Die Kumerlöser”*, převzatý z amerického přístupu pod názvem peer meditation. Doslovný překlad německého názvu je *“řešitelé zármutků”*. Nabízí žákům příležitost konstruktivně se vypořádat s agresivitou a nacházet společná řešení namísto konfliktů. O odstranění, resp. řešení problémů s chováním usilují vybraní žáci, kteří jsou členy *“Výboru pro řešení konfliktů”*. Jde o to, aby se problém vyřešil tak, aby se nikdo necítil poškozený. Členem výboru je také někdo z učitelů. Doporučuje se, aby členy výboru byli jak chlapci a dívky, tak učitel a učitelka. Důvodem je snaha, aby se rozdílný způsob pohledu na chlapce a dívky, kteří jsou účastníky konfliktu, stal objektivnějším a spravedlivějším. Pokud jsou pro zdárné řešení konfliktu důležité další osoby, jsou přizvány ke spolupráci. Členové výboru nejdříve podstoupí *“trénink”*, kde jsou jim představeny případy ze školní praxe a následně přehrány v rolích. Žáci si cvičí svou roli poradců, učí se vcítovat nejen do své role, ale i do role účastníků konfliktu.

V rámci školení se budoucí *“prostředníci”* mj. učí:

- co může člověk udělat, aby získal důvěru od ostatních,
- strategiím sbírání faktů o vzniku konfliktu,
- jednat v emocionálně vypjatých situacích jako prostředník a uklidňovat rozjitřené city,

69 Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, str. 149

70 Ondráček, P. *Františku, přestaň konečně zlobit, nebo...* Praha: ISV nakladatelství Praha, 2003, str. 88

- aktivně naslouchat a klást konstruktivní otázky,
- dělat si při rozhovorech poznámky,
- držet se kritických bodů a třídit je podle významu, který mají pro zúčastněné,
- týmové práci,
- sebevědomému vystupování,
- vyjádřit slovně dohody a zaznamenat je do protokolu,
- co dělat, když nemůže být dosaženo dohody.

Řešitelé problému nabízejí ve škole jednodinové či dvouhodinové konzultace týdně. Pokud se objeví naléhavé případy, jsou řešeny přednostně. ⁷¹

USA: v amerických školách jsou běžné tzv. *žákovské poroty*, složené z žáků školy. Postupují jako běžné soudy a provinilci se jim musí zodpovídat ze svých skutků. Jsou velmi obávané, protože soudí mnohem přísněji než mnozí dospělí. Žáci se tak naučí převzít odpovědnost za své chování. ⁷²

Anglie: peer-programy zaměřené na šikanu a zvládání konfliktů. *Peer* – osoba stejného stavu, v češtině je ekvivalentem vrstevník, tedy vrstevnické programy. Využívají k prevenci, popř. nápravě nežádoucího chování u dětí a mládeže, specifických vztahů a vazeb ve vrstevnických skupinách, sází na skutečnost, že v období dětství a dospívání je jedinec často více ovlivnitelný názorem svých vrstevníků než dospělou osobou (učitelem, rodičem). Principem peer-programu je, že předem připravený dobrovolník plní roli dobrovolného poradce. Měl by být asi o dva roky mladší než žáci, s nimiž pracuje. Vychází se ze zásady, že práci, který zvládne dobrovolník, by neměl vykonávat dospělý. ⁷³

V Anglii se dále běžně používají v rámci programů proti šikaně dva přístupy:

Přístup plošný

Účinné se vypořádání se s šikanováním vyžaduje celoškolskou strategii. Ta zahrnuje:

- partnerství mezi žáky, rodiči a učiteli, obsahující jasně vymezené komunikační

⁷¹ Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV nakladatelství, 2003, str. 158-159

⁷² Erb, H. H. Násilí ve škole a jak mu čelit. Praha: Amulet, 2000, str. 94-95

⁷³ Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV nakladatelství, 2003, str. 148-149

- cesty, jimiž lze oznamovat šikanování, a všemožné povzbuzení, podpora dětí (je-li to nezbytné i zachováním důvěrnosti takových sdělení) k využívání těchto cest,
- schválená pravidla chování obsahující i sankce za jejich porušení, která jsou dostatečně vysvětlena všem žákům,
 - účinný systém osobního poradenství na pomoc obětem i trýznitelům,
 - zvýšený a účinný dohled učitelů o přestávkách, před začátkem vyučování a po jeho skončení, jakož i ve všech prostorách, kde by mohlo k šikanování nejspíš docházet,
 - začlenění vhodné osobní, společenské a morální výchovy do osnov,
 - dohoda učitelů o zamezení takových interakcí učitel – dítě, které by děti mohly vnímat jako šikanování,
 - reprezentativní zastoupení žáků (školní rada), které by informovalo učitele o výskytu, povaze a místě šikanování a mohlo by navrhnout opatření k nápravě,
 - zapojení nepedagogických pracovníků do diskuze a do zavádění opatření proti šikanování,
 - pečlivý záznam všech případů šikanování a důsledné další sledování,
 - vyvarování se sankcí, které by z trýznitele činily oběť, trýznitelé potřebují pomoc prostřednictvím poradenství a prostřednictvím příležitostí, jak uspokojovat své potřeby společensky přijatelně, sankce by měly být takové, aby sloužily cílům nápravy,
 - zapojení rodičů obětí i trýznitelů, mohou být zváni do školy, kde spolu mohou nekonfliktním způsobem komunikovat v zájmu snahy o vyřešení situace.

Přístup osobní

Zabránit šikaně jednou provždy:

- Nikdy nedovolte, aby to někomu, kdo vás šikanuje, jen tak prošlo. Znamenalo by to, že dotyčný nad vámi vyhrál a šikanování by pokračovalo dál. Nečekejte, až to samo přejde, nahlaste to.
- Nahlaste také, když budete vědět, že šikanují někoho druhého. I kdybyste měli náramný strach a náramnou radost z toho, že si nevybrali pro šikanu právě vás, seberte odvahu.

- Pokud se k něčemu takovému neodhodláte, promluvte si aspoň s obětí šikany – třebaže to není zrovna váš kamarád. Projevte soucit, nechte ho vypovídat a zkuste ho přesvědčit, aby šikanování nahlásil.⁷⁴

Francie: projekt „*bezpečné školy*“ je zaměřený především proti školnímu násilí a šikanování. Do projektu byli jako „supervizoři“ angažováni mladiství nezaměstnaní, kteří prošli osmidenní speciálním výcvikovým kurzem. Poté s nimi byla uzavřena šestiměsíční pracovní smlouva a jejich úkolem bylo např. pomáhat učitelům v dozoru při poledních přestávkách, ale i v době po skončení vyučování. Dále řešili problémy spojené s agresivním chováním žáků. Vyhodnocení experimentu ukázalo, že ve školách, kde byl tento program zaveden, se zřetelně snížily projevy násilí a vztahy mezi učiteli a žáky zlepšily.⁷⁵

3.3 Učitel = primární preventista

Funkce výchovných zařízení, v našem případě škol:

- a) socializační,
- b) výchovná,
- c) pečovatelská,
- d) poradenská,
- e) relaxační,
- f) profesionalizační,
- g) selektivní.⁷⁶

Metodik prevence, působící v rámci školy, má za úkol:

- a) zajišťuje v PPP specifickou prevenci sociálně patologických jevů a realizaci preventivních opatření v oblasti územní působnosti vymezené krajským úřadem,
- b) zajišťuje koordinaci a metodickou podporu školních metodiků prevence, organizuje pro ně pravidelné pracovní porady (semináře) a poskytuje jim individuální odborné konzultace,
- c) na žádost školy pomáhá ve spolupráci se školním metodikem prevence

⁷⁴ Goldmanová, J. Jak si nenechat ublížit. Praha: Portál, 1996, str. 100-101

⁷⁵ Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008, str. 149

⁷⁶ Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008, str. 101-104.

a dalšími pedagogickými pracovníky řešit aktuální problémy související s výskytem sociálně patologických jevů ve škole,

d) udržuje pravidelný kontakt se všemi institucemi, organizacemi a jednotlivci, které se v kraji v prevenci angažují,

e) spolupracuje s krajským školským koordinátorem prevence zejména při vypracovávání podkladů pro výroční zprávy či jiná hodnocení a při stanovování priorit v koncepci preventivní práce ve školství na úrovni kraje,

f) pečuje o svůj odborný rozvoj formou dalšího vzdělávání v problematice specifické prevence,

g) minimální rozsah činnosti metodika prevence v PPP je 0,5 úvazku, doporučený rozsah činnosti je plný úvazek.⁷⁷

Učitelé tříd jsou často deptáni tím, že musí věnovat pozornost dětem, které potřebují pracovat v klidné atmosféře, a současně se musí věnovat mladistvým inklinujícím k násilnostem, kteří způsobují neklid a snaží se na sebe přitáhnout pozornost a vyčerpávají učitele i celou třídu. Při supervizích je stále častěji vidět, jak se učitelé stále častěji cítí osamělí a vydaní na milost a nemilost skupině násilnické mládeže. Vnímají situaci jako důsledek své neschopnosti a velmi často mají tendenci o tom všem mlčet, a to ze strachu, že by jejich „neschopnost“ vyšla najevo před učitelským sborem. Je třeba pracovat na tom, aby se učitelé opět cítili součástí učitelského sboru, kde by mohli hledat bezprostřední ochranu. Kromě toho se dá zaměřit na vedení školy, školské úřady, všechna administrativní místa a rodiče, aby větší problémy nemuseli řešit pouze samotní učitelé. Jestliže se učitel vzdá tak přemrštěného požadavku, uvolní se a jeho napětí má pozitivní vliv na celou situaci. V situaci zbavené napětí lze lépe hledat dobré řešení pro všechny zúčastněné žáky i rodiče.⁷⁸

3.4 Nabídka vzdělávání pro učitele v ČR

První linií, která by měla šikaně na školách čelit, jsou samozřejmě učitelé. Právě ti by si měli všimnout, co se mezi žáky děje, jaké vztahy mezi nimi panují. Měli by umět **dobře komunikovat**, nenásilným způsobem proniknout do jejich soukromých světů,

⁷⁷ <http://www.msmt.cz/dokumenty/2007-11-1>

⁷⁸ Franke-Grisksch, M. "Patříš k nám!" Praha: Shambhala. a. s., 2006, str. 147

keré mnohdy nesou ošklivé trauma. K tomu, aby s tímto nanejvýš citlivým problémem zacházeli s patřičnou kombinací porozumění, taktu i razance, by se však zásadním způsobem musela zvýšit jejich úroveň informovanosti. Proto si tróufám tvrdit, že vzdělávání pedagogů jako součást boje proti šikaně je **nezbytné**.

Pedagogovi jako takovému, se nabízí několik možností, jak se do tohoto procesu získávání informací zapojit:

1. bude si zjišťovat informace a na základě jich se potom zúčastní vzdělávacího kurzu či semináře, který jej na šikanu připraví jak prakticky, tak i teoreticky,
2. sám si vyhledá informace a vzdělává se – samostudiem knih a dalších materiálů zaměřených na šikanu (viz. níže: Některé zdroje možných informací pro pedagogy a příloha č. 2: Přehled prací Michala Koláře k problematice šikanování),
3. bude “vyslán” nadřizeným pracovníkem (ředitelem školy, koordinátorem metodiků prevence) na kurz či seminář – tedy se zúčastní tzv. na pokyn shora.

Ideálně by vzdělávání proti šikaně mělo probíhat v tomto sledu:

1. Základní výcvikový kurz – první pomoc při šikanování.
2. Program proti šikanování jako součást školního vzdělávacího programu.
3. Kurz speciální metodiky diagnostiky a léčby šikanování.
4. Supervizní setkání .

Některé zdroje možných informací pro pedagogy:

- Anti-Bullying Network, University of Edinburgh (www.antibullying.net/index.html).⁷⁹
- Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. ISV nakladatelství. Praha. 2003.
- Dětská šikana (videokazeta). Praha, SZÚ, 2001.
- Diagnostika třídních skupin – příručka.
- Dotazníky umožňující mapovat výskyt šikanování ve škole.
- Drtilová, J. Šikana. Trápí tě? Zavolej nám. Nadace Naše dítě, Praha, 1995.
- Elliotová, M. Jak ochránit své dítě. Praha: Portál, 1995.

⁷⁹ Kolář, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. str. 211

- Erb, H. H. Násilí ve škole a jak mu čelit. Praha: Amulet, 2000.
- Film „Silný proti slabému“. Magistrát města Brna, MŠMT, Sdružení přátel Jaroslava Foglara.⁸⁰
- Goldmanová, L. Jak si nenechat ublížit. Praha: Portál, 1996.
- <http://www.ceskaskola.cz/>
- <http://www.cevap.cz/>
- <http://www.minimalizacesikany.cz/>
- <http://www.msmt.cz/>
- <http://www.naseskola.cz>
- <http://www.sikana.cz>
- <http://www.sikana.org>
- <http://www.skolaonline.cz/>
- Child Line Bullying (<http://www.childline.org.uk/factsheets/bullying1.htm>).⁸¹
- Informace pro odbory školství krajských úřadů, předškolní zařízení, školy a školská zařízení: *Spolupráce předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané* (příloha č. 1 pod stejným názvem)⁸²
- Koukolík F., Drtilová J.: Život s deprivanty I a II. Galén, Praha 2001 a 2002.
- Krizová telefonní linka k šikaně pro učitele, žáky a jejich rodiče - linka k šikaně ve školách pro veřejnost - 286 881 059 (v provozu od 16. 1. 2009).
- Příklad informačního letáku pro žáky ZŠ (příloha č. 11 Příklad informačního letáku pro žáky ZŠ).⁸³
- Příklad informačního letáku pro mládež (příloha č. 12 Příklad informačního letáku pro mládež).⁸⁴
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a škol. zařízení (příloha č. 10 pod stejným názvem).⁸⁵
- Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků

80 Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV nakladatelství, 2003, str. 126

81 Kolář, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001, str. 211

82 <http://www.msmt.cz/dokumenty/2003-11>

83 Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV nakladatelství, 2003, str. 125

84 Kolář, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál, 1997, str. 126

85 <http://www.ceskaskola.cz/Ceskaskola/Ar.asp?ARI=105693&CAI=2124&EXPS=%22%8A%22>

a studentů ve školách a školských zařízeních (příloha č. 14 pod stejným názvem).⁸⁶

- Mezinárod. konference Prevence násilí mezi dětmi (příloha č. 20 - stejný název).⁸⁷
- Parry, J., Carrington, G. Čelíme šikanování. Metodický materiál Institutu pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 1995.
- Pike, G., Selby, D. Cvičení a hry pro globální výchovu. Praha: Portál. 2000.
- Poradna metodika prevence – dotazy (příloha č. 23 O sdružení Život bez závislosti).
- Předpisy platící pro oblast prevence soc. patologických jevů (příloha č. 9: Přehled vybraných platných předpisů pro oblast prevence soc.patologických jevů)⁸⁸
- Příklady otázek k mapování struktury volného času a vývoje zájmových preferencí dětí (příloha č. 3 pod stejným názvem).
- Říčan, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha: Portál, 1995.
- Šimanovský Z. Hry pro zvládání agresivity a neklidu. Praha: Portál, 2002.
- Scottish Council for Research in Education – Bullying at School (www.scre.ac.uk/bully).
- Šturma, J. Šikanování a šikanování jako pedagogický problém. Učitelské listy č.9/01-02. str. 7-10, I. část, č. 10/01-02, s. 12-15, II. část.
- Vaníčková, E. Šikanování mezi dětmi na základních školách. Učitelské noviny, 32/2001, str. 17.⁸⁹

V rámci ČR se problematice šikany věnuje a vzdělávání pořádají např. tyto osoby či organizace:

- **Dr. Michal Kolář** (etoped a psychoterapeut). Šikanou se zabývá více než pětadvacet let. Vytvořil původní speciální teorii a metodiku diagnostiky a léčby školního šikanování. O šikanování přednáší na vysokých školách. V posledních sedmi letech se snaží v rámci možností uspokojovat zájem pedagogů a dalších odborníků z celé republiky o modulové výcvikové kurzy zaměřené na prevenci šikanování. Kromě toho poskytuje konzultace, supervize a poradenskou službu. Spolupracuje s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky na koncepci prevence tohoto celospolečensky

86 <http://www.msmt.cz/dokumenty/2007-11-1>

87 <http://www.trialog-brno.cz/>

88 http://www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/LP_PrehledvybranychplatnychpredpisuSPJ.pdf

89 <http://www.msmt.cz/files/HTM/KTSkolniprogramprotisikanovani.htm>

závažného problému.⁹⁰ (příloha č. 2: Přehled prací Michala Koláře k problematice šikanování),

- **CEVAP** - Centrum etické výchovy a prevence sociálně patologických jevů - nezisková organizace založená v roce 1997 jako Free Tees, o.s. ((příloha č. 4: Prevence šikanování ve školách) a příloha č. 5: Seminář "Rozpoznávání a řešení agresivity a šikany ve školách").⁹¹
- **LUMEN VITALE** - centrum vzdělávání, o.s. - semináře pro pedagogy se zaměřují na učitele všech stupňů – práce s hlasem, prevence syndromu vyhoření, bálintovské skupiny pro učitele. (příloha č. 17 Kurzy společnosti Lumen vitale - centrum vzdělávání, o.s.)
- **ProPrev, o.s.** - občanské sdružení, které vzniklo spojením školních metodiků prevence, kteří v oblasti prevence aktivně pracují několik let a mají ukončený dvouletý výcvik prevence (příloha č. 13 PROgram primární PREVence).
- **Společenství proti šikaně** (www.sikana.org) - dobrovolné humanitární sdružení. Pracují v něm odborníci se zaměřením na problematiku šikanování, dále rodiče, kteří mají prožitou a zvládnutou osobní zkušenost s takto postiženým dítětem. Zaměřuje se na pomoc obětem šikanování a na prevenci tohoto závažného celospolečenského problému (příloha č. 4: Prevence šikanování ve školách).
- **Společně k bezpečí** - hlavním cílem je zlepšovat komunikaci a spolupráci mezi občany a institucemi veřejné a státní správy a podporovat jejich partnerství na místní úrovni (příloha č. 21 Kurzy organizované „Společně k bezpečí“).
- **Školské zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků Královéhradeckého kraje** – studium pro získání způsobilosti k výkonu specializovaných činností v oblasti prevence sociálně patologických jevů dle zákona č. 563/2004 Sb. a § 9c) vyhlášky č. 317/2005 Sb. v celkové délce 250 hodin (příloha č. 18 Studium k výkonu specializovaných činností - prevence sociálně patologických jevů).
- **Život bez závislostí** - nestátní, nezisková organizace, která vznikla v roce 1994 za účelem realizace primární prevence návykových látek a sociálně nežádoucích jevů (příloha č. 22: Kurzy občanského sdružení Život bez závislostí pro metodiky prevence.)

90 <http://www.sikana.org>

91 <http://www.cevap.cz/default.php?&lang=&ID=7>

3.5 Nové, moderní přístupy v boji proti šikaně

Postupně přehodnocuje svůj postoj k šikaně v českých školách i Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy – nejprve vydáním dokumentu „Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení“ (příloha č. 10: Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení), posléze přímo samo ministerstvo podporuje akce na potírání šikany (příloha č. 8: Ministr podpořil dětskou reklamní kampaň proti šikaně).

Co mohou dělat běžní žáci? Co se týká prevence, můžeme si vzít příklad třeba z některých německých škol, ve kterých sami žáci iniciují vznik petice proti násilí, kterou každý žák dobrovolně podepíše.

Může vypadat třeba takto:

Na naší škole nestrpíme šikanu a násilí. Všichni, žáci i škola, budeme násilí v každé formě potírat. Vytvořili jsme spolu s rodiči a učiteli jasná pravidla, k nimž se každý(á) podepsaný(á) tímto přihlašuje. Chceme, aby na naší škole panoval klid, aby se všichni žáci - bez ohledu na své schopnosti, sílu a slabost - cítili bezpečni. Každý má právo na to, aby ho nikdo nešikanoval.

Pro všechny platí tato přikázání:

- *nebudeme své spolužáky napadat ani slovy, ani činy,*
- *žákům, které někdo napadne, budeme pomáhat,*
- *přijmeme mezi sebe všechny žáky bez ohledu na jejich schopnosti, sílu a slabost, bez ohledu na jejich pohlaví, rasu či národnost,*
- *nebudeme šikanovat učitele,*
- *zásadně nebudeme trpět žádné fyzické střety, což nijak neomezuje právo na sebeobranu. Urážky však nesmějí být podnětem ke rvačkám či jiným fyzickým útokům,*
- *obětem budou pomáhat jak dospělí, tak žáci. Škody je třeba napravit,*
- *kdo ohlásí agresivní chování, jedná zodpovědně, není udavač a nikdo ho nesmí pomlouvat.*

Kdo se proviní agresivním chováním, musí počítat s těmito tresty:

Dostane písemný trest.

Bude mu uložena obecně užitečná práce jako sběr papíru, očištění stěn atd.

Bude na určitou dobu vyloučen z vyučování.

Vážnější případy budou předány policii.

Za fyzické napadení bude útočník okamžitě vyloučen z vyučování.

Omluvy a náprava jsou velmi vítány. Všichni přitom ochotně pomůžeme.

Vyskytnou-li se pak přeci jen nějaké prohřešky proti této petici, dotyčný je potrestán (výše uvedeným způsobem) a vše je pak před celou třídou rozebráno a prodiskutováno. Je důležité, aby dítě vědělo, že má právo na bezpečí a jakýkoliv zásah proti tomu bude potřen a potrestán.

Žáci a studenti by měli být vedeni k participaci na předcházení šikaně i na jejím řešení, ať již formou samosprávy nebo školních projektů. Jednoznačně přínosná je ovšem také dlouhodobá spolupráce s rodiči žáků a s institucemi, které se šikaně věnují (státní i nevládní organizace).⁹²

Abychom se sami nestali obětí je na místě také posilovat vlastní sebevědomí. Agresoři si totiž vybírají hlavně slabé oběti - a to nejen fyzicky, ale i psychicky. Proto si nejméně jednou denně opakujme, čím jsme právě my jedineční a neopakovatelní, v čem jsme dobří a co se nám na nás líbí a pochvaly okolí berme vážně. Rozdávejme úsměvy, choďme vzpřímení s hlavou hrdě vztyčenou a před nikým neklopme zrak, mějme své vlastní názory a stůjme si za nimi. Nebojme se zastat se druhých a pomoci slabším, uvědomme si, že i my se můžeme dostat do jejich role. A navíc, každý, kdo šikanu přehlíží, jakoby se sám účastnil. A proto prosím nebuďme bezohlední vůči ostatním a snažme se jim pomoci. Věřte, že vám to v životě několikanásobně vyplatí.⁹³

92 http://cs.wikipedia.org/wiki/Šikana#Prevence_a_C5.99e.C5.A1en.C3.AD

93 Erb, H. H. Násilí ve škole a jak mu čelit. Praha: Amulet, 2000, str. 98-100

Pro malé děti je vhodný např. tento text:

Nechceme, aby se tu někdo pral, aby někdo někoho bil a ubližoval mu. Ten slabší se pak vždycky bojí, rány ho bolí a musí brečet. Chceme, aby tady každému bylo dobře. Chceme se společně bavit, smát a učit se.

To můžeme jen tehdy, budeme-li se tu cítit v bezpečí a budeme-li se k sobě chovat kamarádsky. To znamená nikoho nenapadat, nešikanovat, neurážet a nepomlouvát. Jestli se však někdo najde, kdo by to chtěl přesto delat, pokus se mu vysvětlit, že si to nepřeješ a že s tím musí okamžite přestat. Pokud ne, oznámíš to učiteli. Je to tvá povinnost, není to žalobnictví. Pomůžeš tím i svým spolužákům.

Kdokoli se postaví proti těmto pravidlům, bude potrestán. Kde někdo někoho bije nebo šikanuje, tam je zároveň někdo, kdo je smutný a pláče. Vždycky tam je někdo, kdo má velký strach. A TO NECHCEME, U NÁS NE!!!⁹⁴

94 Erb, H. H. Násilí ve škole a jak mu čelit. Praha: Amulet, 2000, str. 99

ZÁVĚR TEORETICKO- METODOLOGICKÉ ČÁSTI:

V teoreticko-metodologické části své práce jsem se snažila odhalit pojmy spojené se šikanou, vznik slova „šikana“. Dále odhaluji kořeny šikany, zjišťuji, proč někteří lidé šikanózní jednání tolerují a jiným vadí. Mimo to osvětluji otázku, kdo je k roli týraného náchylnější a proč tomu tak je a která osoba je naopak předurčena být agresorem a dá-li se to změnit. Zajímalo mě, jaké druhy prevence šikany se v rámci České republiky používají a zda je to v jiných zemích odlišné. Předkládám proto různé přístupy v předcházení šikany. Prověřovala jsem možnosti a především také dostupnost vzdělávání pedagogů, jejich růst v oblasti prevence sociálně patologických jevů.

Výsledkem je nabídka kurzů v rámci boje proti šikaně – přehled organizací či konkrétních osob, jež je v České republice pořádají s odkazy na přílohy, kde jsou uvedeny podrobnější informace o jednotlivých vzdělávacích akcích.

II. APLIKAČNÍ ČÁST

4. PRŮZKUM, PROJEKT, DOTAZNÍK

4.1. cíle a metody projektu

Cíle:

- zjistit, jak jsou na tom metodici prevence se vzděláváním proti šikaně,
- následně si jednoduše ověřit, zda hypotéza č. 1 “Minimální preventivní program na ZŠ II. Stupně obsahuje minimálně 6 aktivit v rámci boje proti šikaně” a hypotéza č. 2 “Metodikové prevence na II. stupni ZŠ považují prevenci proti šikaně na své škole za účinnou“ je pravdivá či není,
- výsledky výzkumu graficky zobrazit pro potřeby diplomové práce.

Metody:

- výzkum: anonymní dotazník metodikům prevence na jednotlivých školách (příloha č. 7 Dotazník pro metodiky prevence),
- studium písemných pramenů (odborná literatura) a dokumentů, uvedených v příloženém seznamu, srovnání přístupů jednotl. odborníků na šikanu.

4.2. realizace projektu

Dotazníkové šetření bylo realizováno v době dvou měsíců – mezi 40 metodiky prevence v rámci škol v Jihomoravském kraji.

Příprava:

Dotazník pro cílovou skupinu – respondenty, jež se budou rekrutovat z řad metodiků prevence na jednotlivých školách, jsem zpracovala podle následujících pravidel:

- kladla jsem důraz na výběr uzavřených otázek (s cílem zpřehlednit následné zpracovávání a vyhodnocování vyplněných dotazníků),
- otázky do dotazníku jsem pečlivě volila a zvažovala, zda zkoumají opravdu to,

- co chci výzkumem zjistit,
- zároveň jsem se snažila otázky co možná nejvíce zestručnit, aby dávaly jasný význam a byly tak dobře a jednoduše pochopitelné (aby je nebylo možno vykládat ve dvojím významu),
 - v případě dotazů otevřených, byla nabídnuta možnost z (jen) nabízeného výběru, a to tak, aby se optimalizovala efektivnost následného zpracování dotazníků,
 - již hotový dotazník jsem konzultovala s metodikem prevence na základní škole a vyslechla si jeho připomínky, díky nimž jsem některé otázky formulovala jinak – méně složitě,
 - dotazník mi připomínkovala i má vedoucí práce.

Snažila jsem se jít co nejsnadnější cestou a proto jsem využila elektronických médií - pomocí emailu oslovila metodiky prevence jednotlivých základních škol v rámci Jihomoravského kraje - mikroregionu Brno (Brno-město). Zjistila jsem ale, že ochota spolupracovat – tedy vyplnit můj dotazník – není tak velká, jak bych potřebovala, takže abych naplnila kvótu počtu respondentů, zvolila jsem nakonec variantu oslovení většího počtu i škol mimobrněnských (Brno – venkov). To se nakonec setkalo s úspěchem, takže jsem ve finále měla k dispozici 40 dotazníků.

4.3. výsledná analýza

Podkladem pro výslednou analýzu mi byly výsledky z provedeného dotazníkového šetření na zjištění stavu vzdělání metodiků prevence na základních školách. Šetření bylo realizováno na brněnských i mimobrněnských základních školách. Respondenty byli metodikové prevence.

Cíle analýzy:

- zjistit v procentech, jaký je stav vzdělávání metodiků prevence v rámci boje s šikanou,
- v rámci dotazníku bylo metodikům předloženo 8 otázek, z nichž 7 předkládám v podobě grafů,
- poté si ověřit, zda hypotéza č. 1 “Minimální preventivní program na ZŠ II. stupně”

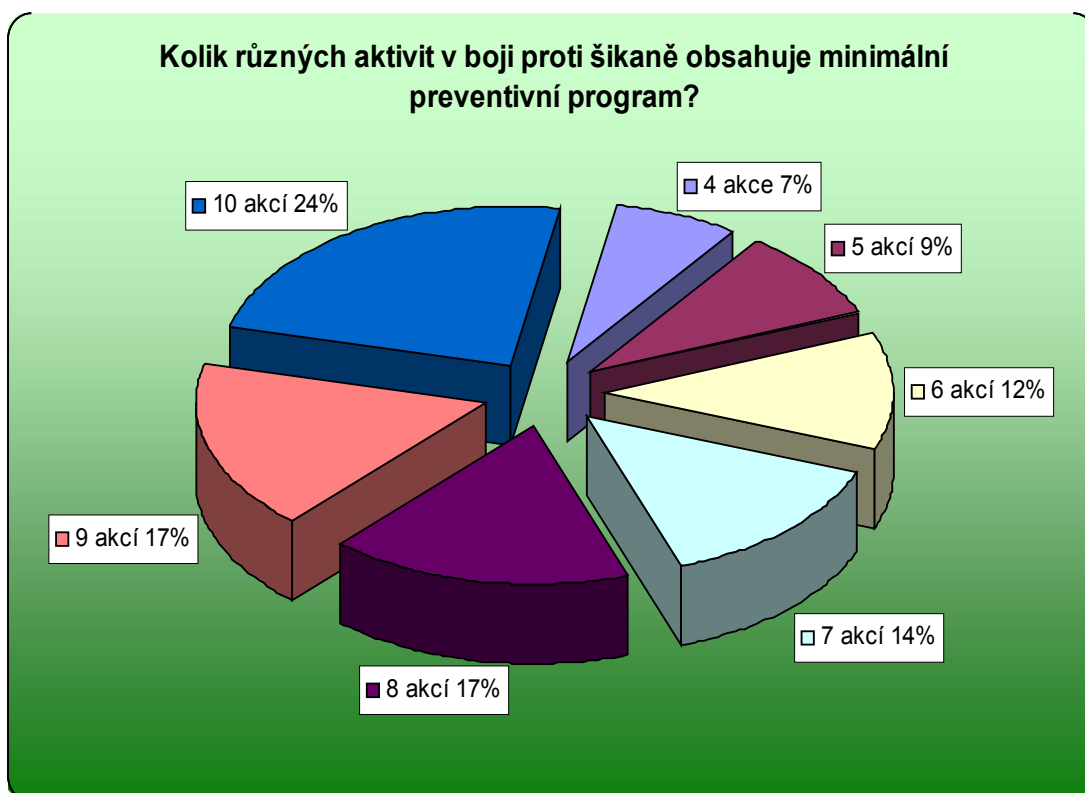
obsahuje minimálně 6 aktivit v rámci boje proti šikaně” a hypotéza č. 2 “Metodikové prevence na II. stupni ZŠ považují prevenci proti šikaně na své škole za účinnou“ je pravdivá.

Výsledky výzkumu 01-02/2009:

Čísla, která vzešla z výzkumu mezi metodiky prevence v rámci mého dotazníkového šetření jsem se se snažila zobrazit a prezentovat ve své diplomové práci co nejefektivněji, proto jsem zvolila tzv. koláčové grafy. Na nich je přehledně vidět a lze si i snadno představit poměr jednotlivých odpovědí respondentů. Grafy jsou pro lepší ilustraci barevné a barvy jsou odlišné, aby nebyl setřen rozdíl mezi jednotlivými výsečemi. Níže samotné grafy předkládám:

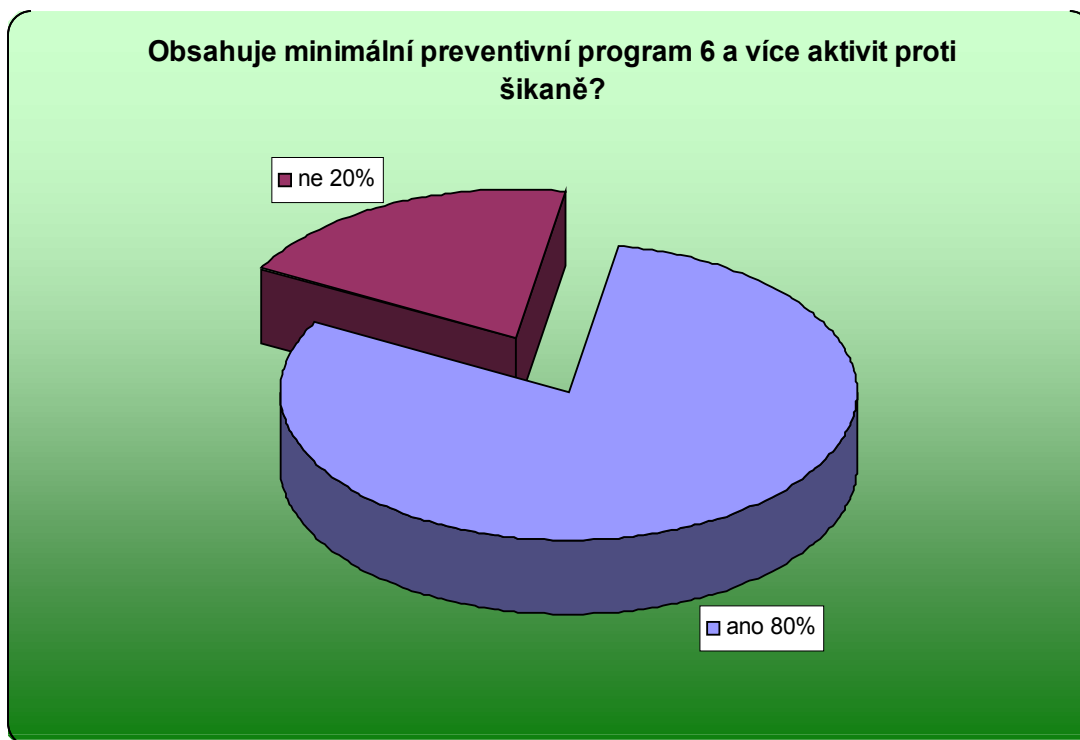
Graf č. 3:

Kolik různých aktivit v boji proti šikaně obsahuje minimální preventivní program?

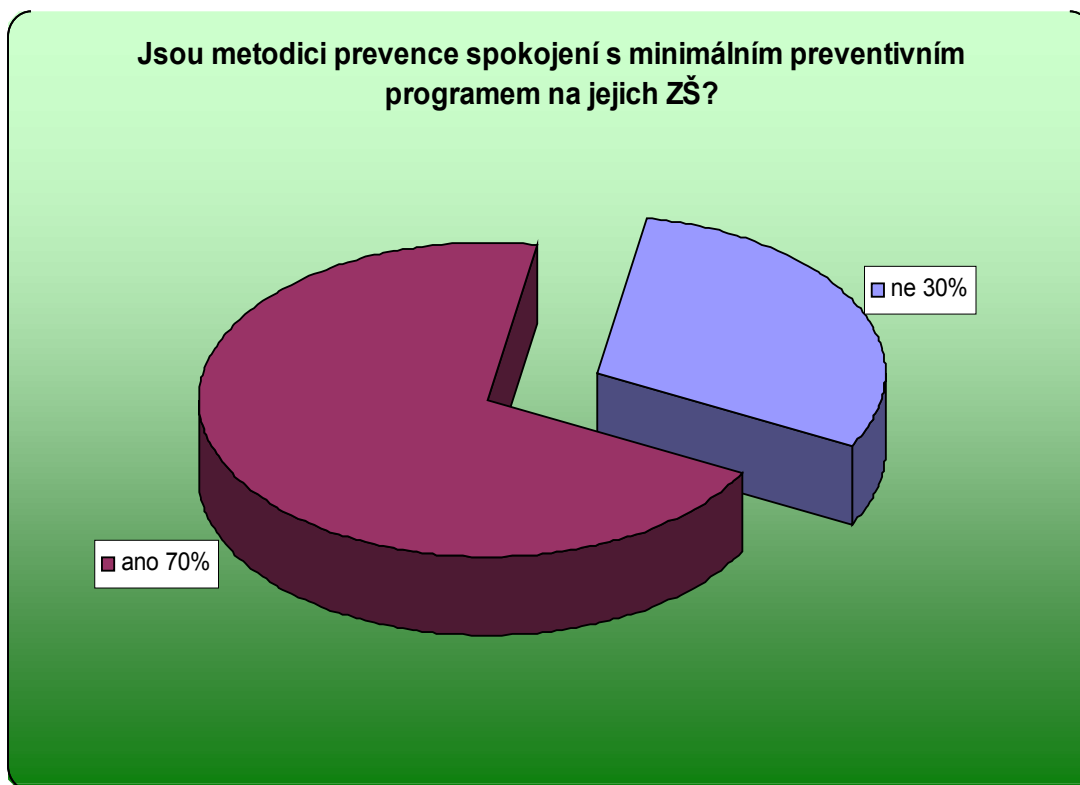
Graf č. 3a:

Obsahuje minimální preventivní program 6 a více aktivit proti šikaně?

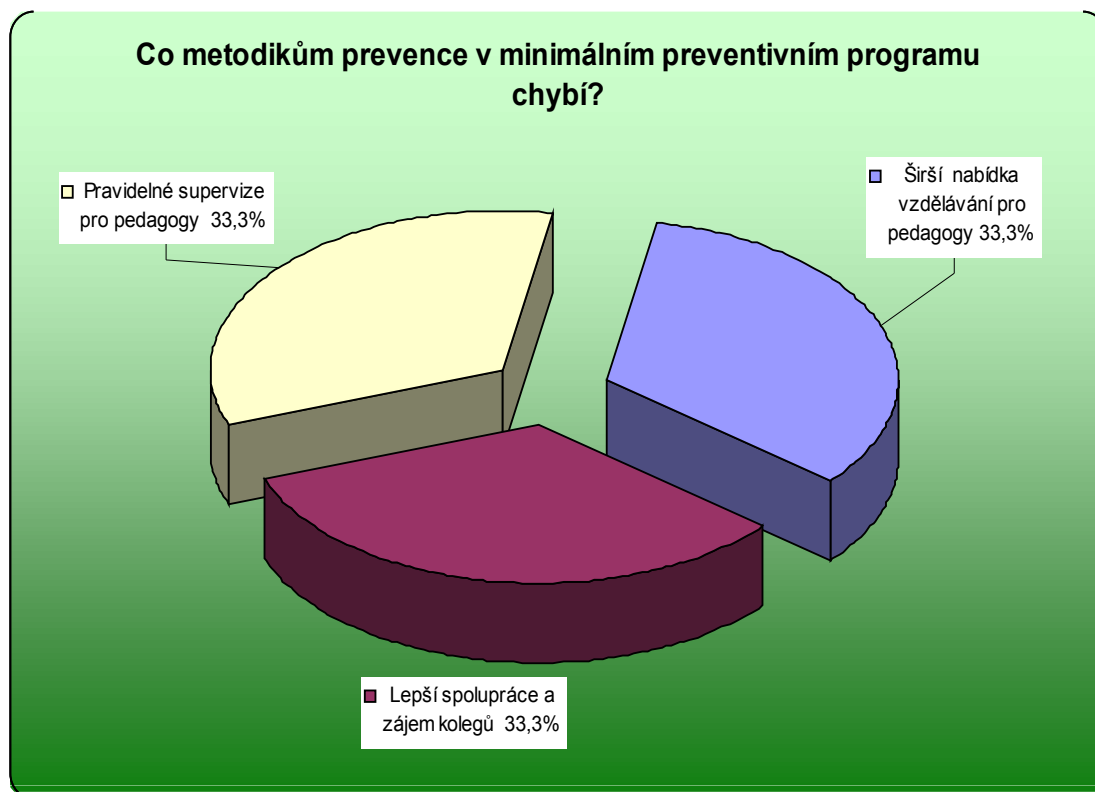
Graf č. 4:

Jsou metodici prevence spokojeni s minimálním preventivním programem na jejich ZŠ?

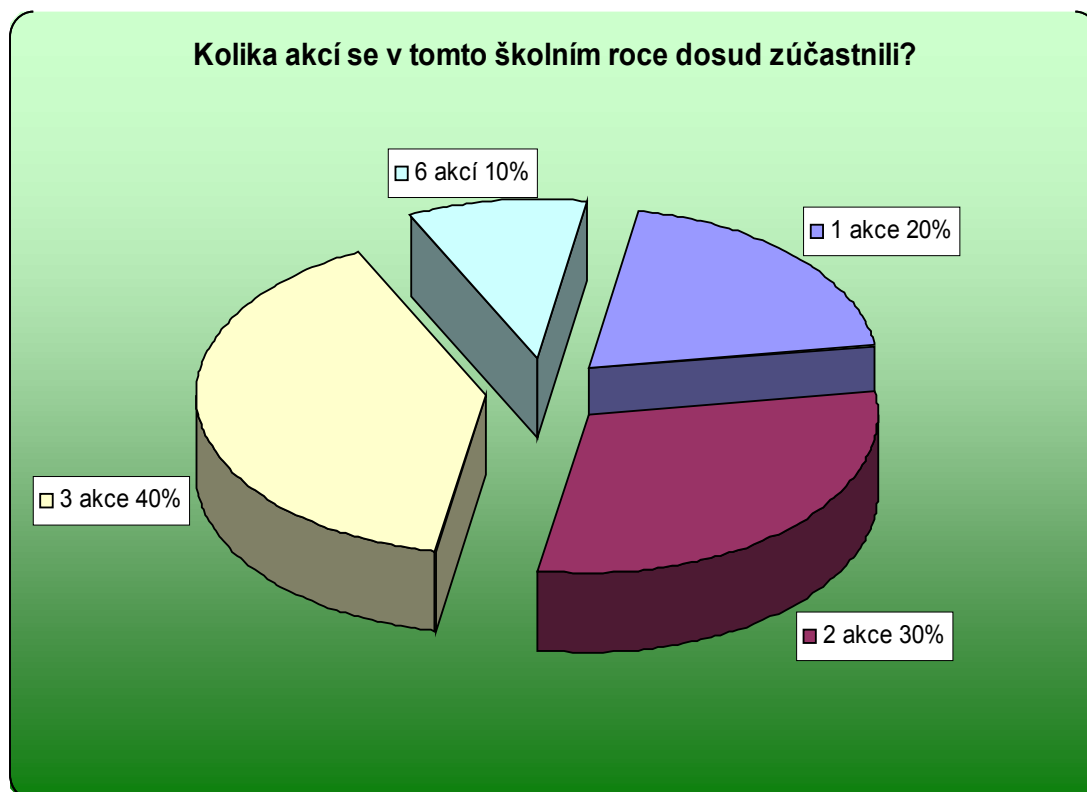
Graf č. 5:

Co metodikům v minimálním preventivním programu chybí?

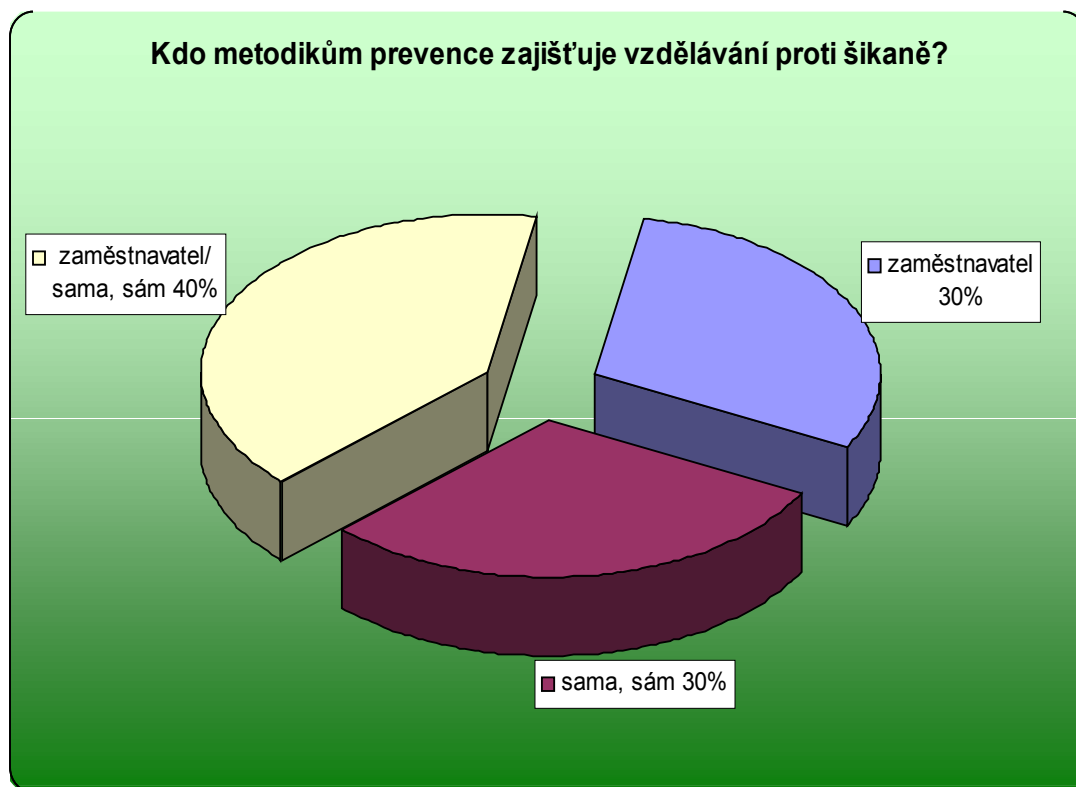
Graf č. 6:

Kolika akcí se v tomto školním roce dosud zúčastnili?

Graf č. 7:

Kdo metodikům prevence zajišťuje vzdělávání proti šikaně?

Graf č. 8:

Je podle Vás prevence proti šikaně na vaší ZŠ účinná?

ZÁVĚR PRAKTICKÉ ČÁSTI:

V praktické části jsem se zaměřila na vyhotovení dotazníku, který jsem poté předložila metodikům prevence na základních školách. Pro tento účel jsem použila jako metodu dotazníkové šetření. I když jsem se setkala s menšími problémy při výběru respondentů, výzkum jsem zdárně započala, a posléze i ukončila.

Výhodou mi byla moje předchozí zkušenost s tvořením dotazníku pro bakalářskou práci a také skutečnost, že jsem dříve pracovala jako aktivní tazatelka ve výzkumech veřejného mínění. Dotázáno bylo 40 metodiků prevence (mikroregion Brno a Brno-venkov).

Výzkum provedený mezi metodiky prevence **potvrdil** hypotézu č. 1 “Minimální preventivní program na ZŠ II. stupně obsahuje minimálně 6 aktivit v rámci boje proti šikaně”. 80% z dotazovaných minimálních preventivních programů obsahuje 6 a více různých aktivit v rámci boje proti šikaně (graf č. 3 a graf č. 3a).

Hypotéza č. 2 “Metodikové prevence na II. stupni ZŠ považují prevenci proti šikaně na své škole za účinnou” **se potvrdila** (graf č. 9 – respondenti odpověděli v 90% odpovědí, že je prevence účinná, v 10% že není účinná).

Všechny základní školy mají patřičně vzdělaného preventistu (viz. graf č. 6), disponují speciálně vypracovaným preventivním programem proti sociálně - patologickým jevům a prevenci provádějí i v praxi – formou prožitkových her, návštěvou zařízení, které se touto problematikou zabývá apod. Práce metodiků prevence je ovšem velmi náročná na čas, vzdělávání a jsou také pod drobnohledem ostatních pedagogů, kteří očekávají efektivní výsledky v potírání šikanózního chování.

ZÁVĚR DIPLOMOVÉ PRÁCE:

Ve své práci *Současný stav prevence šikanózního chování na II. stupni základních škol* jsem se zaměřila na splnění těchto úkolů:

- ✓ zjistit možnosti prevence šikany na základních školách a jejich uplatnění v praxi (vymezit pojem šikana a další důležité pojmy s šikanou související, odhalit osobnosti jak agresorů, tak obětí a především se zaměřit na možnosti a východiska prevence šikany),
- ✓ zaměřit se na úlohu pedagoga jako primárního preventisty, vytyčit jeho pravomoce, úkoly i možnosti (doplněno nabídkou vzdělávacích kurzů nebo seminářů pro pedagogy),
- ✓ provést výzkum zjišťující stav vzdělávání pedagogů – primárních preventistů na základních školách,
- ✓ v závěru potvrdit či vyvrátit stanovenou hypotézu na podkladě výzkumu a zjištěných informací.

Všechny tyto úkoly se mi v průběhu zpracování diplomové práce podařilo splnit.

Výzkum provedený mezi metodiky prevence **potvrdil** hypotézu č. 1 “Minimální preventivní program na ZŠ II. stupně obsahuje minimálně 6 aktivit v rámci boje proti šikaně”. 80% z dotazovaných minimálních preventivních programů obsahuje 6 a více různých aktivit v rámci boje proti šikaně (graf č. 3 a graf č. 3a).

Hypotéza č. 2 “Metodikové prevence na II. stupni ZŠ považují prevenci proti šikaně na své škole za účinnou“ **se potvrdila** (graf č. 9 – respondenti odpověděli v 90% odpovědí, že je prevence účinná, v 10% že není účinná).

I když už školy v České republice dělají v prevenci proti šikaně o mnoho více než v dříve, přesto se situace upravuje jen pozvolna. První výsledky už ale jsou a proto i nadále spatřuji budoucnost především v PREVENCI. Prevenci účinné, rozmanité, progresivní. Každá koruna vložená právě do prevence nahradí tisíce, které stát vydá na následnou péči. A TO PŘECE STOJÍ ZA TO!

RESUMÉ:

Diplomová práce je přehledným způsobem řešena do dvou částí - teoretické a praktické.

Teoretická část se věnuje prevenci šikany jako problematice našeho školství. Rozebírá historii šikany a původ tohoto slova. Dále si klade za cíl osvětlit základní pojmy z oblasti prevence šikanózního jednání: definici šikany, její stupně, druhy. Kromě toho přináší informace o obětech a agresorech – jejich osobnostech. Podrobně se zmiňuje o možnostech prevence šikany, jaká nabízí východiska. Zajímá mě nejen stav přístup k prevenci v rámci ČR, ale i zahraničí – jako možné inspiraci.

Praktická část se zabývá projektem mého dotazníkového šetření. Využila jsem zde svých dlouholetých zkušeností a znalostí tazatelky. Vytvořila jsem si dotazník zaměřený na zjištění stavu vzdělávání pedagogů – preventistů v rámci základních škol. Získaných výsledků jsem využila k ověření stanovených hypotéz.

U hypotézy č. 1: Minimální preventivní program na ZŠ obsahuje minimálně 6 aktivit v rámci boje proti šikaně se potvrdila její pravdivost.

Hypotéza č. 2: Metodikové prevence na II. stupni ZŠ považují prevenci proti šikaně na své škole za účinnou se potvrdila její pravdivost.

Podrobně se zaměřuji na prezentaci výsledků dotazníku – především grafické znázornění pomocí grafů. Praktický díl mé diplomové práce považuji za její nosnou část a to především díky cennosti jejích údajů.

ANOTACE

Současný stav prevence šikanózního chování na II. stupni základních škol

Diplomová práce pojednává o prevenci šikany na základní škole. Šikana je přítomna na všech školách – základních, středních, vysokých či elitních. Práce se zabývá jednotlivými druhy prevence, konkrétním působením. Snaží se odhalit odlišné přístupy k prevenci šikany v různých evropských státech. Mimo to přináší také širokou nabídku vzdělávacích kurzů, seminářů nebo workshopů pro pedagogy v rámci realizace prevence šikany.

KLÍČOVÁ SLOVA

šikana, prevence šikany, agresivita, oběť šikany, agresor šikany, antisociální jednání, fyzické a citové násilí

ANNOTATION

The present state of chicane behaviour at junior schools

This thesis deals with the topic of prevention of bullying in the primary school. Bullying can be observed at all educational levels – in primary and secondary schools, universities or elite schools as well. The paper focuses on the different kinds of bullying prevention and their outcomes. The aim is to reveal the various approaches to the prevention of bullying in schools in different European states. Moreover, taking account the bullying prevention the paper presents the wide range offer of educational courses, seminars and workshop for pedagogical workers.

KEYWORDS

bullying, prevention of bullying, aggressiveness, victim of bullying, aggressor of bullying, antisocial behaviour, physical and emotional violence

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

- Atkinsonová, R. a kolektiv. Psychologie. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-640-3
- Antier, E. Agresivita dětí. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-71788-08-2
- Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV nakladatelství, 2003. ISBN 80-86642-08-9
- Bourcet, S., Gravillonová, I. Šikana ve škole, na ulici, doma: jak bránit své dítě. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01552-8
- Capponi, V., Novák, T. Sám proti agresi. Praha: Grada, 1996. ISBN 80-7169-253-0
- Drtilová, J. Šikana (leták), Praha: Nadace Naše dítě. 2002 (leták)
- Erb, H. H. Násilí ve škole a jak mu čelit. Praha: Amulet, 2000. ISBN 80-86299-22-8
- Fontana, D. Psychologie ve školní praxi. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-063-4
- Franke-Grisksch, M. "Patříš k nám!" Praha: Shambhala. a. s., 2006. ISBN 80-239-6954-4
- Goldmanová, J. Jak si nenechat ublížit. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-86039-63-3
- Klapilová, S. Kapitoly ze sociální pedagogiky. Olomouc: UP, 1996. ISBN 80-7198-556-2
- Kolář, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7367-014-3
- Kolář, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1
- Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- Lašek, J. Sociálně psychologické klima školních tříd a školy. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové a Gaudeamus, 2001. ISBN 80-7041-088-4

- Ondráček, P. Františku, přestaň konečně zlobit, nebo... Praha: ISV nakladatelství Praha, 2003. ISBN 80-86642-18-6
- Říčan, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9
- Vlastník, J. Televizní násilí a zákon. Olomouc: Votobia a Institut mediální komunikace při VŠJAK, 2005. ISBN 80-7220-245-6
- Psychologie Dnes č. 8/2004
- Rodina a škola č. 6/2005
- Řízení školy č. 3/2005
- <http://www.ceskaskola.cz/Ceskaskola/Ar.asp?ARI=105693&CAI=2124&EXPS=%22%8AIIKANA%2A%22>
- <http://www.cevap.cz/default.php?&lang=&ID=7>
- http://www.cs.wikipedia.org/wiki/Posttraumatická_stresová_porucha
- http://www.cs.wikipedia.org/wiki/Šikana#Prevence_a_.C5.99e.C5.A1en.C3.AD
- <http://www.icm.uh.cz/str/socialnepatologickejevy/socialne-patologicke-jevy/sikana-a-nasili>
- http://www.new.marianne.cz/clanek/216/maskovana_sikana.html
- <http://www.minimalizacesikany.cz/dokument.php3?kategorie=4>
- <http://www.msmt.cz/dokumenty/2003-11>
- <http://www.msmt.cz/dokumenty/2007>
- <http://www.msmt.cz/dokumenty/2007-11-1>
- <http://www.msmt.cz/files/HTM/KTSkolniprogramprotisikanovani.htm>
- http://www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/LP_PrehledvybranychplatnychpredpisuSPJ.pdf
- <http://www.msmt.cz/socialni-programy/strategie-prevence-socialne-patologickych-jevu-u-deti-a>
- <http://www.poradenskecentrum.cz/sikana-paragrafy.html>
- http://www.sikana.cz/sikana_a_tv.html
- http://www.sikana.cz/sikana_prav_rozb.html
- <http://www.sikana.org>
- http://www.sikana.org/12_vratislav.pdf
- <http://sikana.i-extra.net/rubrika/co-je-to-sikana/>

- <http://www.trialog-brno.cz/>
- <http://www.vzdelavani-centrum.cz/dokumenty/Pro%20odborniky.pdf>
- http://www.zivot-bez-zavislosti.cz/?s=program_prevence
- <http://www.zsgajdosova.cz/dokumenty/mpp.pdf>
- <http://www.zsvb.cz/prevence%20sikany.htm>

PŘÍLOHY:

Příloha č. 1: Informace pro odbory školství krajských úřadů, předškolní zařízení, školy a školská zařízení

Příloha č. 2: Přehled práce Michala Koláře k problematice šikanování

Příloha č. 3: Příklady otázek k mapování struktury volného času a vývoje zájmových preferencí dětí

Příloha č. 4: Prevence šikanování ve školách – čtyřdílný kurz

Příloha č. 5: Seminář „Rozpoznávání a řešení agresivity a šikany ve školách“

Příloha č. 6: Hra pro agresora a oběť šikany

Příloha č. 7: Dotazník pro metodiky prevence

Příloha č. 8: Ministr podpořil dětskou reklamní kampaň proti šikaně

Příloha č. 9: Přehled vybraných platných předpisů pro oblast prevence soc.patologických jevů

Příloha č. 10: Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení

Příloha č. 11: Příklad informačního letáku pro žáky ZŠ

Příloha č. 12: Příklad informačního letáku pro mládež

Příloha č. 13: PROgram primární PREvence

Příloha č. 14: Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních

Příloha č. 15: O sdružení „Život bez závislosti“

Příloha č. 16: Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy

Příloha č. 17: Primární prevence - kurz

Příloha č. 18: Prevence násilí a šikany: S dětmi o násilí a šikaně...

Příloha č. 19: O projektu „Silní bez násilí“

Příloha č. 20: Mezinárodní konference - P r e v e n c e n á s i l í m e z i d ě t m i

Příloha č. 21: Kurzy organizované Společně k bezpečí

Příloha č. 22: Kurzy občanského sdružení ŽIVOT BEZ ZÁVISLOSTÍ pro metodiky prevence

**Informace pro odbory školství krajských úřadů, předškolní zařízení, školy
a školská zařízení ¹**

Čj.: 25 884/2003-24

V Praze 13. října 2003

**Spolupráce předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR
při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech
a mládeži páchané**

1. Úvod

Informace o spolupráci škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže je opětovným připomenutím toho, že včasná prevence v oblasti sociálně patologických jevů je závažné téma, kterému musí být věnována pozornost. Prevence musí být prováděna systémově a kontinuálně, v optimálním případě se prevence a zdravý životní styl stávají přirozenou součástí života školy a školského zařízení. Mnoho aktivit využitelných pro osvojení si zdravého životního stylu a metodiky prevence nelze pouze vyčíst z manuálů, metodik a příruček. Je třeba se odborně vzdělávat v teoretické i praktické rovině této problematiky.

Spolupráce Policie ČR a resortu školství je realizována v rámci prevence sociálně patologických jevů a mnohdy i při řešení problémů vzniklých v souvislosti s těmito jevy ve školách a školských zařízeních. **V návaznosti na zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí upravuje Závazný pokyn Policejního prezidenta č. 8/ 2002** systém práce a postupy policistů v oblasti preventivně výchovného působení na děti a mládež a v oblasti odhalování a dokumentování kriminality dětí a trestné činnosti páchané na mládeži. Se sociálně patologickými jevy, mezi které patří zejména problematika násilí, šikany a zneužívání návykových látek, se setkáváme ve větší či menší míře na všech typech škol i ve školských zařízeních. Z tohoto důvodu by měla být navázána školami a předškolními a školskými zařízeními spolupráce s Policií ČR preventivně, nikoliv až při řešení problémů spojených s výskytem těchto jevů. Vedení školy nebo školského zařízení spolupracuje s **obvodním oddělením Policie ČR a specialistou OŘ PČR** podle místa příslušnosti subjektu. Škola, školské zařízení

¹ <http://www.msmt.cz/dokumenty/2003-11>

by měly navázat kontakt jednak s vedoucím tohoto oddělení s policistou s územní odpovědností v místě. Ve škole a školském zařízení jsou dostupná telefonní čísla, kam se v případě nutnosti obrátit a **jak postupovat v případě zjištění závažných sociálně patologických jevů**. Problémy spojené s drogami, násilím, šikanou a dalšími asociálními jevy je třeba řešit ve vzájemné spolupráci s rodiči v souladu s právními předpisy. I v tomto případě je optimální využít **předem dohodnuté postupy**.

Školy a školská zařízení by v rámci preventivních programů a projektů měly být v kontaktu s **Preventivními informačními skupinami Policie ČR (PIS)**, které jsou zřizovány při krajských, okresních a městských ředitelstvích Policie ČR. Činnost těchto skupin je informační a poradenská. Při plánování, tvorbě a realizaci preventivní strategie vycházejí tyto skupiny z bezpečnostní situace příslušné oblasti, ze znalosti trestné činnosti motivované mimo jiné obchodem s drogami, delikty spojenými s alkoholovou i nealkoholovou toxikománií, hracími automaty apod. Adresář PIS viz.: www.mvcr.cz/prevence/obcanum/pis/adresar.html. Školy a školská zařízení při znalosti situace v regionu a místě mohou pak optimálně přizpůsobit nebo aktualizovat své preventivní programy a využít lektorských služeb policistů v oblasti prevence sociálně patologických jevů.

Prevence a oznamování podezření na trestnou činnost dětí a mládeže a trestnou činnost páchanou na dětech a mládeži je důležitým okruhem spolupráce školy s policií. Oznamovací povinnost je dána ustanoveními § 167 a 168 trestního zákona č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů (nepřekážení trestného činu a neoznámení trestného činu), kdy je trestný ten, kdo spáchání nebo dokončení uvedených trestných činů nepřekazí, nebo jejich spáchání neoznámí (např.: trestné činy týrání svěřené osoby, vraždy, loupeže, pohlavního zneužívání, znásilnění, drogové delikty, majetková trestná činnost apod.).

Všichni zaměstnanci škol a školských zařízení zřizovaných MŠMT, krajem nebo obcí mají kromě výše uvedené zákonné povinnosti navíc oznamovací povinnost dle Pracovního řádu pro zaměstnance škol a školských zařízení čl. 13, odst. 13: “Všichni zaměstnanci ohlašují řediteli školy své poznatky, které svědčí o tom, že žák užívá omamné látky, dopouští se gamblerství, šikany, trestné činnosti nebo je ohrožen jinými sociálně patologickými jevy, dále je-li vystaven šikaně či týrání, případně jinému nežádoucímu zacházení ve škole i mimo školu”.

K předcházení možným trestným činům mládeže a na mládeži by měl vést i řádný výkon dohledu nad nezletilými podle § 422 občanského zákoníku. Toho se týká zejména čl. 14, odst. 1 Pracovního řádu a další školské předpisy. I při vyšetřování školních úrazů je možno někdy zjistit souvislost s trestnou činností. Pokud jde o trestné činy páchané na dětech a mládeži jde zejména o tělesné týrání, psychické týrání, pohlavní zneužívání a týrání, citové týrání, zanedbávání, ale i šikanování.

2. Věkové kategorie

Pro potřeby předloženého materiálu nebylo možné sjednotit terminologii, která se týká vymezení věku žáků. Důvodem je obecná nejednotnost těchto pojmů, která je dána odlišnými kritérii pro věkové vymezení z pohledu Úmluvy o právech dítěte, trestního práva apod. Níže uvedená tabulka vymezuje pojetí jednotlivých kategorií v resortu školství, Policii ČR a trestně právních předpisech:

Vymezení dané kategorie subjektem

<i>věková kategorie</i>	<i>resort školství</i>	<i>Závazný pokyn policejního prezidenta č. 8/2002</i>	<i>trestně právní předpis</i>
dítě	v souladu s Úmluvou o právech dítěte je za dítě považována osoba do 18 let věku	každá osoba mladší 18 let i v případě, že zletilost nabyta před dosažením tohoto věku podle zvláštního předpisu; kde se v tomto závazném pokynu hovoří o mládeži, rozumí se tím též dítě	
mladistvý		15-18 let	§ 8 zákona č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů (občanský zákoník) je stanovena způsobilost fyzické osoby k právním úkonům a podmínky vzniku zletilosti.
mládež	osoby od 18 let – 26 let věku		
nezletilý			§ 8 a 9 zákona č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů (občanský zákoník)

3. Vstup policie do školy

Ředitelé škol nemohou bránit policii ve vstupu do škol vzhledem k **obecným ustanovením trestně právních předpisů o povinné pomoci policejním orgánům**. Ředitel tedy poskytne v případě, že je o to policií požádán, vhodnou místnost k výslechu žáka ve škole. Nejde samozřejmě jen o striktní dodržování předpisů, ale měla by zde existovat snaha o maximálně dobrou spolupráci pracovníků obou subjektů, vzájemný respekt a vstřícnost v zájmu dětí a mládeže i v obecném zájmu.

4. Předvolání a předvedení

Policie může nezletilého **předvolat nebo i předvést**. Ve školách lze od nezletilých žáků vyžadovat podání vysvětlení, provádět výslech svědka, výslech osoby podezřelé nebo výslech obviněného poté, kdy je **ředitel školy nebo jeho zástupce seznámen s předmětem policejního úkonu včetně důvodů, jež k němu vedou**. To se týká i případného **uvolnění žáka** ze školy pro potřebu policie, např. k rekonstrukci na místě činu, rekognici, označení míst páchaní trestné činnosti, k vydání věci, k výslechu či podání vysvětlení na útvaru policie. Jedná se tedy o všechny policejní úkony ve smyslu zákona č. 283/1991 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů, ať již jde o poškozeného, svědka či pachatele protiprávního jednání.

Z § 422 občanského zákoníku vyplývá, že škole přísluší vykonávat náležitý dohled nad nezletilými žáky. Tato povinnost a odpovědnost přísluší především rodičům, ale i těm, kteří přechodně tento dohled vykonávají. Pedagogický dozor nad žáky je zásadním prvkem v ustanoveních předpisů, které upravují povinnosti v péči o bezpečnost a ochranu zdraví ve školství.

Pokud má být předvolání nebo předvedení a výslech žáka – dítěte provedeno ve škole a z důvodu zajištění, aby nebylo mařeno další vyšetřování, není předem vyznaménán zákonný zástupce žáka, je žádoucí, aby škola zajistila přítomnost pedagoga, neboť za žáka v době vyučování škola odpovídá. Ředitel školy by měl stanovit odpovědnou osobu, která bude zajišťovat uvedený dohled.

Pokud jde o **omluvení nepřítomnosti žáka** z důvodu předvolání nebo předvedení, postup vyplývá opět z obecně povinné součinnosti s vyšetřujícími orgány podle trestně právních předpisů.

Policista je povinen při výkonu své pravomoci prokázat svou příslušnost k policii,

a to stejnkrojem s identifikačním číslem, služebním průkazem, odznakem služby kriminální policie nebo ústním prohlášením “policie” (ustan. § 10 odst. 1 a 2 zák. č. 283/1991 Sb.).

V případě nějaké pochybnosti, pokud jde o totožnost příslušníka policie (zvláště v případě předvedení dítěte mimo školu), je nejjednodušším způsobem ověření totožnosti telefonický dotaz na pracoviště policie, které dotyčný příslušník uvedl a služebním průkazem či odznakem služby kriminální policie a vyšetřování doložil. Výše uvedený postup byl dohodnut se zástupci služby kriminální policie a vyšetřování.

5. Postup při předvolání, předvedení nebo zajištění žáka

Postup při předvolání osoby mladší 15 let řeší Závazný pokyn policejního prezidenta č. 8/2002 v čl. 8 odst. 1 a s odkazem na § 12 zákona č. 283/1991 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů: “Osobu mladší 15 let lze předvolat k podání vysvětlení nebo jinému úkonu pouze prostřednictvím jeho zákonného zástupce, orgánu sociálně právní ochrany nebo prostřednictvím školy, již je žákem, nebo jiného obdobného zařízení.”

Postup při předvedení dítěte řeší čl. 8 odst. 10 zmíněného Závazného pokynu policejního prezidenta ve smyslu § 13 odst. 6 zákona č. 283/1991 Sb., o Policii ČR ve znění pozdějších předpisů: “Vyžaduje-li závažnost a neodkladnost prováděného šetření předvedení osoby mladší 15 let na útvar policie, je předvedení prováděno zpravidla policisty v občanském oděvu za použití civilního vozidla. Specialista zajistí bezprostředně po předvedení přítomnost osoby způsobilé k jejímu střežení i k případné účasti na služebních úkonech. Je-li předvedení provedeno ze školy nebo zařízení, specialista zajistí přítomnost třetí osoby po celou dobu služebního zákroku i služebních úkonů. Pominou-li důvody předvedení, osobu mladší 15 let předá zpět do školy nebo zařízení, ze kterého byla předvedena, nebo ji předá zákonnému zástupci.”

Další povinnost ukládá policii § 14 odst. 4 téhož zákona: “Po zajištění je policista povinen na žádost osoby zajištěné vyrozumět o této skutečnosti některou z osob uvedených v § 12 odst. 3, případně jinou jím určenou osobu. Jedná-li se o osobu mladší 18 let, je policista povinen ihned vyrozumět zákonného zástupce této osoby. V případě zajištění osoby mladší 15 let, vždy též bez odkladu vyrozumí orgán sociálně-právní

ochrany mládeže”.

6. Podání vysvětlení žáka

Podle Zákona České národní rady č. 283/1991 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů, je policista oprávněn požadovat potřebná vysvětlení od osoby, která může přispět k objasnění skutečností důležitých pro odhalení přestupku a jeho pachatele, jakož i pro vypátrání hledaných nebo pohřešovaných osob a věcí.

Podat vysvětlení dle § 12 odst. 1 uvedeného zákona je *osoba* povinna vyhovět ihned v případě, že jde o závažnou trestnou činnost.

Pokud jsou tato vysvětlení požadována od *dítěte*, podle odst. 4 čl. 8 Závazného pokynu policejního prezidenta č. 8/2002 je třeba o úkonu předem vyrozumět jeho zákonného zástupce. To neplatí, jestliže provedení úkonu nelze odložit a vyrozumění zákonného zástupce nelze zajistit. Na způsobu vyrozumění se domluví policista s vedením školy nebo zařízení. Dle odst. 6 čl. 8 uvedeného závazného pokynu rozhodne policista vzhledem k okolnostem, závažnosti nebo složitosti případu, zda přibere třetí osobu k podání vysvětlení osobou mladší 15 let.

7. Výslech žáka

Škola musí o výslechu žáka předem vyrozumět zákonného zástupce dítěte (Pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení č.j.: 14 269/01-26 čl. 8 odst.2 a 3), pokud tak již neučinila Policie České republiky (Závazný pokyn policejního prezidenta č. 8 odst.4 čl. 8). V případech, kdy by mohlo být takovým oznámením mařeno další vyšetřování a po předchozí dohodě s odpovědným pracovníkem policie, vyrozumí škola zákonného zástupce bezprostředně po souhlasu policie. Sdělení v nevhodnou dobu by například mohlo v některých případech ohrozit i bezpečnost dítěte (např. týrání nebo zneužívání v rodině, podpora trestné činnosti v rodině atp.).

Podle ustan. § 102 odst. 1 trestního řádu a zákona o Policii ČR mohou být *mladiství* vyslýcháni bez účasti osob vykonávajících dohled nad nezletilými.

Ve smyslu trestně právních norem je však stanoveno, že u *mladistvých obviněných* je nutná obhajoba (§ 36 odst. 1 písm. c) tr. řádu). Obhájce se tedy povinně zúčastňuje všech úkonů trestního řízení včetně výslechu. Přítomen může být dále znalec, konzultant či tlumočník. Jiná situace však nastává při výslechu dětí, kdy platí

i ustanovení § 158 odst. 4 trestního řádu č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o povinnosti informovat zákonné zástupce před započítím úkonu; to neplatí, jestliže provedení úkonu nelze odložit a vyrozumění zákonného zástupce nelze zajistit. Povinnost ustanovit mladistvému obviněnému obhájce a informovat zákonné zástupce před výslechem dětí o této skutečnosti nenáleží řediteli školy popř. školského zařízení, ale jedná se podle § 158 odst. 4 trestního řádu č. 140/1961 Sb. o povinnost orgánů činných v trestním řízení.

Školy a školská zařízení mají pochopitelně zájem, aby bylo respektováno v první řadě předvolání prostřednictvím zákonných zástupců. Současně je ovšem jasné, že ve značné míře jsou vyšetřovány děti z problémových rodin, z rodin, kde rodiče často trestnou činnost dětí kryjí nebo se nacházejí v roli pachatele a nemají zájem na jejím řádném vyšetření. Je proto nutné individuálně posuzovat konkrétní situaci a snažit se vyjít policii vstříc, i když to znamená určitou zátěž pro pracovníky školy, zvláště v situaci, kdy je zapotřebí předvést dítě nebo mladistvého na příslušnou součást policie.

Současně je nutno připomenout, že i pro *děti a mládež* v plné míře platí presumpce nevinny, jakož i striktní ochrana jejich práv včetně práva na obhajobu a práva odepřít výpověď na jedné straně a dodržování povinností včetně státem uložené nebo uznané povinnosti mlčenlivosti na straně druhé. Není snad ani nutné připomínat, že dítě nemůže a nesmí být ani slovně v souvislosti s výslechem napadáno nebo jinak sankcionováno. Pokud by bylo dítě předvedeno ze školy, je nutné, aby už i po cestě byl přítomen pedagog či jiná osoba k tomuto určená.

V předškolních zařízeních je třeba uvedené postupy vždy uplatňovat zvláště citlivě a opatrně.

8. Neomluvená absence žáka

Závažným problémem je i **hlášení neomluvené absence**. Je třeba vycházet z § 31 zákona č. 200/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o přestupcích, který označuje jako přestupek ohrožení výchovy a vzdělávání nezletilců zejména skutečnost, že dítě není přihlášeno k povinné školní docházce nebo dojde k zanedbávání péče o ni. Dále je to § 217 trestního zákona č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů, který zakotvuje jako ohrožování mravní výchovy mládeže vydání (i z nedbalosti) osoby mladší 18 let v nebezpečí zpustnutí (např.: umožněním vést zahálčivý život).

Danou otázku řeší **Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy** č.j. 10194/2002-14 ze dne 11. března 2002 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví, který je v souladu s § 12 odst. 1 zákona č. 564/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění pozdějších předpisů, vymezující jednotný postup při uvolňování a omlouvání žáků základních a středních škol z vyučování a při prevenci a postihu záškoláctví na základních a středních školách. Výše uvedený materiál uvádí konkrétní počty zameškaných neomluvených hodin v průběhu školního roku a opatření včetně postupů, které mohou následovat ze strany školy.

9. Závěrečná ustanovení

Zrušuje se platnost Informace pro školské úřady, školy a předškolní zařízení Spolupráce škol a předškolních zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané č.j. 14 144/98-22 z 9. července 1998.

Tato informace nabývá účinnosti dnem vyhlášení ve Věstníku MŠMT.

PaedDr. Jaroslav Müllner v.r.

náměstek ministryně školství mládeže a tělovýchovy

Přehled práce Michala Koláře k problematice šikanování ¹

Monografie, sborníky

- KOLÁŘ, M. Bolest šikanování (2. doplněné vydání). Praha: Portál, 2005. 255 s. (ISBN 80-7367-014-3)
- KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. 255 s. (ISBN 80-7178-513-X)
- KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování. (2. vydání) Praha: Portál, 2000. 127 s. (ISBN 80-7178-123-1)
- KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování. (1. vydání) Praha: Portál, 1997. 127 s. (ISBN 80-7178-409-5)
- KOLÁŘ, M. Školní program proti šikanování. (Podle edičního plánu vyjde v roce 2006)
- KOLÁŘ, M. (Ed.) Školní šikanování. Sborník z první celostátní konference konané v Olomouci na PF UP 30.3. 2004. 73 s. (ISBN 80-239-2994-1)

Výzkumné studie, celonárodní projekty, analýzy

- HAVLÍNOVÁ, M. KOLÁŘ, M. Sociální klima v prostředí základních škol ČR. Praha: MŠMT ČR, 2001. (Úplná studie k nahlédnutí na odboru mládeže MŠMT).
- KOLÁŘ, M. Specifický program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních. Praha: MŠMT ČR, 2003.
- KOLÁŘ, M. Kritická analýza Olweusovy metodiky pro řešení rozvinuté šikany (nezveřejněno).
- KOLÁŘ, M. Experimentální ověřování režimové aplikace skupinových forem práce v DDÚ. Závěrečná zpráva, VÚDPaP, Bratislava 1985 (Vytisknuto. Zákaz zveřejnit.)

Články v periodiku

- HAVLÍNOVÁ, M. KOLÁŘ, M. Sociální klima v prostředí základních škol ČR. Učitelství, roč. 9, 2001-02, č. 8, s. 12-14.
- KOLÁŘ, M. Geniální omyly profesora Olweuse. Učitelství, roč. 11, 2003, č. 4, s. 10-12.
- KOLÁŘ, M. Výzkumy šikanování na českých školách (dosud nezveřejněno)
- KOLÁŘ, M. Proč je Říčanův postup vyšetřování šikany chybný? Učitelství, roč. 12, 2004, č. 4, s. 17-19.
- KOLÁŘ, M. Perzekuce vůči obětem šikanování. Pedagogická orientace, č. 1, s. 59-67.
- KOLÁŘ, M. Potlačené pocity viny hraji šikaně do karet. Psychologie dnes, roč. 9, 2003, č. 2, s. 14-15.
- KOLÁŘ, M. Můžu si taky kopnout? Školní lynčování vyvolává doposud jenom bezmoc. Most pro lidská práva, roč. 2, září 1999, s. 6-11.
- KOLÁŘ, M. Prevence šikanování na školách. Výchovný poradce 1997, č. 12.
- KOLÁŘ, M. Omyly kolem šikanování. Moderní vyučování, roč. 2, 1997, č. 9, s. 4-6.
- KOLÁŘ, M. Vnitřní stádia šikanování. Znalost přeměny zdravé skupiny v nemocnou jako metodický předpoklad prevence. Mládež a společnost, 1996, č. 2, s. 3-15.
- KOLÁŘ, M. Opomíjené aspekty problému násilí na SOU. Informace o pražském poradenství 1987, č. 29, s. 8-10.
- KOLÁŘ, M. Právní osvěta jako dílčí součást prevence násilí na SOU. Informace o pražském poradenství 1987, č. 31, s. 6-8.

¹ Kolář, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. str. 207

- KOLÁŘ,M. Zkušenosti se zaváděním komunitního systému v ústavní výchově dětí. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, roč. 23, 1988, č. 2, s. 145-157.
- Príspevek do monografických studií, např. sborníků
- HAVLÍNOVA,M.KOLÁŘ,M. Is the social climate more secure in the Health Promoting Schools? Paper session. European Conference on Health and Education in Partnership, sept 25-27, 2002, Egmond aan Zee, NL. In: Conference Book, page 140.
- KOLÁŘ,M. Proč se dosud nekonala konference pedagogů o problematice školního šikanování. In. Sborník z 1.celostátní konference Školní šikanování na Pedagogické fakultě UP v Olomouci. Praha: Společenství proti šikaně, 2004.
- KOLÁŘ,M. Otevření problému školního šikanování v ČR a ve světě; výňatky z dopisu ředitele Mezinárodní observatoře násilí ve školách profesora Erica Debarbieux. In. Sborník z 1. celostátní konference Školní šikanování na Pedagogické fakultě UP v Olomouci. Praha: Společenství proti šikaně, 2004.
- KOLÁŘ,M. Český školní program proti šikanování. In. Sborník z 1.celostátní konference Školní šikanování na Pedagogické fakultě UP v Olomouci. Praha: Společenství proti šikaně, 2004.
- KOLÁŘ,M. Projekt sedmivrstevné prevence školního šikanování. In. Sborník z 11. konference ČPdS Klima současné české školy. Brno: Konvoj, 2003.
- KOLÁŘ,M. Poplachový plán při výbuchu brutální šikany. In. Bezpečnostní teorie a praxe, (sborník Policejní akademie ČR), č.1, 2000.
- KOLÁŘ,M. Soudce Lynch na českých školách? Vyšetřování a léčba specifických typů šikan. In. Sborník k tématu Prevence šikanování ve školách. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 1998.
- KOLÁŘ,M. Tři praktické pohledy na šikanování. Východisko pro účinnou první pomoc. In. Sborník k tématu Prevence šikanování ve školách. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 1998.
- KOLÁŘ,M. Skutečná a "hrová" podoba rasismu u šikanování. In. Sborník ze semináře Rasismus jako sociálně patologický jev. Praha: Magistrát hl. m. Prahy, 1996.
- KOLÁŘ,M. Využití skupinové a rodinné terapie u dětí s dobrovolným diagnostickým pobytem v DDÚ. In. Bulletin NS DD v ČSSR, č.43, Liberec 1982.

Metodické materiály

- KOLÁŘ,M. Fenomén šikanování u dětí a mládeže. Metodický materiál PPPM UZ s.p. IPS, č.8, 1990.
- KOLÁŘ,M. Zkušenosti se zaváděním komunitního modelu práce v problémové třídě učebního oboru - stavební výroba. Metodický materiál PPPM UZ s.p.IPS, č.6, 1989.
- KOLÁŘ,M. Komunitní péče PPP hl. m. Prahy pro děti s projevy maladaptace. Některé metodické zkušenosti. Informace o pražském poradenství č.32, 1987.

Příklady otázek k mapování struktury volného času a vývoje zájmových preferencí dětí

- Co děláš nejraději když máš volno, když se vrátíš ze školy?
- Jaké sporty, pohybové aktivity pěstuješ?
- Zabýváš se sbíráním známek, obalů od čokolád, minerálů?
- Chodíš na výlety do přírody?
- Pěstuješ rostliny, chováš nějaké zvíře?
- Nudíš se často?
- Jak nejlépe zaženeš nudu?
- Co děláš o víkendech?
- Co děláš společně s matkou (otcem, sourozenci, celou rodinou, kamarády)?
- Máš nějakého kamaráda, kamarády?
- Jsi členem nějaké party? Co podnikáte?
- Jak trávíš prázdniny?
- S kým si povídáš o svých problémech, s kým o veselých věcech?
- Zabýváš se hraním PC her? Jak často?
- Jaké sleduješ televizní programy a jaká DVD a jak často?
- Jaké knihy a časopisy čteš nejraději?
- Jak často chodíš do kina?
- Jaké pořady v rádiu posloucháš? Jak často?
- Co nejraději jíš? Jaký je tvůj oblíbený nápoj?
- Chodíš někdy do divadla, na koncerty, na výstavy?
- Co si myslíš o kouření a pití?

Prevence šikanování ve školách – čtyřdílný kurz ¹

Lektor: PaedDr. Michal Kolář, etoped a psychoterapeut

Termín: podzim 2008

Čas: vždy od 9.00 do 16.30 hodin, celkem 32 vyučovacích hodin

Místo: PedF UK, Ústav profesního rozvoje pracovníků ve školství, Hloubětínská 26, Praha 9,

2. patro, učebna č. 213

Poplatek: 2 000,-Kč

Cílová skupina: pedagogičtí pracovníci ZŠ a všech typů středních škol (zejména školní preventisté a výchovní poradci).

Obsah:

a) Základní výcvikový kurz - první pomoc při šikanování

Praktické zvládnutí metod první pomoci pro počáteční i pokročilé šikany s běžnou i neobvyklou formou. Orientace ve strategiích prevence tohoto destruktivního fenoménu.

Kurz probíhá komunitní formou a jeho obsah zahrnuje speciální teorii, která má přímý vztah k metodice, metodiku diagnostiky a nápravy, nácvik základní i specifické řady případů. Jeho cílem je naučit se nejen preventivní strategiím, ale i jak postupovat, když dojde k výbuchu a provalení šikanování, a co vůbec dělat, když máme podezření, že se ve třídní skupině šikana rozmohla. Východiskem je skupinově dynamický přístup k problematice.

Časová dotace: 16 hodin

b) Program proti šikanování jako součást školního vzdělávacího programu

Ověřené intervenční programy ve světě a v ČR. Teorie a metodika Českého školního programu proti šikanování. Vytváření vlastního programu podle rámcové struktury ve skupinách. Presentace programů a vzájemná zpětná vazba. Minimální program specifické a sekundární primární prevence v rámci třídních hodin nebo občanské výchovy. Na čem závisí diferenciací léčby skupiny. Vypracování léčebného plánu nemocné skupiny. Zácvik v některých metodách skupinové práce.

Časová dotace: 8 hodin

c) Supervizní setkání

Seznámení se s metodami supervize. Supervize, společné hledání bezpečných a účinných řešení u konkrétních případů. Rozbory vlastních zkušeností účastníků s řešením případů šikanování. Podělení se o zkušenosti z preventivní praxe šikanování – ze zavádění speciálního programu proti šikaně. Posouzení bezpečnosti a účinnosti u konkrétních postupů.

Časová dotace: 8 hodin

Příhlášky zasílejte listovní nebo elektronickou poštou na adresu:

Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Ústav profesního rozvoje pracovníků ve školství, Hloubětínská 26, 198 00 Praha 9

nebo iva.machackova@pedf.cuni.cz

Program získal osvědčení Akreditační komise pro další vzdělávání pedagogických pracovníků MŠMT. Absolventi získají osvědčení Univerzity Karlovy.

¹ <http://www.pedf.cuni.cz/uprps>

Seminář „ROZPOZNÁVÁNÍ A ŘEŠENÍ AGRESIVITY A ŠIKANY VE ŠKOLÁCH“¹

Akreditace DVPP: č.j.: 12 424/2008 -25-229

Vážení přátelé!

Rádi bychom Vás pozvali na odborný seminář Rozpoznávání a řešení agresivity a šikany ve školách, který se bude konat v zasedací místnosti na ředitelství Státního zdravotního ústavu (Praha 10, Šrobárova 48, budova č.1- cca 5 minut pěšky od metra A - stanice Želivského, v sousedství Vinohradské nemocnice), ve dnech 17.-19.2.2009.

Cílem projektu je vést účastníky k tomu, aby:

1.dokázali předcházet rozvoji šikanujícího chování ve školách na základě včasného rozpoznávání agresivního chování, jeho příčin a varovných signálů šikany v nejrůznějších možných projevech a podobách.

2.tam, kde už šikana existuje, ji dokázali rozpoznat. Dále aby uměli rozpoznat, v jakém stadiu se šikana nachází, jak se projevuje, kdo je oběť a kdo agresor.

Jedním z hlavních cílů je naučit účastníky strategii vyšetřování šikany (vyvarování se základních chyb), jednotlivým metodám řešení šikany a základní práci se skupinou s projevy šikany za využití psychosociálních her. Seminář vybavuje účastníky konkrétními poznatky a dovednostmi a zároveň také vědomím vlastních hranic, kdy situace v některých případech může být natolik vážná, že již není v silách učitelů a vychovatelů ji samostatně řešit, a je tedy třeba vyhledat odbornou pomoc.

Seminář lektoruje PaedDr. Zdeněk Martínek. Seminář se již po několik let těší velkému zájmu a opakovaně je účastníky hodnocen jako nejlepší seminář tohoto druhu, s jakým se kdy setkali. Proto zájemcům doporučujeme, aby se přihlásili co nejdříve. Po naplnění semináře nebude zájemcům již možné vyhovět.

Těšíme se na spolupráci s Vámi.

S pozdravem

MUDr. Marcela Rozehnalová
prezidentka CEVAP, o.s.

www.cevap.cz

Odborný seminář „Rozpoznávání a řešení agresivity a šikany ve školách “
(Státní zdravotní ústav, 17.-19.2.2009)

Jde o krátkodobý odborný seminář, který je určen pedagogům, vychovatelům, výchovným a sociálním pracovníkům, lékařům a nevládním organizacím, zabývajícím se problematikou primární prevence rizikového chování dospívajících.

¹ www.cevap.cz

Termín: 17.-19.2.2009

Místo konání: Státní zdravotní ústav, Praha 10, Šrobárova 48 (zasedací místnost na ředitelství, budova č. 1)

Účastnický poplatek: 2 980 Kč

Podmínkou přidělení certifikátu je 85% účast na programu semináře.

17.2.2009 od 8,00 do 9,00 probíhá registrace účastníků, při níž účastníci zároveň obdrží daňový doklad. Vlastní program je vždy od 9,00 do 18,00, poslední den semináře do 17,00.

Účastníci obdrží publikaci Rizikové chování dospívajících a jeho prevence zahrnující problematiku šikany .

Podrobný obsah semináře:

Agrese a agresivita u dětí a mládeže

Seznámení se základními pojmy

Variety agresivního chování u dětí a mládeže a jejich příčiny (vliv dědičnosti, prostředí rodinného a společenského, apod.)

Spouštěče agresivního chování

Druhy agresí, řešení agresivity

Agresivita a trest – způsoby a formy trestání, pravidla při používání trestu

Alternativní možnosti řešení agresivního chování (např. práce s tělem u agresivního jedince)

Šikana jako narušení vztahů ve skupině

Vymezení pojmů šikana, teasing, apod.

Stadia šikany a jejich rozpoznávání

Projevy šikanujícího chování – typy obětí, typy agresorů, varovné signály šikany

Strategie vyšetřování šikany (vyvarování se základních chyb)

Metody řešení šikany – metoda usmíření, metoda vnějšího nátlaku

Základní práce se skupinou s projevy šikany – možnosti využití psychosociálních her

Šikana ve školním prostředí a její řešení

Základní sociální potřeby dítěte - potřeba místa, péče, bezpečí, podpory a limitu

Nestandardní formy sociometrických šetření ve třídě - zmapování vztahů ve třídě

Praktické hrové techniky na zvládnání šikanujícího chování a psychosociální hry.

Hra pro agresora a oběť šikany:

Zadání agresorovi a oběti společný úkol.

Cílem bylo, aby spolu byli nuceni komunikovat, pomáhat si, radit se. Úkoly byly - nalajnování hřiště, úklid prostranství, vytýčení trasy pro orientační běh apod. Některé z úkolů je dobré plnit pod dohledem učitele. V podmínkách třídy – ve vyučování je vhodné např. namalovat dohromady obrázek.

Společná kresba

Děti utvoří dvojice. Každá dvojice má k dispozici jeden list papíru a jednu tužku nebo pastelku. Úkolem dvojice je, že musí nakreslit obrázek, ale za předpokladu, že oba najednou drží tužku a společně kreslí. Cvičení je zaměřeno na sociální kontakt, vyžaduje komunikaci, spolupráci, dohodu. Žáci se zprvu radí, kdo bude jakou rukou tužku držet, jak bude obrázek velký. V průběhu kresby spolu mluví, domlouvají se, sladují svůj postup.¹

1 Stanislav Bendl: Prevence a řešení šikany ve škole, str. 143

DOTAZNÍK PRO METODIKY PREVENCE

1. Jak dlouho působíte na základní škole jako metodik prevence?

.....

2. Jaké aktivity obsahuje váš minimální preventivní program?

divadlo – peer programy – spolupráce s Dr. Kolářem – akce Policie ČR – výukové programy – besedy – nácvik modelových situací – školní programy (boje proti šikaně) – akce PPP (pedagogicko-psych. poraden) - akce CVCČ (Center volného času) – možnost kontaktu s metodikem prevence – zážitkové programy - jiné aktivity (uved'te, prosím, jaké)

.....

3. Chybí Vám v tomto programu něco? ANO - NE

4. Pokud ano, co a proč? ...

.....

.....

5. Vzděláváte se v průběhu školního roku v rámci prevence proti šikaně? ANO – NE

6. Pokud ano, uveďte, prosím, kolika vzdělávacích akcí jste se v tomto školním roce zúčastnil/a.....

7. Pokud se nevzděláváte, uveďte, prosím, důvod.....

8. Vysílá Vás na vzdělávací kurzy zaměstnavatel nebo si Vy sám/sama tyto aktivity plánujete/zařizujete? VYSÍLÁ ZAMĚSTNAVATEL/ZAŘIZUJI SAMA/SÁM

9. Myslíte si, že je prevence proti šikaně na Vaší škole účinná? ANO – NE

Děkuji za Váš čas a Vaši pomoc, velmi si toho vážím.

S pozdravem Bc. Olga Krčmařová.

Ministr podpořil dětskou reklamní kampaň proti šikaně¹

Praha, 15. ledna 2009 – Ministr školství, mládeže a tělovýchovy Ondřej Liška zahájil finálovou přehlídku reklamních kampaní s názvem STOP ŠIKANĚ, které tvořily školní týmy v rámci dlouhodobého projektu Nadace O 2 Minimalizace šikany.

Cílem soutěže bylo otevřít diskuze o šikaně ve školách a přimět děti a učitele o tomto závažném tématu hovořit a přemýšlet. Soutěž navázala na zářijovou osvětovou kampaň, v rámci které byl na všech 4 200 základních škol v ČR rozeslán 1 milion plakátů s informacemi o šikaně pro žáky, rodiče a učitele.

Pětičlenné týmy dětí se svým učitelem absolvovaly mediální seminář, kde se naučily pracovat nejen s potřebnými programy a technikou, ale dozvěděly se také základní pravidla jak správně tvořit reklamu, vymýšlet slogany a v reklamní zkratce vyjádřit to podstatné. Během podzimu se týmy zamýšlely nad problémem šikany a pracovaly na svých kampaních. Snažily se najít cestu, jak nejlépe oslovit veřejnost a říct, že šikana je na školách opravdovým problémem. Výsledkem práce všech týmů je ucelená kampaň obsahující audio a video spot a plakát.

Ve čtvrtek 15. ledna 2009 se školní týmy sešly v pražském Klubu Lávk, kde představily své kampaně. V odpolední části programu byli vyhlášeni vítězové, které vybrala porota složená z marketingových a reklamních odborníků, lektorů mediální výchovy a vedení Nadace O2.

Školy, které se zúčastnily akce STOP ŠIKANĚ, prošly dlouhodobým vzdělávacím programem Minimalizace šikany, který realizuje Nadace O2 od roku 2005. Tyto školy již několik let aplikují metody projektu MIŠ ve svých třídách. „Velmi si cením všech dětí a učitelů, kteří o šikaně otevřeně hovoří a bojují proti rozvíjení šikany ve třídním kolektivu. Školy, které se šikanou pracují, jsou o krok napřed a mají moje uznání. Výzkumy ukazují, že až 40 % dětí se ve škole někdy setká se šikanováním. Věřím, že akce jako je ta dnešní, pomohou statistiky snížit," řekl ministr Liška.

¹ <http://www.msmt.cz/pro-novinare/ministr-podporil-detskou-reklamni-kampan-proti-sikane>

Přehled vybraných platných předpisů pro oblast prevence sociálně patologických jevů ¹

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních

Vyhláška č. 263/2007 Sb., kterou se stanoví pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení zřízených Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí

Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání

Vyhláška č. 15/2005 Sb., kterou se stanoví náležitosti dlouhodobých záměrů, výročních zpráv a vlastního hodnocení školy

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů

Vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků

Vyhláška č. 263/2007 Sb., kterou se stanoví pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení zřízených Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

Vyhláška č. 458/2005 Sb., kterou se upravují podrobnosti o organizaci výchovně vzdělávací péče ve střediscích výchovné péče

Vyhláška 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních

Vnitroresortní předpisy a dokumenty

Metodický pokyn MŠMT k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance, č.j.: 14 423/1999-22 (Věstník MŠMT sešit 5/1999)

Pedagogové proti drogám - Program preventivních aktivit uplatňovaných ve školách a školských zařízeních (MŠMT 1999)

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č.j.: 28 275/2000-22 (Věstník MŠMT

¹ http://www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/LP_PrehledvybranychplatnychpredpisuSPJ.pdf

sešit 1/2001)

Školní preventivní program pro mateřské a základní školy a školská zařízení (MŠMT 2001)

Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví č.j.: 10194/2002-14 (Věstník MŠMT sešit 3/2002)

Volný čas a prevence u dětí a mládeže (MŠMT 2002)

Evaluace a diagnostika preventivních programů (MŠMT 2002)

Informace pro odbory školství krajských úřadů, předškolní zařízení, školy a školská zařízení

Spolupráce předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané, č.j.: 25 884/2003-24 (Věstník MŠMT sešit 11/2003)

Pravidla pro rodiče a děti k bezpečnějšímu užívání internetu, č.j.: 11691/2004-24 (Věstník MŠMT sešit 6/2004)

Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005-2008, č.j.: 10 844/2005-24

Metodický pokyn k zajištění bezpečnosti ochrany zdraví dětí, žáků a studentů ve školách a

školských zařízeních zřizovaných MŠMT, č.j. 37 014/2005 (Věstník MŠMT sešit 2/2006)

Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, č.j. 20 006/2007-51 (Věstník MŠMT sešit 11/2007)

MINISTERSTVO ZDRAVOTNICTVÍ

Zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými toxikomaniemi a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 167/1998 Sb., o návykových látkách a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

MINISTERSTVO FINANCÍ

Zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 143/1992 Sb., o platu a odměně za pracovní pohotovost v rozpočtových a v některých dalších organizacích a orgánech, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 202/1990 Sb., o loteriích a podobných hrách, ve znění pozdějších předpisů

MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI

Trestní zákon č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů

Nařízení vlády č.114/1999 Sb., kterým se pro účely trestního zákona stanoví, co se považuje za jedy, nakažlivé choroby a škůdce

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů

MINISTERSTVO VNITRA

Zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 94/1963 Sb. , o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákoník práce č. 262/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů

Nařízení vlády č. 469/2002 Sb., kterým se stanoví katalog prací a kvalifikační předpoklady a kterým se mění nařízení vlády o platových poměrech zaměstnanců ve veřejných službách a správě, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách ve znění pozdějších předpisů

Usnesení č. 2/1993 Sb., Předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku ČR, ve znění pozdějších předpisů

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení¹

Cílem předkládaného metodického pokynu je upozornit na závažnost šikanování, poskytnout pedagogickým pracovníkům základní informace k prevenci a řešení tohoto specifického problému.

Šikanování je mimořádně nebezpečná forma násilí, která ohrožuje základní výchovné a vzdělávací cíle školy. V místech jejího výskytu dochází ke ztrátě pocitu bezpečí žáků, který je nezbytný pro harmonický rozvoj osobnosti a efektivní výuku. Na rozdíl od jiných druhů násilí je šikana zvláště zákeřná, protože často zůstává dlouho skrytá. Tak i při relativně malé intenzitě šikany může u jejích obětí docházet k závažným psychickým traumatům s dlouhodobými následky a k postupné deformaci vztahů v kolektivu.

Vzhledem k tomu, že šikana se v zárodečných fázích vyskytuje v téměř každé škole, je potřeba věnovat tomuto jevu zvláštní pozornost. Důraz je nutné zaměřit na vytváření dobrých vztahů uvnitř třídních kolektivů, zabývat se vztahy v třídních kolektivech ještě před vznikem šikanování. K tomuto je potřeba zajistit další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti problematiky vytváření dobrých vztahů, v práci s dynamikou skupiny, v podpoře a upevňování zdravých třídních norem dětí, žáků a studentů jako prevenci šikanování.

Na prevenci šikany i při řešení jednotlivých případů by měli spolupracovat pedagogičtí pracovníci podle předem dohodnutých postupů. K tomu je nutné zajistit další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti problematiky šikanování.

Cílem předkládaného metodického pokynu je upozornit na závažnost šikanování, poskytnout pedagogickým pracovníkům základní informace k prevenci a řešení tohoto specifického problému.

Tento metodický pokyn je určen pro právnické osoby vykonávající činnost škol zřizovaných MŠMT.

Podpůrně je doporučován k využití i ostatním školám zapsaným do školského rejstříku a poskytovatelům služeb souvisejících se vzděláváním a výchovou.

Čl. 1

Charakteristika šikanování

(1) Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou

¹ <http://www.ceskaskola.cz/Ceskaskola/Ar.asp?ARI=105693&CAI=2124&EXPS=%22%8AIIKANA%2A%22>

skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví oběti.

(2) Šikanování se ve své zárodečné formě vyskytuje prakticky na všech školách. Pocit bezpečí každého jedince a jeho začlenění do třídního kolektivu je základní podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu třídy a školy. Všechny školy a školská zařízení mají povinnost předcházet všem náznakům násilí a šikanování. Šikanování v jakékoli formě a podobě nesmí být pracovníky školy akceptováno. Samotní pedagogičtí pracovníci nesmí svým jednáním s některými žáky a chováním vůči nim podněcovat zhoršování vztahů směřující k šikanování těchto žáků jejich spolužáky.

Čl. 2

Projevy šikanování

(1) Šikanování má ve svých projevech velice různou podobu. Mezi základní formy šikany patří:

- Verbální šikana, přímá a nepřímá – psychická šikana (součástí je i kyberšikana, děje se pomocí ICT technologií).
- Fyzická šikana, přímá a nepřímá (patří sem i krádeže a ničení majetku oběti).
- Smíšená šikana, kombinace verbální a fyzické šikany (násilné a manipulativní příkazy apod.).

(2) Za určitých okolností může šikanování přerůst až do forem skupinové trestné činnosti a v některých opravdu závažných případech může nabýt i rysy organizovaného zločinu. Příklady šikanování jsou uvedeny v příloze.

Čl. 3

Odpovědnost školy

(1) Škola či školské zařízení má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 5651/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit, a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování (sociálně patologických jevů). Z tohoto důvodu musí pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předcházet, jeho projevy neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.

(2) Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů či provinění (dále jen trestných činů) vydírání (§ 235), omezování osobní svobody (§ 213), útisku (§ 237), ublížení na zdraví (§ 221-224), loupeže (§ 234), násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (zvláště § 197a), poškozování cizí věci (§ 257), znásilnění (§ 241), kuplířství (§ 204) apod.

(3) Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekažení trestného činu (§168, 167 trestního zákona). V úvahu přicházejí i další trestné činy jako např. nadřizování (§ 166 tr. zákona) či schvalování trestného činu (§165 tr. zákona), v krajním případě i podněcování (§ 164 tr. zákona). Skutkovou podstatu účastenství na trestném činu (§ 10 tr. zákona) může jednání pedagogického

pracovníka naplňovat v případě, že o chování žáků věděl a nezabránil spáchání trestného činu např. tím, že ponechal šikanovaného samotného mezi šikanujícími žáky apod.

Čl. 4

Školy a školská zařízení v prevenci šikanování

(1) Základem prevence šikanování a násilí na školách je podpora pozitivních vzájemných vztahů mezi žáky (a mezi žáky a učiteli). Školy a školská zařízení při efektivní realizaci prevence šikanování usilují o vytváření bezpečného prostředí a za tím účelem:

- podporují solidaritu a toleranci,
- podporují vědomí sounáležitosti
- posilují a vytváří podmínky pro zapojení všech žáků do aktivit třídy a školy
- uplatňují spolupráci mezi dětmi a rozvíjí jejich vzájemný respekt
- rozvíjí jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince.

(2) Ředitelé škol a školských zařízení odpovídají za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikanování a násilí. Vychází přitom z komplexního pojetí preventivní strategie, která je ve smyslu Metodického pokynu k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č. j. 20 006/2007-51 součástí Minimálního preventivního programu školy. Ředitelé zejména:

- Zajistí vzdělávání pracovníků (pedagogických i nepedagogických) v akreditovaných kurzech k problematice šikanování. Vzdělávání pedagogických pracovníků se řídí § 10 vyhlášky č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění vyhlášky č. 412/2006 Sb. Vzdělávání školního metodika prevence ve specializačním studiu se řídí § 9 vyhlášky č. 317/2005 Sb.

- Zajistí v souladu s pracovním řádem dohled pedagogických pracovníků nad žáky zejména ve škole před vyučováním, o přestávkách mezi vyučovacími hodinami, mezi dopoledním a odpoledním vyučováním, podle potřeby při přecházení žáků mezi budovami školy, do zařízení školního stravování a do školní družiny. Především v prostorách, kde k šikanování již došlo nebo kde by k němu mohlo docházet.
- Zajistí, aby žáci i pedagogičtí pracovníci byli seznámeni s negativními důsledky šikanování, a to jak pro jeho oběti a pachatele, tak i pro celý třídní (školní) kolektiv. Za zvlášť nebezpečnou je třeba považovat tendenci podceňovat počáteční projevy šikanování.

- Zajistí doplňování školní knihovny o literaturu z oblasti problematiky násilného chování a šikanování

(3) Pedagogičtí pracovníci vedou důsledně a systematicky žáky a studenty k osvojování norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech, respektujících identitu a individualitu žáka. Pomáhají rozvíjet pozitivní mezilidské vztahy a úctu k životu druhého člověka. Všichni pedagogičtí pracovníci by měli vnímat vztahy mezi žáky a atmosféru v třídních kolektivech, kde působí, jako nedílnou a velmi důležitou součást své práce. Důležité aktivity školy nelze spojovat jen s určitým vyučovacím předmětem nebo skupinou předmětů. Vztahy a chování pedagogických i nepedagogických pracovníků vůči sobě a vůči žákům, ovlivňují chování žáků.

(4) Ve školním řádu budou jasně stanovena pravidla chování včetně sankcí za jejich porušení.

Čl. 5

Program proti šikanování

(1) Každá škola si vytvoří vlastní Program proti šikanování, pokud ho doposud nemá. Tento program se stane součástí Minimálního preventivního programu.

(2) Na tvorbě a realizaci programu se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy. Koordinace jeho tvorby patří ke standardní činnosti školního metodika prevence. Ten podle potřeby spolupracuje s metodikem prevence v PPP. Za realizaci a hodnocení programu je odpovědný ředitel školy.

(3) Cílem programu je vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí. Důležité je zaměřit se na oblast komunikace a vztahů mezi žáky ve třídách, a to bez ohledu na to, zda tam k projevům šikany již došlo či ne. Současně je třeba stanovit smysluplnou strukturu programu.

(4) Hlavní součástí programu je krizový plán, který eliminuje či minimalizuje škody v případě, že k šikanování ve školním prostředí dojde. Měly by z něj jednoznačně vyplynout kompetence jednotlivých osob a specifický postup a způsob řešení. Konkrétně je nutné rozpracovat dva typy scénářů:

1. První zahrnuje situace, které škola zvládne řešit vlastními silami. Do této skupiny patří postupy pro počáteční stádia šikanování a rámcový třídní program pro řešení zárodečného stádia šikanování.

2. Druhý zahrnuje situace, kdy škola potřebuje pomoc z venku a je nezbytná její součinnost se specializovanými institucemi (viz čl. 9) a policií. Sem patří řešení případů pokročilé a nestandardní šikany, např. výbuchu skupinového násilí vůči oběti.

(5) S krizovým plánem jsou vždy na začátku školního roku prokazatelně seznámeni žáci (přiměřeně jejich věku), studenti a jejich zákonní zástupci.

Čl. 6

Postupy řešení šikanování

(1) Odhalení šikany bývá obtížné. Významnou roli při jejím zjišťování hraje strach, a to nejen strach obětí, ale i pachatelů a dalších účastníků. Strach vytváří obvykle prostředí „solidarity“ agresorů i postižených.

(2) Účinné a bezpečné vyšetření šikany vychází z kvalifikovaného odhadu stadia a formy šikanování. Existuje rozdíl mezi vyšetřováním počátečních a pokročilých stádií šikanování. Jednotlivá stádia jsou blíže popsána v příloze č. 2 Stádia šikanování.

(3) Metody vyšetřování šikanování:

A. Pro vyšetřování počáteční šikany (se standardní formou) lze doporučit strategii v těchto pěti krocích:

1. Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi.

2. Nalezení vhodných svědků.

3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů).

4. Zajištění ochrany obětem.

5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

B. Pokročilá šikana s neobvyklou formou – výbuch skupinového násilí vůči oběti, tzv. třídního lynčování, vyžaduje následující postup:

1. Překonání šoku pedagogického pracovníka a bezprostřední záchrana oběti.

2. Domluva pedagogických pracovníků na spolupráci a postupu vyšetřování.
 3. Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi.
 4. Pokračující pomoc a podpora oběti.
 5. Nahlášení policii.
 6. Vlastní vyšetřování.
- (4) V rámci první pomoci je nutné při pokročilých, brutálních a kriminálních šikanách spolupracovat s dalšími institucemi a orgány, a to zejména s pedagogicko-psychologickou poradnou, střediskem výchovné péče, orgánem sociálně právní ochrany dítěte, Policií ČR.
- Doporučuje se seznámit pedagogické pracovníky s informací MŠMT ČR č.j.: 25 884/2003-24 Spolupráce předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané.
- (5) V případě negativních dopadů šikanování na oběť je nutné zprostředkovat jí péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, speciálně pedagogického centra nebo dalších odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů.
- (7) Podrobnější informace k článkům 5 a 6 jsou v příloze č. 3 Doporučená literatura.

Čl. 7

Výchovná opatření

- (1) Doporučuje se dále pracovat s agresorem (jeho náhled na vlastní chování, motivy, rodinné prostředí). V případě potřeby mu zprostředkovat péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče nebo jiných odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů.
- (2) Pro potrestání agresorů lze užít i následující běžná výchovná opatření:
- Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele, podmíněné vyloučení a vyloučení ze studia na střední škole.
 - Snížení známky z chování.
 - Převedení do jiné třídy.
- (3) Pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem. Je nezbytné vypořádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli (mlčící většina).
- (4) V mimořádných případech se užijí další opatření:
- Ředitel školy doporučí rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místě příslušném diagnostickém ústavu.
 - Ředitel školy podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

Čl. 8

Spolupráce s rodiči

Pokud rodiče informují školu o podezření na šikanování, je za odborné vyšetření záležitosti zodpovědný ředitel školy. Při nápravě šikanování je potřebná spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, školního metodika prevence, výchovného

poradce a dalších pedagogických pracovníků, jak s rodinou oběti, tak i s rodinou agresora. Při jednání s rodiči dbají pedagogičtí pracovníci na taktní přístup a zejména na zachování důvěrnosti informací. Je nutné předem informovat rodiče o tom, co dělat v případě, když se dozvědí o šikanování (viz Čl. 5 odst. 5).

Čl. 9

Spolupráce se specializovanými institucemi

(1) Při předcházení případům šikany a při jejich řešení je důležitá spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, školního metodika prevence, výchovného poradce nebo zástupce školy s dalšími institucemi a orgány.

Zejména:

- v resortu školství – s pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálně pedagogickými centry,
- v resortu zdravotnictví – s pediatry a odbornými lékaři, dětskými psychology, psychiatry a zařízeními, která poskytují odbornou poradenskou a terapeutickou péči, včetně individuální a rodinné terapie,
- v resortu sociální péče – s oddělením péče o rodinu a děti, s oddělením sociální prevence (možnost vstupovat do každého šetření, jednat s dalšími zainteresovanými stranami, s rodinou),
- případně s NNO specializujícími se na prevenci a řešení šikany.

(2) Dojde-li k závažnějšímu případu šikanování nebo při podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu trestného činu (provinění), ředitel školy nebo školského zařízení oznámí tuto skutečnost Policii ČR.

(3) Ředitel školy oznámí orgánu sociálně právní ochrany dítěte skutečnosti, které ohrožují bezpečí a zdraví žáka. Pokud žák spáchá trestný čin (provinění), popř. opakovaně páchá přestupky, ředitel školy zahájí spolupráci s orgány sociálně právní ochrany dítěte bez zbytečného odkladu.

Čl. 10

Selhání školy v řešení šikany

(1) V případech podezření nebo již prokazatelných projevů šikany, které nejsou bezodkladně a uspokojivě řešeny v pravomoci pedagogických pracovníků včetně metodika prevence či výchovného poradce, je zcela na místě obrátit se na ředitele příslušné školy nebo školského zařízení.

Pokud se však projeví nečinnost i ze strany ředitele, je možné jednat v této záležitosti se zřizovatelem školy nebo podat stížnost na školu České školní inspekci.

Stížnost podaná písemně, osobně nebo v elektronické podobě se přijímá ve všech pracovištích ČŠI.

Stížnost je možné adresovat příslušnému inspektorátu ČŠI, samozřejmě je možno podat stížnost i na ústředí tzn. na adresu: Fráni Šrámka 37, 150 21 Praha 5, resp. elektronicky na adresu posta@csicr.cz.

(2) Současně je potřebné v odůvodněných případech zajistit oběti šikanování pomoc psychologa, speciálního pedagoga (etopeda) popřípadě jiného specialisty.

Čl. 11

Závěrečné ustanovení

- Zrušuje se Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č. j. 28 275/2000 - 22

- Tento pokyn nabývá účinnosti dnem jeho zveřejnění ve Věstníku MŠMT ČR.

Příklad informačního letáku pro žáky ZŠ¹

Nepřehlédni, trápíš-li se kvůli šikaně

Pomohu ti!

Jmenuji se:

Najdeš mě:

Návštěvní hodiny mám:

Telefon:

Vím, že je to moc těžké. Cítíš se sám, je ti smutno, máš strach a nevíš, co máš dělat. Přečti si proto následující řádky.

Co je to šikanování?

Za šikanování se považuje to, když jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně ubližují druhým. Znamená to, že ti někdo, komu se nemůžeš ubránit, dělá, co ti je nepříjemné, co tě ponižuje, nebo to prostě bolí.

Strká do tebe, nadává ti, schovává ti věci, bije tě. Ale může ti znepříjemňovat život i jinak. Pomlouvá tě, intrikuje proti tobě, navádí spolužáky, aby s tebou nemluvili a nevšimali si tě.

Proč jsi šikanován?

Není to proto, že jsi špatný, nebo proto, že si to nějak zasloužíš. Chyba není v tobě, ale ve špatných vztazích mezi některými žáky vaší třídy nebo školy. Převládá v nich bezohlednost a násilí. Pamatuj si, že nikdo ti nemá právo ubližovat!

Když se ptali jednoho zoufalého žáka,

proč o svém trápení neřekl rodičům, odpověděl: "Já nevím, když přijdu domů, tak se na to snažím nemyslet. A doufám, že už to bude lepší." Myslet si, že to bude lepší, je omyl. Nikomu nic neříct je strkání hlavy do písku, které situaci jenom zhoršuje. Nevzdávej to a udělej následující:

- **Obrat' se na mne jako na výchovného poradce. Mohu ti skutečně pomoci, budu ti věřit a neprozradím tě.**
- **Svěř se svým rodičům.**
- **V případě, že nenajdeš odvahu říct to mně ani svým rodičům, zavolej na pražskou Linku bezpečí, telefon 0800155555. Bezplatně můžeš telefonovat z celé republiky. Nepotřebuješ k tomu peníze ani telefonní kartu. Tito lidé ti budou věřit, protože nejsi sám, kdo se takto trápí.**

¹ PaedDr. Stanislav Bendl, Ph.D.: Prevence a řešení šikany ve škole, str. 125

Příklad informačního letáku pro mládež¹

Nikdo nemá právo druhému ubližovat!

Spolužáci se k tobě chovají nepřátelsky, ubližují ti a ty nevíš, jak dál.

Víš o někom, kdo je šikanován, a je ti ho líto.

PŘEKONEJ STRACH A ZAJDI ZA VÝCHOVNÝM PORADCEM.

Jmenuje se

Najdeš ho

Návštěvní hodiny má

Telefon

Co je to šikanování?

Za šikanování se považuje, když silnější žák nebo žáci pro vlastní potěšení, často opakovaně, ubližují druhým. V počátku se to děje nenápadně, prostřednictvím různých legráček a "testíků" (strkání, nadávání, schovávání věcí...), případně odmítáním, přehlížením, zesměšňováním a pomlouváním. Později se otravování života stupňuje a zdokonaluje. Nastupuje fyzické násilí (bití, krádeže a poškozování věcí). Šikanování je vážná věc a v řadě případů bývá trestným činem. Oběti mohou následky šikanování na těle i duši nést celý život.

Proč bývá člověk šikanován?

Není to proto, že by byl špatný, nebo proto, že by si to nějak zasloužil. Chyba není v něm, ale ve špatných vztazích mezi některými spolužáky. Převládá v nich bezohlednost a násilí.

Jak se můžeš bránit?

Když se ptali jednoho zoufalého žáka, proč o svém trápení neřekl rodičům, odpověděl: "Já nevím, když přijdu domů, tak se na to snažím nemyslet. A doufám, že už to bude lepší." Myslet si, že to bude lepší, je omyl. Nikomu nic neříct je strkání hlavy do písku, které situaci jenom zhoršuje. Nevzdávej to a udělej následující:

- **Obrat' se na mne jako na výchov-ného poradce. Mohu ti skutečně po-moci, budu ti věřit a neprozradím tě.**
- **Svěř se svým rodičům.**
- **V případě, že nenajdeš odvalu říct to mně ani svým rodičům, zavolej na pražskou Linku bezpečí, telefon 0800155555. Bezplatně můžeš telefo-novat z**

1 Kolář, M. Skrytý svět šikanování ve školách, str. 126

celé republiky. Nepotřebuješ k tomu peníze ani telefonní kartu. Tito lidé ti budou věřit, nejsi sám, komu se něco podobného děje.

PROgram primární PREVence¹

Cíle programu:

1.stupeň – zejména:

o seznámení s negativními následky SPJ

o prevence šikany a posilování pozitivních vztahů ve třídě prohloubit sebezpoznaní, posilovat sebevědomí podpora komunikačních dovedností nastavení správného hodnotového žebříčku, pocitu zodpovědnosti u žáků funkční adaptace ve společnosti prevence předčasné sexuality

Prostředky a metody:

interaktivní techniky, hry a diskuse hry využívající vrstevnického efektu působení na žáky prostřednictvím jejich prožitku

Témata:

1.ročník

Zdravé klima třídy, kamarádství 1 + 1

2.ročník

Problémy ve vztazích mezi dětmi – ubližování, prevence šikany 1 + 1

3.ročník

Alkohol, kouření 2 + 2

4.ročník

Bezpečné chování, zneužívání a týrání, drogy 2 + 2

5.ročník

Gamblerství, internet, závislosti 2 + 2

6.ročník

Koheze třídního kolektivu, zdravý životní styl 2 + 2

7.ročník

Problémy ve vztazích mezi chlapci a dívkami, prevence agresivity a násilí 2 + 2

8.ročník

Výchova k reprodukčnímu zdraví, právní vědomí 2 + 2

9.ročník

Právní vědomí, hodnotový systém 2 + 2

Cena 1000,- Kč přímé práce s dětmi za 1 vyučovací hodinu (2 lektoři)

V případě zájmu jsme schopni zajistit výjezdové akce zaměřené na posilování pozitivních vztahů ve třídě, ročníku apod. Výjezdové akce je možné zajistit v Praze i mimo ni.

1 http://www.proprev.cz/down/proprev_program_primarni_prevence.pdf

Organizační záležitosti:

Před uskutečněním programu proběhne konzultace s učiteli, metodikem prevence, při které by se lektor měl dozvědět o programech, které byly se třídou realizovány, měla by být upřesněna zakázka. Po skončení programu bude zpracována „Zpráva a průběhu programu“. Učitelé se zavazují respektovat důvěrnost informací, které se v průběhu programu nebo od lektora dozví. Po ukončení programu bude možné s učiteli projednat další postup, jak se třídou pracovat, popřípadě doporučit techniky

Žáci by měli být informováni o tom, že program proběhne, měli by být seznámeni s cíli programu.

**Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů
u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních
(č.j. 20 006/2007-51 ze dne 16.10.2007) ¹**

*Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR
Č. j.: 20 006/2007-51*

V Praze dne 16. října 2007

**Metodický pokyn
k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků
a studentů
ve školách a školských zařízeních**

Hlava I

Obecná ustanovení

Článek 1

Předmět úpravy

(1) Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů (dále jen „žák“) ve školách a školských zařízeních v souladu s § 29 odst. 1 a § 30 odst. 3 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, § 18 písm. c) zákona č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů, Konceptí státní politiky pro oblast dětí a mládeže, Národní strategií protidrogové politiky, Strategií prevence kriminality a Strategií prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy:

- a) vymezuje terminologii a začlenění prevence do školního vzdělávacího programu,
- b) popisuje jednotlivé instituce v systému prevence a úlohu pedagogického pracovníka,
- c) definuje Minimální preventivní program,
- d) doporučuje postupy škol a školských zařízení (dále jen „školy“) při výskytu vybraných rizikových forem chování dětí a mládeže.

(2) Primární prevence sociálně patologických jevů u žáků v působnosti MŠMT je zaměřena na:

- a) předcházení zejména následujícím rizikovým jevům v chování žáků:

záškoláctví,

šikana, rasismus, xenofobie, vandalismus,

kriminalita, delikvence,

užívání návykových látek (tabák, alkohol, omamné a psychotropní látky – dále jen „OPL“) a onemocnění HIV/AIDS a dalšími infekčními nemocemi souvisejícími s užíváním návykových látek,

závislost na politickém a náboženském extremismu,

¹ <http://www.msmt.cz/dokumenty/2007-11-1>

netolismus (virtuální drogy) a patologické hráčství (gambling)

b) rozpoznání a zajištění včasné intervence zejména v případech:

- domácího násilí,
- týrání a zneužívání dětí, včetně komerčního sexuálního zneužívání,
- ohrožování mravní výchovy mládeže,
- poruch příjmu potravy (mentální bulimie, mentální anorexie).

(3) Aktivity škol jsou cíleně směřovány k efektivní primární prevenci a eliminaci aktivit z oblasti neúčinné primární prevence.

(4) Tento metodický pokyn je určen pro právnické osoby vykonávající činnost škol zřizovaných MŠMT. Podpůrně je doporučován k využití i ostatním školám zapsaným do školského rejstříku a poskytovatelům služeb souvisejících se vzděláváním a výchovou.

Článek 2

Vymezení základních pojmů

(1) Primární prevence sociálně patologických jevů u žáků – základním principem strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže ve školství je výchova žáků ke zdravému životnímu stylu, k osvojení pozitivního sociálního chování a zachování integrity osobnosti. Jedná se o oblast zabývající se prevencí v oblastech uvedených v Čl. 1 odst. 2 s cílem zabránit výskytu rizikového chování v daných oblastech, nebo co nejvíce omezit škody působené jejich výskytem mezi žáky

(2) Nеспецифická primární prevence – veškeré aktivity podporující zdravý životní styl a osvojování pozitivního sociálního chování prostřednictvím smysluplného využívání a organizace volného času, například zájmové, sportovní a volnočasové aktivity a jiné programy, které vedou k dodržování určitých společenských pravidel, zdravého rozvoje osobnosti, k odpovědnosti za sebe a své jednání.

(3) Specifická primární prevence – aktivity a programy, které jsou zaměřeny specificky na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového chování žáků. Jedná se o:

a) všeobecnou prevenci, která je zaměřena na širší populaci, aniž by byl dříve zjišťován rozsah problému nebo rizika,

b) selektivní prevenci, která je zaměřena na žáky, u nichž lze předpokládat zvýšenou hrozbu rizikového chování,

c) indikovanou prevenci, která je zaměřena na jednotlivce a skupiny, u nichž byl zaznamenán vyšší výskyt rizikových faktorů v oblasti chování, problematických vztahů v rodině, ve škole nebo s vrstevníky.

(4) Efektivní primární prevence – kontinuální a komplexní programy, interaktivní programy, především programy pomáhající čelit žákům sociálnímu tlaku, zaměřené na zkvalitnění komunikace, nenásilné zvládání konfliktů, odmítání návykových látek, zvyšování zdravého sebevědomí, zvládání úzkosti a stresu apod.

(5) Neúčinná primární prevence:

a) zstrašování, citové apely, pouhé předávání informací, samostatně realizované jednorázové akce, potlačování diskuse,

b) hromadné aktivity nebo promítání filmu by měly být pouze doplňkem, na který by měl vždy navazovat rozhovor v malých skupinkách.

(6) Minimální preventivní program – konkrétní dokument školy zaměřený zejména na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a sociální rozvoj a rozvoj jejich sociálně komunikativních dovedností. Minimální preventivní program je

založen na podpoře vlastní aktivity žáků, pestrosti forem preventivní práce s žáky, zapojení celého pedagogického sboru školy a spolupráci se zákonnými zástupci žáků školy. Minimální preventivní program je zpracováván na jeden školní rok školním metodikem prevence, podléhá kontrole České školní inspekce, je průběžně vyhodnocován a písemné vyhodnocení účinnosti jeho realizace za školní rok je součástí výroční zprávy o činnosti školy.

Hlava II

Doporučené postupy v oblasti primární prevence sociálně patologických jevů u žáků

Článek 3

Začlenění primární prevence sociálně patologických jevů u žáků do školních vzdělávacích programů

(1) Do školního vzdělávacího programu vydaného ředitelem školy je začleněna problematika prevence sociálně patologických jevů u dětí, v případě není-li vydán rámcový vzdělávací program je tato problematika začleněna do osnov tak, aby se prevence sociálně patologických jevů u žáků stala přirozenou součástí školních osnov a výuky jednotlivých předmětů a nebyla pojmána jako nadstandardní aktivita škol.

(2) Každý pedagogický pracovník dbá, aby uplatňovaná prevence sociálně patologických jevů u žáků podle odstavce 1 byla prováděna komplexně, tj. ve všech oblastech, jichž se prevence sociálně patologických jevů u žáků dotýká:

- a) oblast zdravého životního stylu (výchova ke zdraví, osobní a duševní hygiena, výživa a pohybové aktivity),
- b) oblast společenskovední (komunikace, sociální dovednosti a kompetence),
- c) oblast přírodovědná (biologie člověka, fyziologie, chemie),
- d) oblast rodinné a občanské výchovy,
- e) oblast sociálně-právní.

(3) Školní preventivní strategie (školní preventivní program)

- a) je dlouhodobým preventivním programem pro školy a školská zařízení,
- b) je součástí školního vzdělávacího programu, který vychází z příslušného rámcového vzdělávacího programu, popř. přílohou dosud platných osnov a učebních plánů,
- c) vychází z omezených časových, personálních a finančních investic se zaměřením na nejvyšší efektivitu,
- d) jasně definuje dlouhodobé a krátkodobé cíle,
- e) je naplánována tak, aby mohla být řádně uskutečňována,
- f) se přizpůsobuje kulturním, sociálním či politickým okolnostem i struktuře školy či specifické populaci jak v rámci školy, tak v jejím okolí, respektuje rozdíly ve školním prostředí,
- g) oddaluje, brání nebo snižuje výskyt sociálně patologických jevů,
- h) zvyšuje schopnost žáků a studentů činit informovaná a zodpovědná rozhodnutí,
- i) má dlouhotrvající výsledky,
- j) pojmenovává problémy z oblasti sociálně patologických jevů dle čl. 1, odst. 1 a případné další závislosti, včetně anaboličtva, dopingu, násilí a násilného chování, intolerance a antisemitismu,
- k) pomáhá zejména těm jedincům, kteří pocházejí z nejvíce ohrožených skupin (minoritám, cizincům, pacientům či dětem) při ochraně jejich lidských práv,
- l) podporuje zdravý životní styl, tj. harmonickou rovnováhu tělesných a duševních funkcí s pocitem spokojenosti, chuti do života, tělesného i duševního blaha (výchova ke zdraví, osobní a duševní hygiena, výživa a pohybové aktivity),

m) poskytuje podněty ke zpracování Minimálního preventivního programu.

Článek 4

System organizace a řízení primární prevence sociálně patologických jevů u žáků

(1) MŠMT

- a) v návaznosti na schválené vládní dokumenty z oblasti primární prevence sociálně patologických jevů u žáků zpracovává příslušný koncepční materiál resortu na dané období,
- b) vytváří podmínky pro realizaci resortního systému prevence na národní úrovni v oblasti metodické a legislativní,
- c) každoročně vyčleňuje resortní finanční prostředky na primární prevenci,
- d) vytváří informační komunikační systém pro činnost resortního systému prevence,
- e) rozvíjí spolupráci v oblasti primární prevence na meziresortní úrovni,
- f) koordinuje činnost přímo řízených organizací (Výzkumný ústav pedagogický, Institut pedagogicko-psychologického poradenství, Národní institut pro další vzdělávání a Národní institut dětí a mládeže) v oblasti primární prevence a efektivně využívá jejich odborného potenciálu v oblasti metodické, vzdělávací, výzkumu a metodologie, v oblasti kontrolní využívá odborný potenciál České školní inspekce,
- g) svolává Výbor pro udělování certifikací programům primární prevence užívání návykových látek a na základě podkladů poskytnutých Agenturou pro certifikace při IPPP ČR uděluje certifikace,
- h) metodicky vede krajské školské koordinátory prevence.

(2) Krajský úřad (dále jen „KÚ“)

- a) koordinuje činnosti jednotlivých institucí systému prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy na krajské úrovni a zajišťuje naplňování úkolů a záměrů obsažených ve Strategii prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy,
 - b) v rámci organizační struktury krajského úřadu pověřuje vhodného pracovníka funkcí "krajského školského koordinátora prevence"
 - c) vytváří podmínky pro realizaci Minimálních preventivních programů ve školách svého regionu a kontroluje jejich plnění (přerozdělování finančních prostředků z Programů na podporu aktivit v oblasti prevence SPJ u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT na daný rok – Program I),
 - d) zabezpečuje funkční systém vzdělávání pedagogických a dalších pracovníků školství na úrovni kraje, zaměřený na zvyšování jejich odborné způsobilosti pro činnost v oblasti prevence,
 - e) zařazuje do dlouhodobých záměrů vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v kraji témata týkající se specifické i nespecifické primární prevence,
 - f) v rámci koncepce školské politiky a své pravomoci zřizuje pedagogicko psychologické poradny⁵ a vymezuje jejich územní působnost.
- Krajskému úřadu se doporučuje každoročně vyčleňovat z jeho rozpočtu finanční prostředky určené výhradně na specifickou primární prevenci.

(3) Krajský školský koordinátor prevence

- a) za účelem koordinace činností realizovaných v rámci krajské koncepce (programu) prevence spolupracuje s krajským protidrogovým koordinátorem a koordinátorem prevence kriminality KÚ; spolu s nimi a s dalšími subjekty podílejícími se na prevenci v rámci kraje se aktivně účastní na vytváření a zdokonalování krajské koncepce (programu) prevence na příslušné období, prosazuje přitom naplňování úkolů a záměrů obsažených ve Strategii MŠMT,

- b) monitoruje situaci ve školách v regionu z hlediska podmínek pro realizaci Minimálních preventivních programů a navazujících aktivit v oblasti prevence,
- c) metodicky vede a spolupracuje s metodiky prevence v pedagogicko-psychologických poradnách zřizovaných krajem při koordinaci preventivních aktivit škol v rámci kraje a participuje na zajišťování pracovních porad (seminářů) pro školní metodiky prevence, kteří ve školách v kraji působí,
- d) provádí kontrolu naplňování Minimálních preventivních programů a připravuje jejich vyhodnocení, využívá jeho výsledků pro návrhy inovací v krajské koncepci a programu prevence a prostřednictvím hejtmana kraje je předkládá MŠMT,
- e) sumarizuje návrh na financování Minimálních preventivních programů a dalších aktivit v oblasti prevence ze státních zdrojů.

(4) Metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně (dále PPP)

- a) zajišťuje v PPP specifickou prevenci sociálně patologických jevů a realizaci preventivních opatření v oblasti územní působnosti vymezené krajským úřadem podle odstavce (2),
- b) zajišťuje koordinaci a metodickou podporu školních metodiků prevence, organizuje pro ně pravidelné pracovní porady (semináře) a poskytuje jim individuální odborné konzultace,
- c) na žádost školy pomáhá ve spolupráci se školním metodikem prevence a dalšími pedagogickými pracovníky řešit aktuální problémy související s výskytem sociálně patologických jevů ve škole,
- d) udržuje pravidelný kontakt se všemi institucemi, organizacemi a jednotlivci, které se v kraji v prevenci angažují,
- e) spolupracuje s krajským školským koordinátorem prevence zejména při vypracovávání podkladů pro výroční zprávy či jiná hodnocení a při stanovování priorit v koncepci preventivní práce ve školství na úrovni kraje,
- f) pečuje o svůj odborný rozvoj formou dalšího vzdělávání v problematice specifické prevence,
- g) minimální rozsah činnosti metodika prevence v PPP je 0,5 úvazku, doporučený rozsah činnosti je plný úvazek.

(5) Ředitel školy

Vytváří podmínky pro předcházení vzniku sociálně patologických jevů zejména

- a) zabezpečením poskytování poradenských služeb ve škole se zaměřením na primární prevenci sociálně patologických jevů,
- b) koordinací tvorby, kontrolou realizace a pravidelným vyhodnocováním Minimálního preventivního programu a začleněním Školního preventivního programu do osnov a učebních plánů školního vzdělávacího programu školy,
- c) řešením aktuálních problémů souvisejících s výskytem sociálně patologických jevů ve škole,
- d) jmenováním školním metodikem prevence pedagogického pracovníka, který má pro výkon této činnosti odborné předpoklady, případně mu umožní studium k výkonu specializovaných činností v oblasti prevence sociálně patologických jevů,
- e) pro systematické další vzdělávání školního metodika v oblasti specifické primární prevence a pro činnost školního metodika s žáky a zákonnými zástupci ve škole,
- f) podporou týmové spolupráce školního metodika, výchovného poradce, školního psychologa/školního speciálního pedagoga, třídních učitelů a dalších pedagogických pracovníků školy při přípravě, realizaci a vyhodnocování Minimálního preventivního programu,

g) spoluprací s metodikem prevence v PPP a s krajským školským koordinátorem prevence,

h) podporou aktivit příslušného obecního úřadu zaměřených na využívání volného času žáků se zřetelem k jejich zájmům a jejich možnostem a spolupráci se zájmovými sdruženími a dalšími subjekty.

(6) Školní metodik prevence

Standardní činnosti školního metodika prevence jsou vymezeny právním předpisem.

(7) Třídní učitel (ve vztahu k primární prevenci):

a) spolupracuje se školním metodikem prevence na zachycování varovných signálů, podílí se na realizaci Minimálního preventivního programu a na pedagogické diagnostice vztahů ve třídě,

b) motivuje k vytvoření vnitřních pravidel třídy, která jsou v souladu se školním řádem, a dbá na jejich důsledné dodržování (vytváření otevřené bezpečné atmosféry a pozitivního sociálního klimatu ve třídě); podporuje rozvoj pozitivních sociálních interakcí mezi žáky třídy,

c) zprostředkovává komunikaci s ostatními členy pedagogického sboru a je garantem spolupráce školy se zákonnými zástupci žáků třídy,

d) získává a udržuje si přehled o osobnostních zvláštностech žáků třídy a o jejich rodinném zázemí.

Článek 5

Minimální preventivní program

(1) Na tvorbě a realizaci Minimálního preventivního programu se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy. Koordinace tvorby a kontrola realizace patří ke standardním činnostem školního metodika prevence, při tvorbě a vyhodnocování Minimálního preventivního programu školní metodik prevence dle potřeby spolupracuje s metodikem prevence v PPP.

(2) Škola vždy zpracovává Minimální preventivní program, který podléhá kontrole České školní inspekce. K zahájení nebo rozvinutí prioritních preventivních projektů realizovaných jako součást Minimálního preventivního programu nebo k zabezpečení Minimálního preventivního programu může škola využít dotačního řízení v rámci „Programů na podporu aktivit v oblasti prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT na daný rok (zpravidla se jedná o Program I – preventivní programy realizované školami). Uvedený program každoročně vyhlašují příslušné krajské úřady za podmínek stanovených manuálem pro předkladatele projektů vydaným MŠMT.

(3) Rozhodne-li se škola využít konkrétní dotační program dle odstavce 2, potom příslušné informace o programu a jeho podmínkách v daném regionu poskytuje příslušný krajský úřad.

Článek 6

Odměňování školního metodika prevence a metodika prevence v PPP

(1) Pedagogickému pracovníkovi, který vedle přímé pedagogické činnosti vykonává také specializované činnosti¹⁸, k jejichž výkonu jsou nezbytné další kvalifikační předpoklady, se poskytuje příplatek ve výši 1 000 až 2 000 Kč měsíčně.

(2) Nezbytnými dalšími kvalifikačními předpoklady dle odstavce 1 se rozumí studium k výkonu specializovaných činností v oblasti prevence sociálně patologických jevů v délce trvání nejméně 250 vyučovacích hodin ukončené obhajobou závěrečné písemně

práce a závěrečnou zkouškou před komisí (program zahrnuje 250 hodin přímé i nepřímé výuky, včetně stáží na odborných pracovištích poskytujících poradenskou, intervenční a léčebnou pomoc – dle Standardů pro udělování akreditací DVPP).

(3) S přihlédnutím k náročnosti a odbornému zaměření činnosti školního metodika prevence není vhodné slučovat jeho funkci s funkcí výchovného poradce.

Článek 7

Doporučené postupy při výskytu sociálně patologických jevů ve škole a právní vymezení jednotlivých případů

Doporučené postupy řešení případů konzumace tabákových výrobků, alkoholu a OPL ve škole a případů souvisejících s krádežemi a vandalismem v prostředí škol jsou popsány v příloze č. 1.

Článek 8

Školní řád v oblasti prevence sociálně patologických jevů

Doporučená úprava školního řádu školy a vnitřního řádu školského zařízení ve vztahu k prevenci sociálně patologických jevů ve školách a vzor „Souhlas zletilého žáka a studenta nebo zákonného zástupce nezletilého žáka s orientačním testováním žáka na přítomnost OPL“ jsou uvedeny v příloze č. 2.

Hlava III

Závěrečné ustanovení

Článek 9

Zrušovací ustanovení

Zrušuje se Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže č.j.: 14 514/2000-51 zveřejněný ve Věstníku MŠMT České republiky, sešit 10 z 29. srpna 2000.

Článek 10

Účinnost

Tento Metodický pokyn nabývá účinnosti dnem jeho zveřejnění ve Věstníku MŠMT České republiky.

Ing. Eva Bartoňová, v.r.

I. náměstkyně ministryně školství, mládeže a tělovýchovy

O SDRUŽENÍ „ŽIVOT BEZ ZÁVISLOSTÍ“¹

Kdo jsme:

Jsme nestátní, nezisková organizace, která vznikla v roce 1994 za účelem realizace primární prevence návykových látek a sociálně nežádoucích jevů. Tato činnost se postupně rozrostla o oblast psychoterapie, vzdělávání ostatních odborníků v této oblasti a dalšího servisu spojeného s prevencí.

V současnosti realizujeme prevenci sociálně patologických jevů, jako je zneužívání návykových látek, týrání dětí, sexuální zneužívání, šikana, agresivita, kriminalita.

Co děláme:

Komplexní programy primární prevence sociálně patologických jevů na základních a středních školách městských částí Prahy 2, 3, 4,7,8,11. Každé dítě, kterého se týká tento program absolvuje během let celkem 40 hodin přímé práce se specializovaným psychologem v rámci své třídy. Dále realizujeme adaptační, kohezivní a kompenzační výjezdy tříd.

Vydáváme metodický časopis Prevence určený pro odbornou veřejnost v oblasti prevence.

Realizujeme vzdělávací programy krátkodobého charakteru pro psychology a pedagogy.

KVP- Komplexní výcvik preventistů (dvouletý a pětiletý cyklus)

Poradna metodika prevence každý metodik prevence může přinést do poradny jakýkoliv dotaz z praxe. Jedenkrát měsíčně se zde setká s odborníky z dané oblasti a může konzultovat svou problematiku.

Komunikační a diskusní semináře vhodné pro Minimální preventivní programy základních škol.

Individuální psychoterapie

Kdo realizuje programy:

Realizátory programů jsou v o. s. ŽIVOT BEZ ZÁVISLOSTÍ vysokoškolsky vzdělaní psychologové a pedagogové, kteří jsou na tuto oblast specializováni. Prevence je jejich hlavní pracovní činností a mají odborné dlouhodobé výcviky, které umožňují pracovat kvalifikovaně s třídním kolektivem.

S kým pracujeme:

Naší cílovou populací jsou především děti základních a středních škol. Jedná se o cca 14 000 dětí a studentů. V rámci prevence jsme v písemném kontaktu s rodiči těchto dětí.

Dále jsou naší cílovou populací pedagogové a psychologové z celé republiky, kteří se účastní našich vzdělávacích aktivit.

Pokud chcete bližší informace:

Telefon: 222 716 740, mobil: 602 255 508, e-mail: h.vrbkova@seznam.cz

¹ http://www.zivot-bez-zavislosti.cz/?s=o_sdruzeni

Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy ¹

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále ministerstvo) má stěžejní podíl v primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v České republice. V oblasti protidrogové primární prevence bylo ministerstvo usnesením vlády č. 549/2003, o posílení národní protidrogové politiky, pověřeno koordinací primární protidrogové prevence na meziresortní úrovni.

Je to dáno nejen celkovým počtem dětí, žáků a studentů vzdělávajících se ve školách, ale také celkovou délkou působení školního prostředí na ně. Období školního vzdělávání má velmi významnou funkci v oblasti formování osobnosti mladých lidí a vše, co se v tomto období nepodaří se jen velmi obtížně napravuje v období dospělosti. Toto je také důvod, proč je oblastí prevence sociálně patologických jevů u školní populace věnována mimořádná pozornost, a to nejen ze strany ministerstva, ale i všech dalších složek podílejících se na řízení školství, zvláště pak krajů a obcí.

Sociálně patologické jevy vnímáme jako celek a až poté je pracovně dělíme na prevenci drogových závislostí a prevenci kriminality. Primární prevencí rozumíme veškeré konkrétní aktivity realizované s cílem předejít problémům a následkům spojeným se sociálně patologickými jevy, případně minimalizovat jejich dopad a zamezit jejich rozšíření.

Základní cíle strategie:

- výchova ke zdravému životnímu stylu,
- rozvoj a podpora sociálních kompetencí,
- zkvalitněním koordinace a kontroly specifické primární prevence napříč resorty dosáhnout vyšší kvality a efektivity prováděných programů,

Východiska strategie primární prevence ve školství:

- Pravidelná setkávání s okresními a krajskými koordinátory.
- Analýza potřeb terénu.
- Dlouhodobé cíle v krajích.
- Zkušenosti z naplňování minulých koncepcí.
- Pojetí prevence v zásadních vládních a mezistátních dokumentech.

Zásady primární prevence ve školství:

Prevence v působnosti resortu školství, zahrnuje především aktivity v oblastech :

¹ <http://www.msmt.cz/socialni-programy/strategie-prevence-socialne-patologickych-jevu-u-deti-a>

- násilí a šikanování,
- záškoláctví,
- kriminality, delikvence, vandalismu aj. forem násilného chování,
- ohrožení mravnosti a ohrožování mravní výchovy mládeže,
- xenofobie, rasismu, intolerance a antisemitismu,
- užívání návykových látek (vč. opomíjeného alkoholu a kouření), anabolik, medikamentů a dalších látek,
- virtuálních drog a patologického hráčství (gambling),
- diváckého násilí.
- komerčního sexuálního zneužívání dětí,
- syndromu týraných a zneužívaných dětí,
- sekt a sociálně patologických náboženských hnutí.

Členění primární prevence:

- Nespecifickou primární prevencí se rozumí volnočasové aktivity, které tvoří nedílnou součást obecné primární prevence a jejímž obsahem jsou všechny metody a přístupy umožňující rozvoj harmonické osobnosti, včetně možnosti rozvíjení nadání, zájmů a pohybových a sportovních aktivit. Programy nespecifické prevence (např. různé volnočasové aktivity) by existovaly a byly žádoucí i v případě, že by neexistovaly sociálně patologické jevy.
- Specifická primární prevence tj. systém aktivit a služeb jedincům, u nichž lze v případě jejich absence předpokládat další negativní vývoj. Podpůrné programy pro rizikové skupiny, pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami jako prevence před exkluzí

Cíle specifické primární prevence

- Provázanost systému resortu školství se systémy ostatních věcně příslušných resortů.
- Jednotný systém koordinace činností v oblasti primární prevence na horizontální i vertikální úrovni preventivní činnosti přímo řízených organizací MŠMT a preventivních strategií na úrovni krajů.
- Efektivní spolupráce na mezinárodní úrovni v oblasti primární prevence sociálně patologických jevů dětí a mládeže.
- Funkční informační systém pro realizaci preventivního působení.
- Funkční systém vzdělávání školních a metodiků a krajských koordinátorů prevence.
- Efektivní systém akreditací vzdělávacích programů v oblasti primární prevence.
- Vícezdrojové a víceleté financování projektů primární prevence.

Cílové skupiny specifické primární prevence

Děti a mládež:

Cílem působení v oblasti prevence sociálně patologických jevů je dítě odpovědné za vlastní chování a způsob života v míře přiměřené jeho věku s posílenou duševní odolností vůči stresu, negativním zážitkům a vlivům.

- schopné dělat samostatná (a pokud možno správná) rozhodnutí,
- přiměřenými sociálně psychologickými dovednostmi,
- schopné řešit, případně schopné nalézt pomoc pro řešení problémů,
- s vyhraněným negativním vztahem k návykovým látkám,
- podílející se na tvorbě prostředí a životních podmínek.

Pedagogičtí pracovníci

- Zvyšování odolnosti dětí a mládeže proti sociálně patologickým jevům vyžaduje systémovou a koordinovanou přípravu realizátorů preventivních aktivit ve školách a školských zařízeních.
- Předpokladem naplňování cílů v oblasti prevence je pedagog vzdělaný, odborně erudovaný, komunikativně, psychologicky a speciálně pedagogicky vybavený.

Specifické cílové skupiny

Prevence založená ve společnosti předpokládá řadu spolupracujících složek. Vedle rodiny, škol a školských zařízení je třeba sladěných a propojených opatření v oblasti sociálně právní ochrany dětí, zdravotnických zařízení, místní samosprávy, nestátních neziskových organizací, poradenských institucí ve školství, duchovních sdružení, policie, kulturních středisek, zájmových organizací, podnikatelských subjektů apod.

Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence užívání návykových látek

Nástroj pro posuzování kvality preventivních programů.

Obecné požadavky na programy:

- přístupnost odborných programů a respektování práv klientů,
- respektování specifických problémů a potřeb cílové skupiny,
- zásady poskytování odborných programů,
- odborné vedení a rozvoj pracovníků a týmů (zajištění podmínek pro kvalitní práci a profesní rozvoj),
- dostupnost a vnější vztahy,
- zajištění základních organizačních, personálních a ekonomických požadavků na poskytovatele,
- minimální bezpečí (BOZP, výskyt infekce, evakuační plán, suicidiální tendence, násilí, akutní intoxikace apod.),

- jasné stanovení materiálně technických potřeb programu,
- program musí být součástí širšího systému ,
- preventivního působení (zajištění návaznosti),
- hodnocení kvality a efektivity odborných programů.

Realizátorem tohoto procesu je Institut pedagogicko psychologického poradenství (IPPP), jejímž kolem je zejména:

- Vzdělávání auditorů (certifikátorů).
- Zajištění realizace místního šetření.

Zaměření programů:

- Programy specifické primární prevence poskytované v rámci školní docházky.
- Programy specifické prevence poskytované mimo rámec školní docházky.
- Programy včasné intervence.
- Vzdělávací programy v oblasti specifické primární prevence.
- Ediční činnost v oblasti primární prevence.

Sekundární prevence.

Do tohoto systému se v rámci resortu školství řadí Střediska výchovné péče. Tato střediska:

- jsou součástí vybraných diagnostických ústavů a výchovných ústavů,
- mají činnost definovanou dle §§ 16 až 17 zákona č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních,
- mají za úkol napomoci při předcházení vzniku a rozvoji negativních projevů chování dítěte nebo narušení jeho zdravého vývoje, zmírňovat nebo odstraňovat příčiny nebo důsledky již vzniklých poruch chování,
- pracují převážně na úrovni prevence sekundární,
- přijímají své klienty (děti či rodiče) na základě jejich svobodného rozhodnutí,
- se dělí na pracoviště:
 - ambulantní
 - celodenní (stacionární)
 - lůžková (internátní),
- pracují převážně s celou rodinou,
- nabízí a poskytují všestranně preventivní výchovnou péči a psychologickou pomoc dětem a mládeži s rizikem či s projevy poruch chování a negativních jevů

v sociálním vývoji a dětem a mládeži propuštěným z ústavní výchovy při jejich integraci do společnosti,

- poskytují konzultace, odborné informace a pomoc zákonným zástupcům, pedagogickým pracovníkům škol a školských zařízení v oblasti výchovy a vzdělávání žáků s rizikem či s projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji,
- spolupracují na zpracování plánů aktivit prevence sociálně patologických jevů a drogových závislostí na území své působnosti,
- zpracovávají odborné podklady na vyžádání soudů, policie a OSPOD pro jejich rozhodnutí, vč. ústavní výchovy,
- spolupracují s probační a mediační službou.

Kurzy společnosti LUMEN VITALE - centrum vzdělávání, o.s. ¹

1. Primární prevence

Datum konání: 24.5.2007

Prevence rizikových projevů a vytváření zdravějšího klimatu ve škole.

Jsou kladeny vysoké požadavky na odborné znalosti pedagogů z hlediska psychologicko-pedagogických znalostí. Úkolem pedagoga je vytvářet přirozenou podporu dítěti, akceptovat jeho tělesné i duševní, fyziologické i psychologické stavy a rozpoložení, jeho potřeby, zájmy, těžkosti i problémy. Specifická primární prevence je zaměřená na vědomosti, porozumění a způsoby přemýšlení, osvojování a rozvoj emočních dovedností a kompetencí, nabízí prostor k diskusi a vzájemnému porozumění, umožňuje stanovit realistické cíle, rozvíjí sociálně přijatelné postoje a hodnoty.

Nespecifická primární prevence bývá zaměřena na předávání informací a volný čas.

V rámci preventivních programů by měly být ve školách diferencovány preventivní přístupy zejména vzhledem ke struktuře osobnosti dětí a k jejich potřebám.

2. Agrese a možnosti práce s ní (8 vyuč.hodin) ²

Určeno pro: pedagogy všech typů škol

Místo konání : Radlická 99, Radlice

Datum: čtvrtek 13.listopadu 8.30 – 15.30 s polední přestávkou, cena 1250,- Kč

Agresivní žák, agresivní rodič. Zdroje a formy agresivity, jak těmto projevům a situacím rozumět, konstruktivní a problematické přístupy k těmto situacím, prevence zátěžových situací, vlastní negativní emoce a práce s nimi.

1 http://www.vzdelavani-centrum.cz/prevence_sikany.htm

2 http://www.vzdelavani-centrum.cz/akt_nab.htm

Studium k výkonu specializovaných činností - prevence sociálně patologických jevů¹

Seminář č. 1-01-2-21

Termín konání: 10. duben 2008, 9:00 - 15:00 hodin, 23. duben 2008, 9:00 - 15:00 hodin, 20. květen 2008, 9:00 - 15:00 hodin, 9. červen 2008, 9:00 - 17:00 hodin, 10. červen 2008, 9:00 - 15:00 hodin, 11. červen 2008, 9:00 - 21:00 hod., 12. červen 2008, 9:00 - 14:00 hodin.

Obsah: Studium pro získání způsobilosti k výkonu specializovaných činností v oblasti prevence sociálně patologických jevů dle zákona č. 563/2004 Sb. a § 9c) vyhlášky č. 317/2005 Sb. v celkové délce 250 hodin (200 hodin výuky a 50 hodin odborných stáží). Obsahuje 9 základních modulů - Poradenské systémy a primární prevence ve školství, Legislativní rámec pro práci školního metodika prevence, Primární prevence v podmínkách školy a její zařazení do školních poradenských služeb, Specifika role školního metodika prevence v systému práce školy, Systém primární prevence ve školství, Školní třída, její vedení a diagnostika, Rodina a komunikace s rodiči (osobami odpovědnými za výchovu), Sociálně nežádoucí jevy, Monitorování a evaluace primární prevence. V rámci prvního roku studia vypracují frekventanti ročníkovou práci, která bude zaměřena na specifiku tvorby školního programu prevence sociálně nežádoucích jevů. Celé studium bude zakončeno obhajobou závěrečné písemné práce a složením závěrečné zkoušky před zkušební komisí.

Určeno: absolventům magisterského studijního programu jakéhokoliv učitelského oboru nebo absolventům magisterského studia nečitelského zaměření, doplněného o studium pedagogiky podle § 22 odst. 1 písm. a) zákona č. 563/2004 Sb., kteří jsou nebo se připravují na pozici školního metodika prevence

¹ http://www.proprev.cz/down/Kurz_pro_metodiky_Hradec.pdf

Lektor: Mgr. Michaela Veselá, Mgr. Miroslav Hricz, Mgr. Břetislav Brejcha, Mgr. Daniel Dvořák a další zkušení lektori **Garant:** Bc. Eva Kuncová (kuncova@cvkhk.cz)

Poplatek: 16 000 Kč/ 4 semestry

**Školské zařízení pro další vzdělávání pedagogick[©]ch pracovníků
Královéhradeckého kraje, Hradec Králové, Štefánikova 566**

493 522 326, 722 569 514, www.cvkhk.cz, kuncova@cvkhk.cz

O projektu „Silní bez násilí“¹

Základní myšlenkou projektu SILNÍ BEZ NÁSILÍ je pomocí zážitkových technik, modelových situací, hudby a tance pracovat na posílení sebevědomí dětí, dodat jim odvalu a případně vzor pro řešení násilí a šikany v jejich bezprostředním okolí. Žáci jsou plně zapojeni do přípravy muzikálu STREETLIGHT ve spolupráci s mezinárodní skupinou GenRosso. Tento program primární prevence se nezaměřuje výhradně na agresora či oběť, ale klade si za cíl oslovit především nečinně přihlížející většinu.

Projekt se skládá ze čtyř základních modulů:

První je založen na spolupráci týmu psychologů a dalších odborníků s pedagogy, kteří jsou seznámeni s dějem muzikálu a společně se zabývají tématy sebedůvěry, násilí, šikany, zaujetí po stoje k šikaně aj. Dotvářejí také metodiku práce s dětmi.

Druhým modulem je tříměsíční práce dětí s učiteli, kteří s hlavními myšlenkami projektu pracují ve všech vyučovacích předmětech. Děti se seznamují s postavami muzikálu a aktivně se zabývají danými tématy.

Jakýmsi pomyslným vyvrcholením je třetí modul, tzv. „projektový týden“. V této části projektu se celá škola společně se skupinou GenRosso věnuje přípravě veřejného představení muzikálu v jednotlivých workshopech. Do vystoupení je možné zapojit až 250 dětí, které přebírají různé úlohy v rámci muzikálu. Stávají se z nich členové souboru, a to od herců a tanečníků přes zvukaře a osvětlovače až po výtvarníky scény. Muzikál STREETLIGHT vytvořili členové skupiny GenRosso na základě skutečného příběhu, který se odehrál na konci 60. let minulého století v prostředí gangů na předměstí Chicaga. Jordan, hlavní postava muzikálu, je postaven před důležité rozhodnutí, jaký postoj zaujme k násilí a zda bude nadále součástí tohoto bludného kruhu nebo i přes riziko osobního ohrožení vystoupí z davu. Na pozadí tohoto příběhu se objevují základní témata, jakými jsou přátelství, láska, pomsta, osobní odpovědnost anebo příslušnost ke skupině aj.

Čtvrtým modulem projektu jsou následné aktivity. Tedy jakýsi prostor a podpora pro iniciativy dětí, které myšlenky tohoto projektu natolik zaujaly, že se budou chtít nadále zabývat šířením poselství, které SILNÍ BEZ NÁSILÍ přináší.

¹ <http://silnibeznasili.cz/projekt.html>

**Mezinárodní konference
PREVENCE NÁSILÍ MEZI DĚTMI¹**

pátek 23. ledna 2009

Kancelář veřejného ochránce práv - Údolní 39, 602 00 Brno

Program: 10,00 – 17,00 hod.

moderují: Miloslav KOTEK, Lukáš LAZECKÝ (TRIALOG, o. s.),
Mathias KAPS, Christian RÖSER (STARKMACHER, e. V.)

(10,00 – 10,30)

● **Přivítání a úvodní pozdravy VIP**

JUDr. Otakar MOTEJL, veřejný ochránce práv + čeští a zahraniční hosté

(10,30 - 11,15)

● Mathias KAPS + Christian RÖSER (STARKMACHER e. V.)

● Valerio GENTILE + Benedikt ENDERLE (Gen Rosso)

● Prof. Dr. Günther HIRTH:

„**Prezentace projektu *Silní bez násilí***“ (o historii projektu a konkrétních realizacích v jednotlivých zemích, projekce filmu - mix z jednotlivých zemí, ko-referáty nezávislých subjektů, panelová diskuse partnerů projektu)

(11,15 - 11,30)

● Mgr. Markéta OLBERTOVIČOVÁ, ředitelka ZŠ Gajdošova, Brno

„**Projekt *Silní bez násilí* v ZŠ Gajdošova v Brně z pohledu vedení školy**“

(11,30 - 11,45)

● Bernd STRAUCH, předseda rady a starosta města Hannover

● Mathias BORMANN, ředitel JVA Hannover

Odborný referát (*název příspěvku v jednání*)

(11,45 - 12,00)

● Dr. med. Filip CABY, odborný lékař a klinický psychoterapeut pro děti a mládež, Papenburg

Odborný referát (*název příspěvku v jednání*)

(12,00 - 12,15)

● **D i s k u z e**

(12,15 – 13,15) **o b ě d** (raut v prostorách KVOP)

(13,15 – 13,30)

● **Kulturní vložka na začátek dalšího bloku**

(*v jednání taneční skupina ze ZŠ Gajdošova*)

¹ <http://www.trialog-brno.cz/>

(13,30 – 13,45)

- Dr. Michal KOLÁŘ, terapeut:
„Možnosti prevence šikany“

(13,45 – 14,00)

- prof. PhDr. Mojmir SVOBODA, CSc., psycholog, vedoucí Psychologického ústavu FF MU Brno:
„Masmédia – agresivita – české děti “

(14,00 – 14,15)

- Mgr. Petr HROCH, psycholog, Poradna pro rodinu, Olomouc:
"Agresivita a svět dětí bez hranic"

(14,15 – 14,30)

- **D i s k u z e**

(14,30 – 15,00)

p ř e s t á v k a

(15,00 - 15,15)

- Mgr. Pavel GÖTH, předseda senátu Krajského soudu Brno
„Násilí mezi dětmi z pohledu soudce“

(15,15 - 15,30)

- Wolfgang WIRTH, vedoucí kriminologických služeb Ministerstva spravedlnosti NRW
„Prevence násilí ve věznicích Nordrhein-Westfalen a projekt *Silní bez násilí*“

(15,30 – 15,45)

- sociální pracovník - např. nízkoprahový klub pro děti a mládež (v jednání)
„Násilí a terénní práce s mládeží“

(15,45 - 16,00)

- **D i s k u z e**

(16,00 - 16,30)

p ř e s t á v k a

(16,30 - 17,00)

- **Závěrečné shrnutí, výstupy konference, prohlášení pro tisk**

Kurzy organizované „Společně k bezpečí“¹

1. Prevence, diagnostika a vyšetřování školního šikanování I. a II.

Anotace - vzdělávací cíl: Cílem je seznámit účastníky s problematikou školního násilí a problematikou školního šikanování. Účastník si osvojí dovednosti nutné k rozpoznání tohoto jevu a k jeho vyšetřování. Důraz je kladen na dynamiku vztahů ve školní třídě a škole, na vyšetřování, rozkrývání šikany a na možnosti řešení. Vzdělávací program je podle zadání školy – objednavatele koncipován více preventivně nebo více jako vyšetřovací a identifikační model.

Osnova: právní aspekty školního násilí a školního šikanování; příčiny delikventního chování mladých lidí; základní kriminologické teorie; preventivní možnosti ošetření jevu – sekundární a terciární prevence.

Praktická část: kazuistické rozборы; modelové případy; nácvik vyšetřování – rozbor zjištěných údajů; vedení rozhovoru s pachatelem, obětí a svědky

Výsledky a zkušenosti: Od roku 2005 se semináře zúčastnilo 1685 pedagogů všech typů škol a zařízení. Jedná se o nejžádanější seminář se zcela jednoznačnými a prokazatelnými výsledky – absolventi jsou schopni šikanu identifikovat, zacházet s ní, vést rozhovory s účastníky i jejich zákonnými zástupci a jevu postavit ve škole jasnou hranici. Významný efekt má seminář v provedení pro konkrétní školy – celé školní pedagogické kolektivy.

2. Školní násilí - seminář a dílna

Anotace - vzdělávací cíl: Cílem je naučit účastníky zacházet se školním násilím, rozpoznat ho, identifikovat, zjistit jeho příčiny a navrhnout způsoby řešení, eliminace nebo vytvořit nápravně výchovný plán ve spolupráci se žákem a jeho zákonnými zástupci. Účastník si osvojí dovednosti nutné k zacházení se šikanou, napadením učitelů, zneužíváním moci učitelů vůči žákům, agresivitou mezi žáky, zacházením se zbraněmi ve školním prostředí, vandalismem apod. Důležitým cílem je orientace v síti dalších zúčastněných institucí – rodina, samospráva, policie a získání jistoty při žádání těchto institucí o spolupráci. Účastníci se seznámí s některými preventivními programy úspěšně realizovanými a evaluovanými, které se používají k řešení problematiky v zahraničí nebo v ČR.

Osnova vzdělávací akce:

TEORETICKÁ část:

- příčiny školního násilí
- definice školního násilí a školního šikanování

1 <http://www.spolecnekbezpeci.cz/skb-pro-skoly.php>

- zdroje agresivního chování, výzkumná zjištění
- individuální rizikové faktory
- sociální rizikové faktory
- preventivní programy (přehled, zkušenosti)

PRAKTICKÁ část:

- diagnostika jednotlivých forem školního násilí
- kazuistické rozbory
- modelové případy (zbraně ve škole, napadení učitele, anonymní hrozby, vandalismus, pornografie, sebepoškozování, agrese vůči věcem a lidem)
- nácvik řešení školního násilí v konkrétních modelových situacích

3. Školní preventivní program a jeho tvorba –seminář s dílnou

Anotace – vzdělávací cíl: Vytvoření konkrétního Preventivního programu dané školy tak, aby byl součástí jejího každodenního života, měl smysl a plnil skutečnou preventivní úlohu. Účastníci se seznámí s přímými praktickými metodami tvorby programu, způsoby jak jej lze financovat a realizovat tak, aby škola byla jeho autorem, ale rozhodně ne jediným realizátorem.

Výsledky a zkušenosti: Od roku 2005 se semináře zúčastnilo 156 pedagogů, většinou školních metodiků prevence. Výsledky se kryjí s cílem uvedeným v anotaci.

4. Prevence kriminality a sociálně patologických jevů ve školním prostředí – seminář s besedou

Anotace - vzdělávací cíl: Prohloubit znalosti a dovednosti účastníků vzdělávacího programu v oblasti primární prevence rizikového chování a dalších sociálně patologických jevů. Účastníci se seznámí s různými formami efektivní primární prevence rizikového chování, s možnostmi řešení problémových situací, ve kterých se žáci a pedagogové ve školním prostředí ocitají. Vyjasní si roli jednotlivých pedagogických a nepedagogických pracovníků školy v dané problematice – třídních učitelů, školních poradenských týmů apod. Pomocí praktického nácviku získají základní sociálně pedagogické dovednosti nutné pro diagnostiku a řešení nejtypičtějších problémových situací – krádeže ve škole, dítě pod vlivem návykové látky, dítě jako distributor návykové látky, závislostní chování, rozpoznání syndromu CAN, konflikt mezi žákem a učitelem. Účastník bude na základě znalostí, které si v rámci programu osvojí, schopen problémový jev diagnostikovat, posoudit z hlediska legislativy a navrhnout škole, žákovi a jeho zákonným zástupcům efektivní nápravný plán.

Osnova:

TEORETICKÁ část:

- Základy právního vědomí – zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů ; zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon a související

- prováděcí předpisy
- Aktuální stav v oblasti kriminality dětí a mládeže v ČR, zákon č. 218/2003 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o soudnictví ve věcech mládeže
- Internalitní a externalitní kontrola kázně
- porozumění vzniku SPJ, podhoubí, kde se vzaly
- diagnostika SPJ ve školním prostředí
- možnosti krizové intervence ve školním prostředí (co škola může a co po ní nelze chtít)
- co můžete, co musíte – alkohol, násilí, ubližování, drogy, extremismus, krádeže
- záškoláctví – proč, co znamená, jak řešit
- role preventisty, učitele, třídního učitele, výchovného poradce a vedení školy v prevenci
- komunikace s rodinou zasaženou SPJ + příslušnými institucemi a organizacemi (policie, obecní policie, kurátoři atd.)

PRAKTICKÁ část:

- modelové případy a jejich řešení
- diagnostika: diagnostika SPJ ve školním prostředí, práce s kazuistikou, stanovení pravidel školy
- pedagogizace prostoru – volba situačních opatření
- metody prevence: besedy, komponované pořady, vzdělávací filmy, práce s malými médii, systematické programy napříč předměty, zakomponování problémových témat do výuky, atmosféra školy, spolupráce s rodinou) práce s textem – analýza textu

Výsledky a zkušenosti: Od roku 2003 se semináře zúčastnilo 526 pedagogů všech typů škol a školských zařízení, sociálních pracovníků, školních inspektorů, pracovníků na úseku školství v jednotl.obcích, městech a krajích. Výsledky se kryjí s cílem uvedeným v anotaci.

Mgr. Michaela Veselá a Společně k bezpečí o.s.

Kontakt: GSM:+420 604 554 231;e-mail: vesmich@post.cz

Všechny vzdělávací programy jsou akreditovány MŠMT v systému DVPP a účastníci obdrží osvědčení o absolvování ve smyslu uvedeného zákona a účastníci mohou využívat bezplatných poradenských internetových služeb poskytovaných Společně k bezpečí o.s.

Příloha č. 22

Kurzy občanského sdružení ŽIVOT BEZ ZÁVISLOSTÍ pro metodiky prevence¹

1. KVP - Komplexní výcvik preventistů (dvouletý a pětiletý cyklus)

2. KLIMA A KÁZEŇ I. - KLIMA A KÁZEŇ VE TŘÍDĚ

Jednodenní seminář je zaměřen na rozbor možností práce s třídním kolektivem. Udržení kázně v kontextu se školním klimatem a přístupem pedagoga.

Programová témata:

- klima a kázeň ve třídě – spojené nádoby
- vliv osobnosti a forem komunikace pedagoga na vývoj klimatu
- vhodné a nevhodné vzorce chování pedagoga
- souvislost klimatu ve škole s klimatem ve třídě
- pedagogický sbor a klima ve škole
- tvorba jednotného přístupu na vytváření školního klimatu.
- rozbor jednotlivých přístupů, jejich rizik a výhod.

Délka. 6 hodin

Cena: 980,-Kč za osobu

Poznámka: pro nejméně 15 lidí

Jednotná cena pro školní kolektivy 15000,-Kč.

3. KLIMA A KÁZEŇ I.+II.

TVORBA JEDNOTNÉHO PŘÍSTUPU K ŘEŠENÍ KÁZNĚ VE ŠKOLE

Seminář si klade za cíl spolu s pedagogickým kolektivem analyzovat stav kázně ve škole a hledat formy jednotného přístupu ke kázní a zlepšení školního klimatu. Nejedná se o přednášky ale workshopový den plný konkrétní práce nad konkrétními ukoly v dané škole.

Délka: 14 hodin

Cena: 1450,-Kč za osobu

Jednotná cena pro školní kolektiv 27 600,Kč

4. PRAKTICKÉ PŮSOBNÍ, METODIKA PREVENCE NAPLŇOVÁNÍ VYHLÁŠEK A POKYŇŮ MŠMT

Jednodenní seminář se věnuje konkrétnímu naplňování vyhlášek a pokynů MŠMT z oblasti primární prevence v běžném životě školy. Dále obsahuje rozbor krizových

1 http://www.zivot-bez-zavislosti.cz/?s=kurzy_a_skoleni

situací, ke kterým dochází v této oblasti a zabývá se problematikou jejich řešení.

Délka: 6 hodin

Cena: 980, Kč za osobu

Pozn.: min. 14 lidí, max. 30 lidí

5. PORADNA METODIKA PREVENCE

Název vzdělávací akce:

- a) Poradna metodika prevence – metodická a legislativní část
- b) Poradna metodika prevence – praktická a sebezkušenostní část

1. Obsah akce – podrobný přehled témat výuky:

a) Cílem je poskytnout školním metodikům prevence, metodikům prevence na okresní úrovni pracujícím v pedagogicko-psychologických poradnách, krajským školským koordinátorům prevence a ostatním subjektům zabývajícím se problematikou primární prevence sociálně patologických jevů nezbytný základní tesaurus informací z oblasti metodiky a legislativy. Základní právní povědomí je nezbytným předpokladem efektivní realizace primární prevence v praxi. Realizace, která respektuje právní prostředí České republiky, vychází z platných dokumentů, opírá se o systém a strukturu na úrovni státní správy i samosprávy. Poradna si klade za cíl poskytnout současně i potřebné informace z oblasti dotačního a grantového systému.

b) Cílem je poskytnout školním metodikům prevence, metodikům prevence na okresní úrovni pracujícím v pedagogicko-psychologických poradnách, krajským školským koordinátorům prevence a ostatním subjektům zabývajícím se problematikou primární prevence sociálně patologických jevů praktické dovednosti, které jsou nezbytné při řešení každodenní problematiky výše uvedené oblasti. Na základě sebezkušenostních a prožitkových technik si frekventanti mohou osvojit techniky a získat tak vnitřní nástroje a modely jednání, které budou moci následně při své práci využít.

2. Vzdělávací cíl:

a) Cílem je proškolený metodik či jiný pracovník v oblasti primární prevence, který je schopen orientovat se v základních dokumentech legislativní i metodické povahy dané oblasti, který je seznámen se systémem fungování primární prevence v České republice a je mu zřejmá struktura kompetencí v dané oblasti na vertikální i horizontální úrovni. Metodik, který při řešení záležitostí bude mít dostatek základního právního povědomí tak, aby byl schopen erudovaně a v souladu s platnými a závaznými dokumenty činit kompetentní opatření.

Současně si poradna klade za cíl vytvoření prostoru pro zodpovězení všestranných dotazů frekventantů výše uvedené předmětné problematiky se dotýkajících.

b) Cílem je proškolený metodik či jiný pracovník v oblasti primární prevence,

který je schopen vytvářet pozitivní sociální klima tím, že má osobně zažité nezbytné základní dovednosti při řešení každodenních problémů, s nimiž se v rámci své práce v oblasti primární prevence sociálně patologických jevů setkává.

Současně si poradna klade za cíl vytvoření prostoru pro zodpovězení všestranných dotazů frekventantů výše uvedené předmětné problematiky se dotýkajících.

3.Hodinová dotace:

a) 8 hodin

b) 8 hodin

Cena jednodenní akce je stanovena na 680,- Kč, kurzovné za dvoudenní školení činí 1250,- Kč.

Termíny poradny a diskutovaná témata jsou vždy s předstihem zveřejňována v časopisu Prevence a

zde na těchto webových stránkách.

4.Jmenný přehled lektorů s podrobnými informacemi o odborné praxi v oboru:

PhDr. Helena Vrbková, psycholožka, 24 let praxe, z toho 14 let v oblasti prevence, šéfredaktorka časopisu Prevence, SUR, PCA. – Mgr. Martina Budinská, socioložka, 17 let praxe, z toho 6 v oblasti prevence, odborný referent MŠMT pro oblast prevence sociálně patologických jevů, členka redakční rady časopisu Prevence

Frekventanti obdrží materiály s přehledem metodických dokumentů, platné legislativy + manuály s praktickými návody a postupy na řešení situací (co dělat, když ...)

č. akreditace MŠMT – 23129/2007-25-528

Program je současně řádně certifikován pro oblast primární prevence.

kontakt: poradna.metodika@seznam.cz

6. VÝCVIK PREVENTISTŮ KVP²

PROGRAM JE AKREDITOVÁN jako studium k výkonu specializačních činností, prevence sociálněpatologických jevů – KVP. Číslo akreditace MŠMT 29367/2005-25-399

KVP naplňuje parametry vyhlášky 317/2005 Sb., §9c) o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků.

OBSAH KVP

Dovednostní výcvik v činnostech v oblasti primární prevence. Program je zaměřen na řešení situací v běžné praxi typu Co dělat, když...(děti kouří, vyskytnou se drogy,

2 <http://www.zivot-bez-zavislosti.cz/?s=KVP>

šikana, zneužívání aj.) dále tvorba školní preventivního programu, sestavení a vedení preventivního týmu, dovednosti práce s problémovými dětmi, řešení krizových situací.

V KVP se řeší také otázky možnosti spolupráce s kolegy v pedagogickém sboru, dovednosti pracovat se třídou a realizovat primární prevenci v rámci tvorby klimatu celé školy.

FORMA A METODY KVP

Základní formou je sebezkušenostní práce, dále pak nácviky rozborů otázek z praxe a hledání jejich řešení. Hlavním cílem je, aby frekventant získal především řemeslnou dovednost řešení praktických situací. KVP vzdělávání je napojeno na časopis *Prevence*, který je vydáván občanským sdružením *Život bez závislostí*.

S certifikátem o absolvování KVP může školní metodik prevence žádat o finanční úhradu své pracovní činnosti ve výši 1000,- až 2000,- Kč.

ČASOVÝ ROZSAH 250 hodin

CENA jedné hodiny 100,-Kč

V minulém roce jsme otevřeli specializační studium pro školní metodiky prevence KVP-G. Vzdělávací program je strukturovaný do ucelených bloků, které ve svém součtu naplní požadavky vyhlášky 317/2005, §9c, sb. Započít se studiem může zájemce hned po svém přihlášení, není nutné dlouze čekat na počátek a ustanovení uzavřené skupiny.

V případě objednávky výcviku pro ucelenou skupinu, lze cenu za hodinu snížit na 80,-Kč a výcvik realizovat v místě daného regionu s dojezdem lektorů.

Dosud byl výcvik realizován v regionu Chebsko, Sokolovsko, Severomoravský kraj, Karlovy Vary.

LEKTORŮ KVP

PhDr. Helena Vrbková odborný garant a vedoucí výcviku ředitelka o.s. *Život bez závislostí* a šéfredaktorka časopisu *Prevence*.

Mgr. Josef Forman, ředitel základní školy, psycholog

Účast v týmu KVP pro další období přislíbili: PhDr. Jan Lašek, CSc., vedoucí oddělení psychologie katedry Ped.-psych. PdF UHK, Dr. Michal Kolář, odborník na šikanu, Mgr. Michaela Veselá, preventistka MV ČR, Mgr. Martina Budinská, PhDr. Jan Svoboda, vyučující Pedagogické fakulty OU, člen výzkumného týmu realizujícího vnitřní evaluace základních a středních škol, Mgr. Kateřina Tomanová – Pedagogicko psychologická poradna Olomouckého kraje a řada dalších odborníků. Supervizi KVP zajišťuje pracoviště Katedry psychologie, Filozofické fakulty, Univerzity Karlovy, Praha.

FREKVENCE SETKÁNÍ: jedenkrát ročně soustředění a třikrát ročně třídní setkání, vždy po dohodě se skupinou.

Bližší informace a přihlášky na E-mail: h.vrbkova@seznam.cz, Život bez závislostí, Lupáčova 14, 130 00 Praha 3 - akreditované vzdělávací zařízení č.a. 33 408/2005-25